

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Шаряк Оксана Миколаївна

УДК 811.112.2`373.611: 811.112.2`42

**ТЕКСТОВІ СЛОВОТВІРНІ КОНСТРУКЦІЇ
В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Петращук Наталія Євгенівна,
кандидат філологічних наук, доцент

Львів – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ПРОЦЕСІВ У ТЕКСТІ	13
1.1. З історії дослідження текстового словотворення	13
1.2. Словотвірні процеси на синтаксичній основі	19
1.3. Диференційні ознаки текстових словотвірних конструкцій	24
1.3.1. Синтаксична похідність ТСК	24
1.3.2. ТСК як опосередкована номінація	28
1.3.3. ТСК на шкалі мовних інновацій	34
1.4. Методологія та методи дослідження	42
Висновки до розділу 1	50
РОЗДІЛ 2. СЛОВОТВІРНА СПЕЦИФІКА ТА КОМУНІКАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПОРОДЖЕННЯ ТСК	52
2.1. Словотвірні типи ТСК	52
2.1.1. Словоскладання	52
2.1.2. Суфіксація та префіксація	61
2.1.3. Зрощення	64
2.1.4. Конверсія	66
2.2. Тема-рематична прогресія як чинник формування ТСК	69
2.3. Реалізація логічного наголосу як чинник виникнення ТСК	76
2.4. Структурні кореляції між ТСК і антецедентами	84
2.5. Особливості семантики ТСК	90
2.5.1. Компресія інформації	90
2.5.2. Словотвірне значення ТСК	96
2.5.3. Внутрішня форма ТСК	103
2.5.4. Градація ідіоматичності ТСК	108
2.6. Логіко-семантичні відношення між ТСК і антецедентами	112
2.6.1. Контекстуальна синонімія	113

2.6.2. Контекстуальна антонімія	119
2.6.3. Метафоричні та інші семантичні процеси	123
Висновки до розділу 2	127
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТЕКСТОВИХ СЛОВОВІРНИХ КОНСТРУКЦІЙ	130
3.1. Публіцистичний коментар як тип тексту	130
3.2. ТСК як засоби текстотворення	133
3.2.1. Функції ТСК у заголовках	139
3.2.2. Функції ТСК у підзаголовках	144
3.2.3. Функції ТСК в основному тексті	146
3.3. Оцінна та емотивна функції ТСК	154
3.4. Експресивна функція ТСК	159
3.5. Естетична функція ТСК	164
Висновки до розділу 3	166
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172

ВСТУП

Мовленнєва діяльність людини вплетена у діяльність соціальну та протікає у формі текстів усної чи письмової комунікації. Зважаючи на ключову роль текстового фактору, в 70-их рр. ХХ ст. відбувається перехід від системоцентричної лінгвістичної традиції до парадигми дослідження мовних явищ на функціональному рівні. Врахування текстового рівня у граматиці зумовлено тим, що численні мовні явища не могла описати та пояснити граматики, межі аналізу якої не виходили за рамки речення. Рушійним для комунікативного та інтеракційного розуміння тексту став той факт, що власне текст є екзистенційною формою всіх елементів комунікації, що мова первинно існує у формі текстів, які вплетені у суспільно-комунікативні відношення. На сучасному етапі розвитку лінгвістики текст слугує «повноправним» об'єктом мовознавчих досліджень, а звернення до текстової проблематики є закономірним явищем і зумовлене антропоцентричною спрямованістю гуманітарного знання.

Як складна комунікативна структура текст конструюється різними формально-структурними і смисловими одиницями, а цілісність тексту забезпечується наявністю зв'язків між його частинами і може реалізуватися як граматичними, так і лексичними засобами. З кінця 80-их рр. ХХ ст. у лінгвістичній науці переконливо звучить теза про те, що словотвірні конструкції можна аналізувати з позицій когерентності тексту як одиниці, що взаємозумовлюють його структурну та семантичну цілісність. Свідченням тому є зростаючий інтерес лінгвістів до цього питання, низка досліджень, спрямованих на аналіз взаємодії слово- й текстотворення. У центрі уваги дослідників за такого підходу перебувають процеси формування лексики в усній чи письмовій комунікації, особливості її семантики, функціонального навантаження тощо.

Значним внеском у розробку питань текстового словотворення є монографії Г.-М. Дедердінга, М. Матуссек, Г. Міхеля, К. Пешель, М. Шлінца,

а також праці Є. Кубрякової, Р. Гатаулліна, Ш. Шабуришвілі, А. Шумагера та ін. Опубліковано низку статей, які тематизують питання структури та семантики текстових новотворів, деякі аспекти кореляцій між слово- і текстотворенням, серед них публікації І. Барц, А. Беттен, В. Вільдгена, Є. Владової, Й. Ербена, С. де Кноп, В. Кульчицького, О. Мащенко, Л. Сеппенен, М. Степанової, М. Шредер. У дисертаційних дослідженнях Н. Петрашук та М. Черкаса розглянуто релевантні для текстотворення аспекти словотвору. М. Черкас стверджує, що «словотвірні моделі не можуть не виконувати своєї ролі у побудові тексту, творенні його когерентності» [165, с. 37; 152; 238] і доводить цю тезу на прикладі віддієслівних іменників, позначень діячів. Поряд з похідними словами значний текстотвірний потенціал виявляють іменникові композити, для яких характерна спорідненість із синтаксичними конструкціями. Генезу композит у тексті досліджують К. Віллемс, В. Віллс, Н. Гільчонок, Е. Доналіз, Г. Міхель, В. Миханько, В. Карпюк, Л. Рись та ін.

Складніший формальний і смисловий характер має рекуренція при паралельному використанні в тексті синтаксичних і словотвірних конструкцій, що актуалізується у процесі комунікації під впливом комунікативно-прагматичних факторів. Як зазначає Н. Петрашук, анафоричні та катафоричні відношення можна встановити як між одиницями одного, так і різних мовних рівнів і вводить у цьому контексті поняття різнорівневої форики, що виникає при «транспозиції інформації з синтаксичного на лексичний рівень» [115, с. 52]. Ці процеси ґрунтуються на відношенні семантичної еквівалентності між твірним словосполученням і похідним або складним словом [157, с. 688], а їхнім результатом є виникнення «компресивних» слів, що слугують у тексті лексичними корелятами синтаксичних конструкцій.

У німецькій мові текстові словотвірні конструкції (ТСК) є виявом тенденції до номіналізації присудка, яка часто пов'язана з підняттям стилістичного порогу та інтелектуалізацією процесу мовленнєвої діяльності.

ТСК можна розглядати як один із способів економії мовних засобів – досягти комунікативного ефекту шляхом мінімізації артикуляційних зусиль або як один з виявів створення лексико-синтаксичних пропорцій між групою підмета й групою присудка. ТСК належать до засобів розвитку комунікативної перспективи речення, яка базується на предикативному зв'язку понять і на логічній антитезі «субстанція – акциденція», що створює семантичну напругу в межах комунікативної одиниці мови.

У науковій літературі немає спеціальних досліджень, які б тематизували механізм формування текстових словотвірних конструкцій в сучасній німецькій пресі. Звернення до тексту сприяє з'ясуванню особливостей словотвірних актів, їхньої ономасіологічної специфіки, адже в тих випадках, коли текст фіксує водночас джерело мотивації та мотивоване слово, аналізу підлягає акт номінації та механізм його реалізації. Такий прийом дослідження Є. Кубрякова називає «синхронною реконструкцією словотвірного акту» [78, с. 51]. Текстотвірний підхід до процесів словотворення дає змогу виявити стимули для появи нового слова, закономірності його мотивації тією чи іншою частиною тексту, схарактеризувати словотвірний процес як акт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, в якій відображені інтенції продуцента, його творчий потенціал, (інтуїтивне) знання і причини вибору певних словотвірних моделей. Обрана методика допоможе розкрити особливості формування семантичної структури лексичних новотворів, закономірності компресії інформації, переходу виражених компонентів значення у приховані семи. Звернення до динамічного аспекту словотворення дає змогу також встановити, на основі яких типів синтаксичних конструкцій найчастіше формуються ТСК, виявити логіко-семантичні відношення між ними. У межах дослідження важливо розкрити аспекти текстотвірної функції новотворів – формування бінарних рекурентних зв'язків між лексичними та синтаксичними корелятами, їхню участь у темо-рематичній прогресії, а також реалізацію стилістичних функцій під впливом прагматичної установки аналізованого типу текстів.

Недостатнє опрацювання цієї проблематики викликає низку запитань, які визначають зміст пропонованого дослідження.

Актуальність теми зумовлено відсутністю спеціальних досліджень, які б комплексно розкривали функціонування текстово зумовлених номінацій у сучасній німецькій пресі. Обраний текстоцентричний вектор наукового пошуку базується на антропологічно зорієнтованій комунікативно-функціональній парадигмі, що дає змогу виявити чинники формування ТСК, їхні кореляції з синтаксичними антецедентами у структурному, семантичному та функціональному аспектах, проаналізувати закономірності компресії інформації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри німецької філології Львівського національного університету імені Івана Франка «Художні дискурси: форми, жанри, норми» (номер державної реєстрації 0114U004542). Тему дисертації затверджено (протокол № 30/3 від 30 березня 2005 р.) та уточнено (протокол № 6/9 від 17 вересня 2015 р.) на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка.

Мета дисертації полягає в комплексному дослідженні структурно-семантичних і функціональних властивостей ТСК, виявленні чинників, що зумовлюють словотвірні процеси в сучасній німецькій пресі.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дослідити лінгвальний статус ТСК;
- з'ясувати текстові чинники формування лексичних новотворів;
- проаналізувати особливості семантики ТСК;
- виявити найпродуктивніші словотвірні типи досліджених новотворів;
- здійснити делімітацію фрагментів тексту, що слугують антецедентами ТСК;

- визначити види логіко-семантичного зв'язку між ТСК і їхніми синтаксичними корелятами;
- проаналізувати комунікативно-функціональне навантаження лексичних новотворів.

Об'єктом дослідження є текстові словотвірні конструкції, що виникають на основі кореферентних до них синтаксичних антецедентів у німецькомовних газетних і журнальних коментарях.

Предмет дослідження – структурні, семантичні та прагматико-функціональні властивості ТСК.

Матеріалом дослідження слугують коментарі журналів *Der Spiegel* (2003–2006 pp.), *Spiegel Online* (2009–2013 pp.), *Focus Online* (2013 p.), а також газет *Zeit Online*, *Frankfurter Allgemeine*, *Die Welt* та *Süddeutsche Zeitung* (2010–2013 pp.) в онлайн-версіях. Текстовий масив налічує понад 4000 сторінок. Кількість зафіксованих ТСК становить 870 одиниць і їхніх синтаксичних корелятів відповідно.

Теоретико-методологічною основою дослідження є 1) вчення Є. Кубрякової про двоїсту природу похідних слів як словотвірних явищ, що кореняться у синтаксисі; 2) теорія Ш. Шабуришвілі, який розкриває закономірності словотворення у тексті на основі аналізу таких чинників, як тема-рематична прогресія, логічний наголос та інформаційна напруга; 3) здобутки лінгвістики тексту, праці К. Брінкера, Р.-А де Богранда / В. У. Дресслера, Е. Агріколи, К. Адамцік, Т. Радзієвської, І. Гальперіна, О. Москальської та ін. Методологія дослідження обґрунтована його спрямованістю на комплексний аналіз словотвірних процесів крізь призму текстоцентричного та комунікативно-функціонального підходів.

У дисертації застосовано такі **методи наукового дослідження**: *лінгвістичне спостереження і контекстуальний аналіз* для виокремлення ТСК і антецедентів у тексті; *описовий метод* – для характеристики і порівняння структурних та семантичних особливостей корелятів. З метою дослідження семантичної структури новотворів застосовано *компонентний*,

словотвірний, семантико-стилістичний аналіз, а також аналіз словникових дефініцій. Виявленню функцій ТСК сприяв *контекстуальний та композиційний аналіз.* Застосування *тема-рематичного аналізу* дало змогу визначити роль ТСК у реалізації комунікативної прогресії. У підсумку проведено *кількісні підрахунки* для встановлення відносної частотності словотвірних типів ТСК, розміщення новотворів у композиційних частинах тексту тощо.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у ній 1) уперше проведено дослідження текстових словотвірних конструкцій з урахуванням інтегративного підходу; 2) описано текстові чинники формування ТСК; 3) уточнено ознаки та лінгвальний статус новотворів; 4) виявлено найпродуктивніші словотвірні типи ТСК; 5) розкрито особливості семантики новотворів з урахуванням таких аспектів, як компресія інформації, внутрішня форма номінацій, вмотивованість / затемненість значення; 6) досліджено взаємодію ТСК із синтаксичними антецедентами; 7) проаналізовано функціонування новотворів у німецькомовних газетних і журнальних коментарях.

Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку теорії німецького словотвору, словотвірної номінації, лінгвістики тексту. Здобуті висліди поглиблюють відомості про чинники словотвірних процесів, закономірності формування значення лексичних новотворів, слугують подальшому розв'язанню проблем лексичної семантики. Теоретичні положення дисертації можуть стати підґрунтям для дослідження дериваційних процесів у інших типах тексту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього застосування у теоретичних та практичних курсах з лінгвістики тексту, лексикології, лінгвостилістики, а також у подальших мовознавчих дослідженнях, присвячених питанням німецького словотвору.

Положення, які винесено на захист:

1. Текстові словотвірні конструкції – це лексичні новотвори, що виникають унаслідок структурно-семантичного згортання синтаксичних antecedentів та слугують ініціальною ланкою у вербалізованих логічних операціях. ТСК інтегрують властивості референційних і номінативних словесних знаків, як проформи поновлюють зміст кореферентних синтаксичних сполук і водночас наділені прагматичним значенням.

2. Об'єднані референтною співвіднесеністю, ТСК і antecedenti експлікують анафоричні та катафоричні зв'язки у тексті. Лівобічна скерованість відношень сигналізує про згортання синтаксичної конструкції в новотвір або його розгортання. Семантична рекурентність різнорівневих корелятивів допомагає встановити зв'язки не лише між суміжними, але й дистантно розміщеними реченнями, у різних абзацах і композиційних частинах тексту.

3. ТСК належать до засобів актуального членування інформації та можуть слугувати темо- і ремо-організаторами. Ці одиниці використовують здебільшого задля тематизації рематичних компонентів попереднього висловлення та реалізації лінійної тематичної прогресії. Декомпозиція ТСК спричинена, зазвичай, комунікативним наміром автора ввести один з безпосередніх складників новотвору до тематичної або рематичної частини речення.

4. Транспозиція змісту синтаксичних конструкцій на лексичний рівень супроводжується компресією інформації. Семантична компресія пов'язана з моделюванням образного слова. Внутрішня форма ТСК може співвідноситись із компонентами переосмисленого значення antecedenta, а також бути зумовленою ознаками, які асоціативно входять до семантичної структури позначеного. Імплікування додаткових смислів спричинює нарощення обсягу інформації, відтак розшифрування значення новотворів залежить від низки факторів, провідними з-поміж яких є контекст і фонові знання реципієнтів.

5. ТСК відіграють вагому роль у реалізації прагматичного спрямування газетних і журнальних коментарів, оскільки конотативний компонент значення новотворів, емотивність, експресія гармоніюють із типологічними ознаками цього типу тексту – оцінністю, апелятивністю тощо. Функції ТСК взаємозумовлені розташуванням у композиційних частинах коментарів. Якщо у заголовках та підзаголовках катафорично вжиті новотвори реалізують моделювальну, персуазивну функцію, в основному тексті вони є маркерами мікротем, то у кінцівці їм властива функція узагальнення та підсумку.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Здобуті результати, теоретичні положення й висновки сформульовано безпосередньо автором. Статей із тематики дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри німецької філології Львівського національного університету імені Івана Франка, XIII, XIV, XVII, XX, XXI, XXII Міжнародних науково-практичних конференціях Асоціації українських германістів (Львів, 2006, Донецьк, 2007, Львів, 2010, 2013–2015), II Всеукраїнській науковій конференції «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2008), IV Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми германської філології» (Чернівці, 2009), III Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2009), на звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка (2011, 2012, 2014), українсько-німецьких колоквиумах аспірантів (Славське, 2009, Львів, 2011, Івано-Франкове, 2012), XXIII Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» імені Сергія Бураго (Київ, 2014).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в 6 наукових статтях у фахових виданнях ДАК МОН України, 1 статті у міжнародному виданні та 8 тезах наукових доповідей.

Обсяг і структура роботи. Мета, завдання та концепція дослідження зумовили структуру дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (347 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, з них 171 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ПРОЦЕСІВ У ТЕКСТІ

1.1. З історії дослідження текстового словотворення

Активне дослідження тексту, що почалося з другої половини 60-их рр. ХХ ст., продиктоване новими парадигмальними домінантами, які спроектують увагу лінгвістів з мовної системи на мовленнєву діяльність та її продукт – текст. Лінгвістика тексту пройшла декілька етапів свого становлення – «від синтактики через семантику до прагматики» [326, S. 5] і на кожному етапі викристалізувались різні пріоритетні аспекти досліджень. Структурно-граматичний період відзначається вузьким розумінням тексту, який трактують як «упорядковану множинність речень, що поєднані різними типами лексичного, логічного і граматичного зв'язку, яка здатна передавати певним чином організовану і спрямовану інформацію» [154, с. 11]. Основним об'єктом досліджень цього періоду була надфразова єдність, складне синтаксичне ціле, а увага вчених (Т. А. ван Дейк, О. Москальська, Г. Ізенберг та ін.) була зосереджена передусім на граматичних засобах зв'язності тексту, актуальному членуванні, виявленні критеріїв текстуальності тощо.

В 70-ті роки ХХ ст. закладаються передумови для відходу від текстової граматики до текстової семантики, а також зароджуються комунікативні орієнтири лінгвістики тексту. До перших семантично зорієнтованих досліджень у галузі лінгвістики тексту належать праці Т. Сільман [313], Д. Фіверера [321], М. Шредер [305], Р. Гарвега [245], у яких проведено розмежування між синтаксичними та лексико-синтаксичними засобами сполучення речень. Одним із перших німецьких авторів, який досліджує різноманітні форми семантичних сполучень у тексті, є Д. Фіверер [321].

Універсальним засобом, вагомим у текстотворенні, він вважає семантичні повтори, на основі яких виникають номінативні ланцюжки. Автор доводить, що елементами топіка можуть слугувати як лексичні одиниці зі спільними морфемами (напр., *Sonderschulen / Hilfsschulen / Sprachheilschulen*), так і семантично споріднені лексеми (*Kinder / Schüler*). Як стверджує Т. Сільман [313; див. також 186], іменникові повтори порівняно із займенниковими мають ту перевагу, що в процесі поновлення текстового референта актуалізують різні елементи знання про нього, завдяки чому об'єкт отримує додаткову атрибуцію. Окрім того, лексичні повтори здатні поновлювати зміст не лише суміжних, але й дистантно розміщених речень.

У контексті дослідження ізотопічних ланцюжків та шляхів створення когерентного тексту мовознавці досить давно проявили інтерес до з'ясування ролі лексичних інновацій. У ранніх роботах із виявлення текстотвірних властивостей новотворів текстово зумовлені номінації аналізують саме в рамках номінативних ланцюжків, які вони формують разом із узуальною лексикою. Ці дослідження не виходять за межі лексичного рівня і не проливають світло на механізм породження інновацій. У наукових розвідках Є. Владової [327], М. Шредер [305] проаналізовано взаємодію узуальних іменників із оказіональними та виокремлено поряд зі стилістичними функціями оказіоналізмів також текстотвірну і функцію мовної економії.

У публікаціях М. Шредер [305; 304] об'єктом дослідження є спільнокореневі слова як засоби формування когерентного тексту. До уваги взято вживання слів у різних реченнях і абзацах. Велику частку проаналізованих лексичних одиниць становлять композити. М. Шредер не проводить розмежування між узуальними та оказіональними словами, вказує лише на те, що при оказіональному наповненні продуктивних словотвірних типів автор підвищує експресію висловлення, акцентує на оказіонально позначеному денотаті. Словотворення *ad hoc* сприяє, на думку М. Шредер, передусім «комунікативній когерентності» [305, S. 116].

У руслі лексико-семантичної традиції виконані дослідження Л. Сеппенена [310], Г.-М. Дедердінга [210] та Р. Гатаулліна [25; 23], які здійснили ґрунтовний аналіз текстотвірних функцій okazіональних композит. Вказані автори прокладають місток у дослідження різнорівневої форики, позаяк вдаються до аналізу композит і еквівалентних за значенням парафраз.

Досліджуючи узуальні та okazіональні іменникові композити, Л. Сеппенен [309] робить висновок, що функція «прономіналізації», поновлення змісту властива перед усім ad-hoc-словам, адже okazіональне поєднання їхніх складників не відображає нового поняття, а лише реферує попередньо виражений зміст, напр., *Der Hund stand auf jener Stelle auf dem Teppich dort. Die Teppichstelle ist jetzt eigens markiert.* Л. Сеппенен заперечує прономінальні властивості узуальних композит на прикладі наступного речення: *An der Straße dort verkauft man preiswerte Lampen. Die Straßenlampen haben eine gute Qualität.* Іменник *Straßenlampen* у процесі узуалізації набув низки додаткових ознак, лексикалізувався, внаслідок чого співвідноситься не лише з безпосередніми складниками композита, як у випадку з *Teppichstelle* [пор. 301, S. 28], а слугує нормативним позначенням вуличних ліхтарів.

У праці Г.-М. Дедердінга «*Wortbildung, Syntax, Text. Nominalkomposita und entsprechende syntaktische Strukturen in deutschen Patent- und Auslegungsschriften*» [210] виділено 11 структурних типів парафраз, на основі яких виникають текстові композити. Дослідник не погоджується з висновками М. Шредер та Л. Сеппенена щодо функцій композит. На відміну від М. Шредер, Г.-М. Дедердінг вважає функцію забезпечення текстової зв'язності другорядною роллю, яку виконують складні слова у тексті, а також відхиляє постульовану Л. Сеппененом [309] функцію «прономіналізації речень» (нім. «*Satzpronominalisierung*»). Аргументація Г.-М. Дедердінга зводиться до того, що роль прономіналізації властива передусім займенникам і полягає у відсиланні до еквівалентних відрізків тексту. Окрім референційної функції композити виконують номінативну, позаяк складаються з лексичного матеріалу. На думку автора, складні слова слугують першочергово чіткому

називанню об'єктів. Такий протилежний висновок можна пояснити типом тексту, на основі якого проведено дослідження Г.-М. Дедердінга – тексти патентів. У науково-технічній літературі важлива не експресивність, а однозначність і чіткість номінацій, відтак функції оказіональних композит у різних типах тексту можуть різнитися [див. також 241].

Цікаві спостереження відносно паралельного функціонування оказіональних складних слів і синтаксичних корелятивів знаходимо у роботах Р. Гатаулліна [25; 23]. Мовознавець стверджує, що у різних типах тексту словотвірні конструкції та їхні парафрази корелюватимуть по-різному. Якщо для художніх або публіцистичних текстів типовою є стилістична маркованість композит, то для науково-популярних текстів характерне стилістично рівнозначне використання співвказівних конструкцій [23, с. 46]. Важливим аспектом публікацій Р. Гатаулліна є аналіз семантики оказіоналізмів, наближення їх до синсемантичних мовних знаків у зв'язку з високим ступенем контекстуальної залежності.

Взаємозумовленість між типом тексту, формами зв'язності та функціонуванням лексичних новотворів аналізує низка мовознавців [255; 264; 195]. Л. Гудрун [241] обґрунтовує цю взаємозалежність на основі текстів патентів, гарантійних листів та кулінарних рецептів. У роботі О. Зібольд [312] досліджено оказіоналізми у науковій фантастиці. Аналіз функцій похідних та складних слів у мовленні й письмовому тексті проводить К. Пешель та виокремлює такі функції новотворів, як забезпечення когезії та когерентності, залучення до темо-рематичної прогресії, а також «консолідація поняття» [290, S. 269–270]. М. Шлінц [301] аналізує текстотвірний потенціал словотворення на основі газетних текстів. Автор детально розглядає термінологічний апарат лінгвістики тексту та словотвору, визначає способи утворення оказіоналізмів і ступінь продуктивності словотвірних типів, а також подає класифікацію текстотвірних одиниць за морфологічним та семантичним критеріями. Функціонування новотворів у

художньому тексті досліджують Л. Айхінгер [218], А. Беттен [196], у рекламних текстах – Б. Шпільнер [316], У. Кріг [263] та інші.

До проблеми текстового словотворення звертається М. Матуссек у монографії «*Wortbildung im Text*» [273]. Авторка розробила критерії розмежування між okazіоналізмами, неологізмами та узуальною лексикою, виділила та обґрунтувала три ступені стилістичної маркованості лексичних інновацій.

З огляду на значний прагматико-стилістичний потенціал новотворів, предметом багатьох наукових розвідок є комунікативно-функціональний аспект та структурно-семантичні властивості лексичних інновацій. До них належать публікації Е. Мюллер-Больгаген [283], С. де Кноп [259], Е. Доналіз [213], Г. Міхеля [276; 277], Є. Тимченко [151] та ін.

Над питанням виникнення лексичних інновацій у ономасіологічному руслі працювали В. Вільдген [322], В. Моч [279], Е. Розен [130] та ін. Все більше уваги вчені проєктують на взаємодію новотворів з контекстом, текстом і дискурсом. В. Вільдген досліджує словотвірні процеси у писемній та розмовній німецькій мові. Мовознавець трактує процес як ментальну діяльність, яка відбувається під час продукування нових слів як з боку мовця, так і реципієнта, і може відтворюватися на основі тексту. В. Вільдген виділив первинні та вторинні композиційні процеси. Якщо при первинних тлумачення okazіоналізмів здійснюється на основі безпосереднього контексту, то вторинні процеси зумовлені такою інтеракцією між новотворами і текстом, як тема-рема-тична прогресія, що визначає текстову макроструктуру [322, с. 238].

За когнітивного підходу словотвір досліджують як систему засобів та механізмів, що слугує концептуалізації позамовної дійсності, перетворенню когнітивних структур у одиниці номінації. Учені розробляють питання словотвірного значення, словотвірного концепта, метафоризації як когнітивного процесу та низку інших комплексних аспектів [117; 126; 133; 237; 261; 307]. Послугуючись методологічним ресурсом

когнітології, інновації сучасної німецької мови досліджують Н. Лисецька [93], Л. Борисенкова [12], В. Віллс [325], Е. Галлштайндоттір [242] та ін. Дисертація Л. Рись [129] присвячена аналізу когнітивно-комунікативних особливостей композит у німецькомовному медіа-дискурсі.

Перелічені роботи зорієнтовані на виявлення кореляцій між слово- і текстотворенням, свідчать про вагомий роль словотвірних засобів в оформленні внутрішньої «архітекτονіки» тексту. Важливо у цьому контексті також наголосити, що аксіоматичні праці з німецького словотворення [233; 221; 284] містять розділи «*Wortbildung und Text(konstitution)*». Це є підтвердженням того, що проблематика має ознаки базової та загальнотеоретичної.

Сучасна лінгвофілософська теорія розвитку комплексних відкритих систем – синергетика – спрямована на дослідження глобальної еволюції, самоорганізації мовної системи. За синергетичного підходу словотворення розглядають як «мовний трансрівень», роль якого полягає у «реалізації трансформаційної функції перетворення базових одиниць різних мовних рівнів у лексичні одиниці» [42, с. 67]. Морфеми, лексеми, синтаксичні конструкції, що слугують твірною основою для здійснення актів вербокреації трактують як генеративну базу словотворення. «Різні механізми вербокреації, що діють у процесі формування похідних номінативних одиниць, виконують функцію трансформатора. [...] Припущення трансрівневого статусу словотворення дає змогу глибше дослідити проблему його системності, виявити механізми саморегуляції та самоорганізації цієї складної макросистеми» [42, с. 67], що перебуває у тісному багатовекторному зв'язку з різними мовними рівнями та інтегрує їх в один комплекс.

Окреслена низка досліджень є вагомим внеском у висвітлення специфіки функціонування лексичних інновацій, що заклала основу для майбутніх наукових розвідок. Необхідно зазначити, що ці дослідження проводились на матеріалі різних типів тексту, з різною кількістю фактичного матеріалу. Багато праць мають вузьке спрямування, оскільки містять

поверхневу характеристику функцій новотворів, описують лише найпоширеніші словотвірні типи. Недостатньо уваги приділено текстовим факторам, що сприяють формуванню лексичних інновацій, особливостям їхньої семантичної структури. По суті, поза увагою дослідників залишається механізм кореляцій між новотворами та синтаксичними антецедентами.

1.2. Словотвірні процеси на синтаксичній основі

Хоч словотвір пов'язаний з непередикативними знаками за результатами та цілями дериваційних процесів, проте за генезою та синхронними витокami словотвір нерозривно пов'язаний як із лексиконом, так із синтаксисом, адже корениться у сфері предикативних знаків, пропозиції та в структурі судження про предмет, особу, явище тощо. Лексику з синтаксисом пов'язують «процеси перетворення словосполучень у слова, номіналізації, що прокладають місток від предикативних до непередикативних знаків та відображені в структурі похідних слів у вигляді латентної предикації» [84, с. 40]. Двоякий характер словотворення аналізують В. Фляйшер / І. Барц і зазначають, що словотвірні конструкції є не лише засобами номінації, але й можуть слугувати альтернативними формами до синтаксичних конструкцій [233, S. 1]. Л. Щерба писав, «багато так званих «складних слів» є словами лише за формою, а за суттю відповідають тим одиницям мовлення (*parole*), які я називаю синтагмами: багато складних слів [...] виникає в процесі мовлення і не входить у репертуар мови як системи» [29, с. 117]. К. Пешель вказує на «переважання процесуального характеру» [290, S. 4] при утворенні нових слів, зазначаючи наступне: «Оскільки значення слова не загальнозрозуміле, його розкривають за потреби через реконструкцію процесу його формування» [290, S. 4]. З цього можна зробити висновок, що нові слова виникають передусім з опорою на синтаксичні конструкції, щоб полегшити процес їхнього сприйняття реципієнтом.

На відміну від простих слів, «арбітральних номінативних знаків» (*Tisch, Bein, Haus*), так званих «номінацій–етикеток» [308], деривати й композити

уподібнюються за способом відображення дійсності синтаксичним структурам. Особливістю семантики похідних та складних слів є розчленованість вираженого ними змісту (*Reit-er, Ge-bäu-de, Kleid-ung*), що зумовлює принципову неелементарність як сформованість з кількох значень, принаймні два з яких виражені у безпосередніх складниках [233, S. 42]. Семантична розчленованість складних слів полягає в тому, що вони є носіями словотвірних значень і характеризуються «композиційною», а не глобальною семантичною структурою, наявністю внутрішньої предикації та можливістю або фіксуватися у лексиконі у формі готових одиниць, або ж породжуватися за допомогою механізмів словотворення [79, с. 43].

Правильне розуміння похідних слів ґрунтується на їхньому трактуванні як вторинних одиниць номінації, «які займають проміжне місце між словом і реченням. Це положення на шкалі мовних одиниць, що організована за такими параметрами, як збільшення структурної протяжності, ступеня свободи та автономності, і навпаки зменшення ступеня функціональної обмеженості одиниці, усвідомлення більшого ступеня розчленованості у відображенні зафіксованих певною мовною одиницею значень [...], а головне ускладнення функцій одиниці у системі мови, визначає багато властивостей похідних слів» [79, с. 62].

Формування номінативних знаків зі статусом похідного чи складного слова може відбуватись по-різному, базуючись на різних твірних конструкціях з використанням різних формальних операцій. У дослідженні словотвірної структури і семантики похідних та складних слів необхідно враховувати їхню генезу, що зумовлює принципові відмінності між лексичними одиницями. Ця відмінність полягає, на думку Є. Кубрякової, у залежності словотвірних процесів від рівневого статусу та комплексності твірної, мотивувальної структури: «що більшою та багатокомпонентнішою є базова структура, то сильніше виявляється універбація на рівні слова та семантична компресія» [84, с. 4]. Вибір формальної операції, необхідної для утворення певної номінації, зумовлений, як і весь акт словотворення, його

смісловим завданням і тому перебуває в тісному зв'язку з тим, яка одиниця слугує мотивувальною. Афіксацію, словоскладання, конверсію та інші формальні операції застосовують згідно з ономасіологічною спрямованістю та у відповідності з протяжністю, рівневим статусом і типом мотивувальної одиниці, що підлягає модифікації. Схоже пояснення містить енциклопедія «Українська мова»: «Словотвірна структура і семантика похідних та складних слів залежать від синтаксичної основи їх творення – типів мотивувальних словосполучень, зв'язків між їхніми компонентами, семантичних відношень між ними» [157, с. 576].

Є. Кубрякова розрізняє три типи словотвірних процесів – аналогічний, кореляційний та дефініційний [82, с. 25]. При аналогічному словотворенні формування нового слова відбувається з орієнтацією на існуючий лексичний зразок, тобто відтворюється морфологічна структура певного слова, яка «наповнюється» новим лексичним матеріалом» (напр. *zweisam* на кшталт *einsam*). Процеси кореляційного типу базуються на зв'язку слів, що перебувають у відношенні словотвірної похідності. При кореляційному словотворенні відтворюються відношення між дієсловами та похідними віддієслівними іменниками (напр. *nomina agentis*), між позначенням дії та суб'єктом дії, тобто мова йде про найпоширеніші та найпродуктивніші словотвірні моделі. Третій тип словотвірних процесів отримав назву «дефініційний». Із самого позначення можемо зробити попередні висновки про синтаксичну форму дериваційної бази. На відміну від аналогічного та кореляційного, «синтаксичне словотворення» [82, с. 166] передбачає мотивацію не словом, а судженням, висловленням. У цих випадках мотивація похідного чи складного слова має експліцитний характер та зумовлена семантикою відповідної синтаксичної конструкції, тому процеси третього типу можна аналізувати з позицій семантики синтаксису [84, с. 8].

Основною відмінністю вказаних словотвірних процесів є те, що у трьох випадках нетотожним є характер мотивації, бо не однаковими є мотивувальні одиниці за їхнім «рівневим статусом». Якщо процеси аналогічного та

кореляційного словотворення відбуваються у межах одного, лексичного рівня, то «дефініційне словотворення» пов'язує морфологію та синтаксис: «розгорнута синтаксична конструкція, що слугує джерелом мотивації, повинна перетворитися в універб, [...] у нову одиницю номінації. Тож третій тип словотвірних процесів може відбуватися з опорою на знання міжрівневих зв'язків, знання моделей перетворення одиниці синтаксичного рівня в одиницю номінації, слово» [82, с. 39].

Текстові словотвірні конструкції формуються на основі антецедентів з експліцитно вираженим предикативним зв'язком. В основі зв'язку, що об'єднує новотвори і синтаксичні антецеденти лежить принцип єдності референта, а механізм цих кореляцій заснований на таких базових принципах текстової зв'язності, як рекурентність і тематична співвіднесеність елементів. Завдяки повтору базових компонентів значення у різнорівневих корелятах вони вступають у відношення кореферентності, внаслідок чого стають елементами текстової зв'язності. Спорідненість корелятивних одиниць може виявлятися і на рівні морфологічному, проте спільність базових морфем не є обов'язковою умовою для цього. Зв'язки між ТСК і антецедентами неправильно було б трактувати лише як формальні, адже такими вони можуть бути лише на рівні поверхневої реалізації, тоді як логіко-семантичні принципи цих зв'язків закладені на рівні семантики і можуть бути реалізовані на різній відстані у тексті. При декодуванні інформації суттєвою є орієнтація на «двоєку природу мовного знаку: володіючи і змістом, і формальним втіленням, він може співвідноситись в тому ж тексті [...] з іншими одиницями як за значенням, так і за формою та корелювати з компонентами тексту за фрагментами своєї субстанційної структури» [184, с. 508]. Тож при дефініційному словотворенні першочергово виникає питання про характер інкорпорації значення синтаксичного антецедента у ТСК, механізм збереження в семантиці новотворів пропозиції мотивувального судження, незважаючи на невираженість та редуцію морфем.

Початковою операцією для ідентифікації значення ТСК є визначення обсягу розпізнавального контексту, залежно від локалізації уточнювальних засобів [154, с. 252]. При вузькому трактуванні контексту як вербального оточення стає очевидним, що в багатьох випадках не існує достатніх для актуалізації слова контекстів і семантична визначеність мовної одиниці нерідко залежить виключно від мовленнєвої ситуації. Відтак поняття контексту «не зводиться лише до безпосереднього мовного оточення і не може розглядатися поза такими факторами, як мовленнєва ситуація, культурно-історичний чинник тощо, які істотно впливають на розуміння мовної одиниці» [154, с. 251]. Семантизація ТСК може бути обумовлена не лише безпосереднім контекстом, але й фоновими знаннями носіїв мови. Для розуміння новотворів важливо враховувати як текст, так і позатекстовий, глобальний «мегаконтекст» [221, S. 55], бо словотворення – це форма мовленнєвої діяльності, що відбувається у історично-соціальному контексті, передумовою якої є інтегрованість та взаємодія знання і мовного, і глобального [326, S. 10; 98, с. 10]. В утворенні нових слів носії мови (інтуїтивно) керуються інформацією як лінгвістичного характеру, так і власними світоглядними аспектами, тому сприйняття ТСК базується на певних різновидах знань, потенційно властивих кожному мовцеві. Врахування загальної пресупозиції реципієнтів розглядається як прагматичний аспект у словотворенні та пов'язане з тими процедурами, що обумовлюють «комунікативні куліси» [280, S. 26] у мовленнєвій діяльності.

К. Брінкер [200, S. 43] виокремлює три типи семантичних чинників, на основі яких реципієнт встановлює смислову цілісність тексту: (1) інформацію, яка міститься у тексті, (2) мовну компетенцію, (3) «мовнотрансцендентні» дані. При детермінованості текстовою інформацією («*textimmanent*») співвіднесеність лексичних корелятивів результує з інформації, яка міститься у тексті. «Мовноіманентна» інформація («*sprachimmanent*») передбачає, що зв'язок між першим та повторним згадуванням денотата детермінований мовною системою (відношення синонімії, гіперонімії, гіпонімії тощо). При

актуалізації «мовнотрансцендентних» даних («*sprachtranszendent*») відношення між першою та повторною номінацією ґрунтується на енциклопедичному знанні. Таким чином, формування текстової когерентності обґрунтоване К. Брінкером [200, S. 44] як когнітивний процес, невід'ємним складником якого є енциклопедичне знання («*enzyklopädisches Wissen*»), що існує у пам'яті як розуміння відношень, дій, об'єктів, які характеризують певні стереотипні, соціальні ситуації.

Зважаючи на наведені положення, тлумачимо ТСК як лексичні новотвори, номінації комплексних текстових референтів, що виникають внаслідок структурно-семантичного згортання синтаксичних конструкцій і слугують ініціальною ланкою у вербалізованих логічних операціях.

1.3. Диференційні ознаки ТСК

1.3.1. Синтаксична похідність ТСК. Знання про об'єкти навколишньої дійсності мовці отримують, як відомо, шляхом аналізу та синтезу, в процесі яких здійснюється виділення диференційних ознак, властивостей певного референта. «На рівні мислення цей аналітизм пізнання відображений у судженнях, яким на рівні мови відповідають синтаксичні одиниці, виразники процесу пізнання» [180, с. 122]. Отримавши певну інформацію про відповідний об'єкт та сформувавши про нього уявлення, людина прагне знайти «оптимальні форми реалізації та збереження цієї інформації. Інколи пошук таких форм призводить до роздільно оформлених номінацій, таких як словосполучення, речення та навіть тексти. Однак ці номінації громіздкі, структурно ускладнені, а інколи просто важко осяжні в лінійному плані» [180, с. 123]. За певних умов роздільно оформлені номінації внаслідок дії різних чинників перетворюються в однослівні найменування, адже саме слово є типовим мовним знаком для фіксації понять із «понятійно-консолідуючою функцією» («*begriffskonsolidierende Funktion*») [229, S. 12; 287, S. 84].

Словотвірні конструкції уможливають когнітивне та комунікативне використання понятійних елементів. На думку А. Крістофіду, при утворенні okazіоналізмів відбувається ілокутивний акт, тобто спонукання адресата до сприйняття відповідного фрагменту дійсності як цілісного поняття: «автор висловлює за допомогою новотвору, що він виокремив певний денотат, подію або дію як єдність (навіть якщо це лише тимчасово) (когнітивна функція)» [207, S. 30]. Як зауважує Г. Колшанський, у гносеологічному плані поняття як абстракція, доступна людському пізнанню, є елементом процесу мислення, яке відбувається у логічних формах судження. З позицій динаміки пізнання, а отже і динаміки комунікації, поняття може розглядатись як елемент (і результат) складніших мисленневих форм предикативного характеру [70, с. 27].

Текст істотно впливає на центральну одиницю словотвірної системи, адже у ньому вступають в силу дві головні тенденції в організації тексту – зробити його максимально інформативним й досягнути цієї мети помірною затратою мовних ресурсів. «Текст вимагає протиставлення теми і реми, [...] референції і предикації, особливого розподілу інформації по всій його поверхні» [83, с. 57], тому до актуальних завдань теорії словотвору належить багато нових проблем, серед яких, зокрема, проблема закономірностей розподілу інформації у текстових словотвірних конструкціях. Як один із економних способів відсилання до пре- або посттексту, ТСК здатні поновлювати інформацію не лише про окремі денотати або абстрактні поняття, але й комплексні референти (ситуації, події, відношення тощо). У процесі формування ТСК відбувається перетворення експліцитно вираженого предикативного зв'язку в латентний, що зумовлює питання про співвідношення номінації та предикації у тексті.

В основі речення лежить позамовний факт – денотат, який становить не окремий предмет, а певну ситуацію, подію, тобто «сукупність елементів, які відображають у свідомості мовця фрагмент об'єктивної дійсності в момент висловлення» [19, с. 358]. Головним складником смислової структури

речення є пропозиція, яка відображає структуру ситуації, події тощо. Структуру ж пропозиції визначає предикат, який вказує на «характер ситуації [...] і на відповідні місця для актантів, аргументів, зумовлює їхню кількість і семантичні функції» [17, с. 115]. Речення як мовна фіксація сприймання певних властивостей денотата, не містить семантичної компресії, адже є «актом індивідуальної рецепції та характеристики об'єкта», а описаний (не названий) денотат не інтегрується у певний клас понять і не стає «інтерсуб'єктивно» вагомим (нім. «*intersubjektiv verfügbare Kommunikationsmarke*» [229, S. 12]). Акт предикації спрямований на встановлення певних зв'язків – у ньому фіксуються відповідно до прагматичної та пізнавальної установки мовця предмети та процеси у їхніх реальних зв'язках та відношеннях, натомість акт номінації скерований на позначення сутності, яка сприймається як єдине ціле [85, с. 41]. Опис може замінити слово, якщо у мові (ще) не існує лексичної одиниці на позначення певного поняття («*allgemeine sprachliche Defektivität*»), або мовець не може протиставити певному явищу відповідної номінації («*individuell-subjektive Defektivität*») [229, S. 12].

Потреба у номінації для вираження певної сукупності інформації зумовлена не лише сприйняттям її як виокремленої та цілісної, але й закономірностями текстотворення, коли актуальним є питання «способів передачі інформації, окремі відрізки якої вже відображені у таких ментальних репрезентаціях, як пропозитивні структури, і які потребують у процесі об'єктивації створення певних форм, що піддаються моделюванню, з метою передачі функцій та аргументів базової пропозиції та відношень, що їх пов'язують» [83, с. 58]. Цей фактор є важливим чинником виникнення ТСК, який активізує ті чи інші механізми номінації і приводить до перетворення судження у слово. Тому використання різнорівневих номінацій на позначення того ж референта зумовлене в тексті не лише намаганням автора уникати повторів, а передусім «референційним рухом», який забезпечує

тематичну прогресію та введення нової інформації про відповідний текстовий референт.

Якщо кожному судженню властива синтаксична семантика, то властивістю ТСК необхідно визнати їхню здатність зберігати те, що закладено в семантиці твірної синтаксичної конструкції, у її смисловій структурі, тобто пропозицію. Формуючись у тексті, ТСК стають носіями не лише лексичних і граматичних значень, але й пропозиційних значень антецедентів. Пояснюючи внутрішній сенс заміни синтаксичного цілого на дериват або композит, Е. Бенвеніст підкреслював, що це дає змогу вводити пропозицію поновлюваного антецедента у формі новоствореного іменника у інші речення та перетворювати на тему повідомлення зміст розгорнутих висловлень [9, с. 256; 16, с. 50; 165, с. 9].

Непредикативне (нереченнєве) оформлення пропозиції засвідчує семантичне ускладнення речення внаслідок об'єднання декількох семантично елементарних простих речень. Виражена, наприклад, дієприслівниковою, дієприкметниковою чи інфінітивною конструкцією пропозиція стає внаслідок номіналізації частиною іншого речення. Вона приєднується до пропозиції, яка має предикативне (реченнєве) оформлення, ускладнює відповідну семантико-синтаксичну структуру. До прикладу, речення *So wehren Sie sich online gegen Banking-Räuber (Die Welt 3.11.2013)* містить дві пропозиції: першу репрезентує двомісний предикат *sich wehren gegen*, а інша представлена у латентній формі в ТСК *Banking-Räuber*. Антецедентом цього композита є речення *Betrüger knacken mobile TAN für Überweisungen*, тобто шахраї ламають коди транзакційних номерів для грошових переказів. Таким способом просте за формально-граматичною структурою монопредикативне речення може набувати складного об'єктивно-семантичного змісту для вираження двох і більше пропозицій.

Фундаментальними компонентами пропозиції є наявність референції та предикації. Водночас пропозиційним структурам властиві граматичні категорії способу, аспекту, часу, особи, числа. Відхід від цих категорій

призводить до узагальнення, «вислів втрачає свій індивідуальний характер» [267, S. 68], а предикація переходить у латентний стан. На думку К. Даніельса, зміст дієслівних форм (напр. проекція на певну особу, час) у номіналізації трансформується таким чином, що значення віддієслівних іменників розширюється, набуває узагальненого змісту [209, S. 16].

Хоча синтаксичні відношення у ТСК нейтралізовані, проте у тексті співвідносно з ними значення легко «впливає на поверхню» і входить в семантичну структуру номіналізації як семантичний латентний фон [83, с. 60]. Це відбувається на основі контексту, енциклопедичних знань, а також мовної компетенції. Знання загального значення словотвірної моделі завжди підкріплене позамовним та інтралінгвальним знанням про твірні слова і результує з їхньої дистрибуції. Наприклад, значення слова *Holzdiebstahl* можна парафразувати як *Diebstahl von Holz aus dem Wald*, що результує з асоціації між словами *Holz* і *Wald* [82, с. 69]. У синтаксичному звороті прийменникова фраза *aus dem Wald* виражена експліцитно, тоді як у композиті вона переходить у латентний стан.

У підсумку зазначимо, що без характеристики текстових словотвірних конструкцій аналіз когерентності тексту, його темо-рематичних зв'язків був би неповним, адже правила переходу від одного відрізка тексту до іншого, правила компресії та резюмування інформації, прагнення до синтаксичного спрощення можуть бути реалізовані в тому числі засобами словотвору.

1.3.2. ТСК як опосередкована номінація. Можливість вживання низки слів, у тому числі різнорівневих номінацій на позначення того ж референта порушує питання про типологію номінацій. При формуванні слів у тексті відображено багато характерних ознак акту номінації, стратегії мовця, пов'язані з цим мовленнєві дії. «Аналіз номінації та номінативного аспекту значення мовних одиниць проливає світло на закономірності їхнього вживання в мовленні, оскільки у процесах номінації формується семантика

одиниць мови, їхні знакові функції, здатність вказувати на елементи дійсності у мовленнєвих актах» [184, с. 337].

У вузькому розумінні номінацію трактують як мовленнєво-мисленнєвий процес, результатом якого є позначення денотатів за допомогою слів чи словосполучень. Це визначення відображає етимологічне значення терміна *nomination* (lat.) – найменування, приписування імені. Оскільки іменували передусім осіб, предмети, тому і номінацію пов'язували із позначенням субстанційних об'єктів та розглядали насамперед на прикладах, взятих зі сфери іменника [18, с. 313]. Розширення поняття номінації відбувається завдяки глибшому розумінню її суті та ширшому розумінню засобів номінації у формально-структурному аспекті. В. Гак дотримується широкого розуміння поняття номінації у плані вираженого нею змісту. Лінгвіст стверджує, що номінації підлягає все, що знаходить відображення у когнітивному процесі шляхом референції – предмети, особи, дії, властивості, відношення, події etc. Аналізуючи формальний аспект номінації, В. Гак враховує не лише лексичні одиниці – слова та словосполучення, а розширює її розуміння до «засобів із номінативною функцією» [18, с. 315]. На його думку, речення теж позначає певну подію, яка позначена «найменуванням-реченням» [18, с. 314]. Залежно від позначуваного денотата лінгвіст пропонує розрізняти «номінації елементів та подій («элементная и событийная (ситуативная) номинации»). «Елементна номінація» позначає певний елемент дійсності – предмет, властивість, процес, відношення і номінантом може бути в цьому випадку слово чи словосполучення (лексична номінація). Номінація події має у ролі номінанта «мікроситуацію, тобто подію, факт, які об'єднують низку елементів. З огляду на реченнєве оформлення такі номінації називають «пропозиційними» [18, с. 335].

На позначення одного і того ж референта можна вживати різні за обсягом номінації. Для опису події, зазвичай, використовують пропозиційну номінацію, проте при ідентифікації події природнішою є субстантивна

форма, оскільки ідентифікація здійснюється найлегше відносно об'єктів (*Sie arbeiten ohne Pause. Ihre Arbeit ...*) [18, с. 342].

Особливістю текстових словотвірних конструкцій є синтаксична похідність та контекстуальна залежність, яка зумовлює те, що предметна і понятійна віднесеність новотворів актуалізується здебільшого через відповідні синтаксичні конструкції, тобто лексичне значення формується опосередковано. Ця обставина сприяла поширенню серед лінгвістів думки, що номінативна функція не властива ТСК, а їхнє першочергове завдання корениться у анафоричному або катафоричному відсиланні до кореферентних відтинків тексту. Якщо під номінативною функцією розуміти здатність слова самотійно позначати об'єкт та неопосередковано співвідноситися з елементом позамовної дійсності, то такою функцією ТСК володіють не повною мірою, а лише частково, адже означена вище самотійність полягає у здатності формувати окреме висловлення, бути граматичним мінімумом речення, тобто зумовлена структурно-граматичними властивостями мовної одиниці. Певна частка текстових словотвірних конструкцій не може слугувати номінативними засобами самотійно, а лише через зіставлення з відповідними синтаксичними конструкціями, які експлікують значення новотворів.

Розуміння суті номінативної функції лексичних одиниць впливає з визначення поняття номінації, як «закріплення за мовним знаком поняття – сигніфіката, який відображає певні ознаки денотата – властивості, ознаки та відношення [...], завдяки чому мовні одиниці є смисловими елементами вербальної комунікації» [183, с. 101]. «Повнота» слова як мовного знака полягає в завершеності семіотичного акту, в процесі якого мовні форми співвідносяться з усвідомленою актуалізованою позамовною дійсністю» [183, с. 257–258]. Тому в актах номінації «зароджується і значення слова, і його здатність називати, тобто номінативна функція» [149, с. 98].

У лексичних одиницях виділяють різні типи значення на основі позамовної та лінгвальної інформації, закладеної у них, відтак аспекти плану

вираження представлені у різних типах слів неоднаково. У певних словах переважає денотативний та сигніфікативний аспекти значення, в інших – конотативний, ще в інших – реляційне значення. На основі семіотичного підходу до аналізу лексичної семантики неодноразово проведено спроби виділити різні класи словесних знаків (слова із називною, неназивною функціями, слова, що характеризують, ідентифікують, дейктичні слова тощо). Загальним для усіх класифікацій є факт виокремлення та протиставлення двох великих розрядів словесних знаків – «повнозначних, у семантиці яких фіксуються у вигляді денотатів та сигніфікатів властивості та відношення предметів реального світу, і неповнозначних, службових, які є заміниками, субститутами перших» [183, с. 41]. Два виділені розряди слів протиставлені один одному як (1) номінативні знаки, яким властива функція називання та які характеризують предмети, явища, дії, відношення між ними й (2) слова без номінативної функції, які виконують лише вказівну, сполучну, координуючу роль. На основі закладених у слові компонентів значення, воно виконує низку функцій, зокрема позначення, узагальнення, інформування, відсилання, конотації та ін. Ці функції слова виявляються в єдності [50, с. 199–204], проте кожна з них може виявитися домінантною у різних словах, що і зумовлює різні «семантичні типи словесних знаків» [43, с. 4].

У низці лінгвістичних праць вказано на специфіку значення лексичних новотворів, їхню функціональну відмінність від кодифікованої лексики [305; 323; 309; 25; 23]. До прикладу, Л. Сеппенен вважає оказіональні лексичні одиниці з непрозорим, амбівалентним значенням (напр. *Brautstau*, *Teppichstelle*) «семантично порожніми» («*bedeutungsleer*») синсемантичними текстовими елементами. У сфері оказіонального словотворення йдеться про зарахування лексичних інновацій з непрозорим значенням до поля «контекстуальної синсемантиї» [33, с. 63], куди Є. Гулига зараховує елементи анафоричного або корелятивного типу.

Аналізуючи оказіональні композити німецької мови, Л. Сеппенен доходить висновку, що їх можна прирівняти до класу синсемантичних

мовних одиниць, таких як займенник, сполучник тощо, й зарахувати як особливий тип проформ до сфери розгляду лінгвістики тексту [309, S. 82]. Лінгвіст намагається з'ясувати, чим okazіоналізми настільки відрізняються від узуальних слів, що функціонально уподібнюються до проформ. Без статусу лексеми, а відтак поза співвіднесеністю з елементами оточуючої дійсності (відсутність референції), okazіоналізми з непрозорим значенням не беруть участі у формуванні світосприйняття людини та функціонують лише як «текстові сполучні елементи» («*Textbindewort*») [309, S. 94]. Л. Сеппенен покликається в обґрунтуванні своєї позиції на роботу К.-П. Герберманна [250], який вважає okazіоналізми «квазісемантичними» («*quasi semantisch*»), «порожніми» найменуваннями («*leere Namen*»), оскільки вони безпосередньо не співвідносяться з об'єктами навколишньої дійсності, а першочергово з кореферентними конструкціями у тексті. Л. Сеппенен робить висновок, що ТСК не властива «лексемна» функція, а лише текстова, тобто функція поновлення контекстуальної інформації.

Прикладом okazіоналізму із начебто «порожнім» значенням може слугувати композит *Halleluja-Diäten*, в якому порушується лексична сполучуваність складників. Важко дати хоч якийсь трактування цьому новотвору, оскільки між поняттями *Halleluja* та *Diäten* не існує об'єктивно даного зв'язку, принаймні для більшості носіїв німецької мови факт наявності такого зв'язку невідомий. Тому й поєднання цих слів не узвичаєне в мові.

З погляду семантики у мові немає порожніх знаків навіть поза усіма контекстами, усім словам властиве певне значення. Okazіональні композити мають на противагу до займенників «лексематичне» значення [309, S. 95]. Зокрема новотвір *Halleluja-Diäten* складається з двох лексем німецької мови, що є загальнозрозумілими у суспільстві. Окрім цього наведений композит, узятий поза контекстом, виявляє певне загальне синтаксичне відношення між складниками. Два потенційні значення компонентів композита і нефіксоване синтаксичне відношення між ними зумовлюють широку палітру можливих

інтерпретацій новотвору. Проте його значення викристалізовується в тексті лише на фоні синтаксичного антецедента. В іншому випадку ТСК *Halleluja-Diäten* може співвідноситися з будь-яким явищем або подією, у яких існує певне відношення між безпосередніми складниками.

Halleluja-Diäten (Titel). Verschiedene Ratgeber mit klangvollen Titeln wie „Body by God“ versprechen Gewichtsverlust mit Hilfe der Bibel. (Der Spiegel Nr. 22/30.5.2005, S. 99)

ТСК не є унормованими, стійкими одиницями номінації у мовленнєвій практиці, тому контекст конкретизує їхнє значення, забезпечує референціалізацію. Характерною ознакою досліджених новотворів є контекстуальна зумовленість і для виявлення їхнього значення доводиться реконструювати умови функціонування слова у контексті. Тож низка мовознавців вважає однією з найважливіших функцій лексичних інновацій функцію текстотворення, поновлення змісту кореферентних антецедентів, забезпечення когерентності тексту [25, с. 64; 309; 250].

Протиставлення узуальних слів як автономної номінації та ТСК можна охарактеризувати у термінах неопосередкованої та опосередкованої номінації. Опосередковані номінації є залежними у семантичному плані, тож «їх не використовують без семантичного субстрату, який викристалізовується у мовленнєвій ситуації або контексті» [183, с. 269]. Формування значення ТСК відбувається під безпосереднім впливом антецедента, який детермінує характер відображення дійсності у вторинній номінації. Саме він визначає той чи інший ракурс її розгляду та опосередковує це зображення [84]. ТСК як слова-відсилання виконують внутріструктурну (анафоричну або катафоричну) текстову функцію. Анафора / катафора співвідноситься з певним мовним знаком у тексті з огляду на кореферентність. Такі відношення опираються на три елементи – дві мовні номінації та співвідносний з ними референт [43, с. 116].

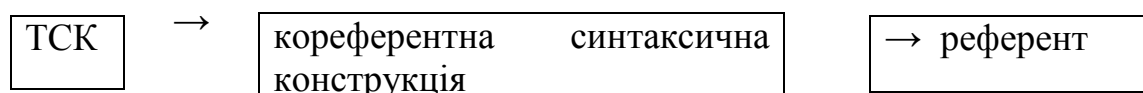

Рис.1.1. Спосіб референціалізації текстових словотвірних конструкцій

Семантичне узгодження різнорівневих номінацій ґрунтується на відношеннях, експлікованих у тексті, та пресупозиції мовців.

На основі проведеного аналізу робимо висновок, що ТСК інтегрують властивості номінативних і референційних словесних знаків, адже з огляду на властивий їм прагматичний аспект значення не можуть бути прирівняні до розряду займенників, дейктичних слів. З іншого боку, аргументація Л. Сеппенена виявляє «дефектність» номінативної функції ТСК, лексичне значення яких не фіксоване на рівні *langue*, а формується безпосередньо у контексті через відсилання до кореферентних синтаксичних конструкцій, тобто семантизація ТСК відбувається опосередковано. З огляду на це теза Л. Сеппенена про асемантичність okazіоналізмів видається дещо неточною. У функціонуванні залежні від контексту ТСК наближаються до синсемантичних мовних знаків, виконують текстотвірні функції, вбирають значення відповідного контексту, хоч за формою та структурою є автосемантичними одиницями. У цьому виявляється одне з основних протиріч okazіональних слів [23, с. 47]. ТСК властива референційна роль анафоричних чи катафоричних текстотвірних засобів, але вони виконують і номінативну функцію, що актуалізується опосередковано, через синтаксичні антецеденти.

Отже, в аналізі семантики новотворів необхідно враховувати такі характеристики, як належність до мовленнєвих явищ, спосіб семантичного розгортання, умови актуалізації значення та ступінь контекстуальної залежності. ТСК властиві певні ознаки категоріального характеру, зокрема тенденційна неавтономність знакової функції, пов'язаної з опосередкованою похідністю значення, що виявляється в його актуалізації у взаємодії з синтаксичним антецедентом.

1.3.3. ТСК на шкалі лексичних інновацій. Лексичні інновації неоднорідні за своєю суттю. Критерії розмежування okazіоналізмів, неологізмів та узуальної лексики належать до дискусійних, незважаючи на

численні наукові розвідки. З лексикографічної перспективи лексичні інновації досліджує чимало мовознавців, серед яких Д. Герберг / М. Кінне [248], У. Квастгоф [340], В. Тойберт [318], І. Барц [193], О. Мащенко [100] та ін. Лінгвісти розробляють способи систематизації мовних і мовленнєвих явищ, питання, пов'язані з процесом кодифікації неологізмів тощо. Межі лексичних інновацій наочно проілюструвала М. Матуссек [273, S. 38] у поданій нижче таблиці («*Die verschiedenen Bereiche von Wortneubildungen*»).

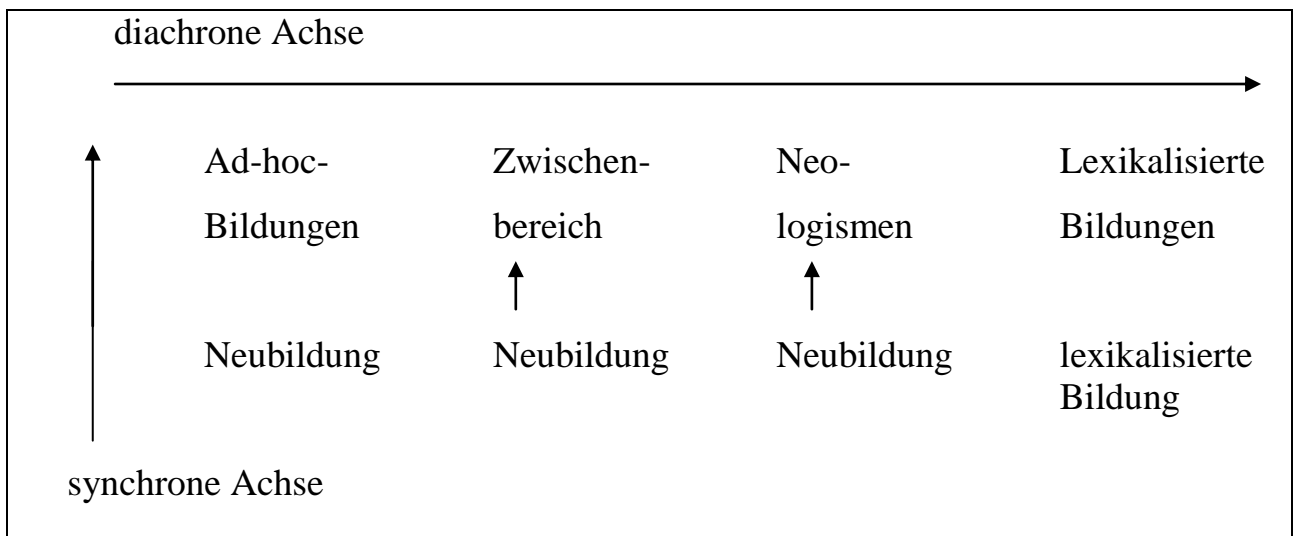

Рис. 1.2. Пласти лексичних інновацій

З одного боку вказані okazionalizmi, створені для обмеженого контексту, поза яким вони стають нерелевантними. Іншу межу формують неологізми та лексичні одиниці, що входять до словникового фонду (напр., *Ozonloch, Robbensterben*) [273, S. 37]. Між вказаними «полюсами» межі розмиті, тому деякі мовознавці виокремлюють перманентну перехідну зону. Ця межева зона між словами – потенційними лексемами та «одноразовими» новотворами існує неперервно й знаходиться під впливом постійних змін, адже на сучасному етапі розбудова лексичного складу мови «відбувається з таким розмахом, що словотворення можна назвати взірцем мовної креативності, мовною компетентністю *par excellence*» [326, S. 2].

Частка іменників серед лексичних інновацій є найбільшою, що пов'язано з кількісним переважанням іменників у лексичному фонді, а також наявністю більшої кількості іменникових словотвірних моделей, порівняно з іншими частинами мови [233, S. 84; 216, S. 648].

Термін «неологізм» увійшов до термінологічного апарату лексикології та лексикографії в середині ХХ ст. Неологізмом вважають «лексичну одиницю або значення, що з'являється на певному етапі розвитку мови, набуває поширення у суспільстві, сприймається громадою як мовна норма і впродовж певного часу для більшості мовців видається новою одиницею» [249, S. 92]. Узуалізація та інтеграція в словники – основні критерії для відмежування неологізмів від інших лексичних інновацій, зокрема okazionalizmів чи від метафоричного вжитку слів [249, S. 92]. Від кодифікованої лексики неологізми відрізняються тим, що (1) їхні форма та значення або (2) лише значення є новим для більшості мовців у певний час, який однак важко визначити. Відтак, неологізми прийнято поділяти на дві групи: (1) нові лексеми («*die Neulexeme*») та (2) нові значення («*die Neubedeutungen*») [248, S. 1].

Поряд з лексикографічним і психологічним аспектами обов'язковим критерієм у виокремленні неологізмів є їхнє використання у текстах різного типу, тобто лексична інновація стає одиницею мовної системи – певним чином закріплюється в мові через відтворюваність у різних типах тексту з відносно стабільною частотністю [318, S. 133; 280, S. 18]. Якщо вживання слова не стало частотним, мова йтиме про okazionalizm. «З цього результую парадоксальний висновок – неологізмами вважають лише ті лексичні одиниці, вжиток яких підтверджено в межах аналізованого матеріалу впродовж певного часу та у певній кількості – тобто слово вже не є абсолютно новим» [318, S. 134; 253, с. 29].

За В. Тойбертом [318, S. 135], для з'ясування питання, чи лексична інновація є неологізмом, необхідно враховувати такі критерії:

- Відсутність кодифікації не є визначальним чинником.
- Період вживання слова в емпіричному матеріалі є важливим.
- Частоту вживання беруть до уваги.
- Необхідно враховувати використання слова у різних типах тексту.

Поняття okazіональностi трактують у широкому розумінні як відхід від норми та узусу, причому нормою деякі автори вважають не лише правила, закріплені за інвентарем існуючих лексичних одиниць, але також є традиційними у мовленні та соціально фіксованими [287, S. 167]. На відміну від неологізмів, okazіоналізми як неузвичаєні, переважно експресивно забарвлені слова, «утворені з порушенням законів словотворення чи мовної норми» [157, с. 400]. Формування okazіоналізмів зумовлене або потребою назвати щось нове, або стилістичними чи текстовими завданнями, тобто свідоме використання автором ним же придуманих слів є змістовним, естетично значущим. Створюючи okazіоналізми, автори, зазвичай, не ставлять за мету ввести у вжиток винайдені ними слова. Призначення цих слів інше – слугувати виразними номінаціями у певних, одиничних текстах, це завдання художньо-естетичного, стилістичного характеру. Для більшості okazіоналізмів характерним є те, що вони утворюються для спонтанного або короткотривалого вжитку. Якщо слово не було «одноразовим», а проіснувало певний короткий період часу у вакуумі (вкрай) обмеженого контексту, його зараховують до класу okazіоналізмів.

Таким чином, між поняттями «okazіоналізм» і «неологізм» існує принципова відмінність з огляду на цільову спрямованість при їхньому формуванні: неологізми «призначені для закріплення в мові шляхом неодноразового відтворення у мовленні значної кількості осіб. Okazіональні слова [...] зумовлені ситуативним стилістичним завданням автора, поза яким вони, зазвичай, не вживаються» [72, с. 101]. Окрім того, неологізми визнають мовними елементами, а okazіоналізми – елементами мовлення. Okazіоналізмом вважаємо мовленнєву одиницю, яка «ліквідує» індивідуально-авторський лексичний дефіцит у певній ситуації або контексті, виявляє специфічні структурні особливості та функції, семантико-стилістичну маркованість.

Прослідкуймо часову динаміку вживання текстових словотвірних конструкцій – період виникнення, досягнення піку вживання та спад вжитку

новотворів. Частотність вживання ТСК нерівномірна й залежить від значущості позначуваного, соціального «запиту» на номінацію, граматичних властивостей слова. Вживаність ТСК зростає, коли тематика представлена у різних типах тексту та медіа. За таких умов інновації набувають інтертекстуального вжитку – у різних сферах суспільного життя – культурі, політиці, спорті, економіці тощо. ТСК з відносно високою частотністю вживання у певний період, коли позначені ними ситуації, явища є актуальними, стають «ключовими словами». Носії мови «підхоплюють» та використовують такі новотвори, але перевірити тенденцію їхнього закріплення в мові можна через певний проміжок часу, зазвичай, декілька років.

У дисертації не маємо на меті чітко розмежувати okazionalizmi від неологізмів. Ці межі розмиті й ми приєднуємося до думки М. Матуссек, яка виокремлює перманентну перехідну зону, що існує неперервно й перебуває під впливом постійних змін. Можна лише за допомогою статистичних методів та соціолінгвістичного анкетування встановити певну тенденцію до переходу інновацій до класу неологізмів.

Термін *Geoethik* утворено за аналогією до позначень новаторських галузей *Bioethik*, *Neuroethik*, які теж випрацьовують норми моралі у відповідних галузях людської діяльності, необхідні з огляду на екстенсивний технічний прогрес та інші соціальні виклики. Слово *Geoethik* з'являється на початку 1990 рр. у фаховому середовищі на позначення етичних норм, пов'язаних з впливом людства на довкілля, земну кору, раціональним використанням природних ресурсів у довгостроковій перспективі. У 2013 р., коли в Італії засновано *International Association for Promoting Geoethics*, термін остаточно утверджується. На сучасному етапі слово увійшло в термінологічний апарат геоінженерії, використовується у суспільному дискурсі, тобто його можна кваліфікувати як неологізм. Цей приклад ілюструє процес інтеграції слова з фахової мови у загальноновживану.

Композит *Scheidungsgesellschaft* з'явився в середині 2000-х рр. Причина виникнення пов'язана з соціальним явищем – нетривкими шлюбами, що розпадаються у майже половині випадків. Цій ТСК передували інші новотвори, пов'язані з негативною динамікою шлюбів, зокрема *Scheidungskinder, Scheidungskrieg*. Частотність та характер контекстів, у яких вживаються ці слова, а це, зокрема, онлайн-словники та статті у вікіпедії, ймовірно, вказують на входження цих слів до класу неологізмів. Натомість іменник *Scheidungsgesellschaft* такого поширення не набув і залишається ситуативно зумовленою експресею.

До лексичних новотворів належить композит *Schuldner-Generation*, який спорадично з'являється у пресі з 2010 р. і є номінацією підростаючого покоління країн Європи, державний борг яких змушені будуть виплачувати наступні генерації. Новотвір вживається також у іншому значенні: з огляду на пониження відсотків на банківську позику зросла тенденція купівлі власної нерухомості, а оскільки експерти прогнозують підвищення кредитних тарифів, це може призвести до значної заборгованості громадян. Зафіксовано також написання цього новотвору без дефісу, що може бути пов'язне з ефектом узуалізації. У 2014 р. загальнонімецька газета *Bild* опублікувала так званий *Schuldner-Atlas* щодо заборгованості громадян у різних федеральних землях Німеччини, що засвідчує актуальність тематики та поглиблення відповідних тенденцій.

Виникнення лексичних інновацій спричинене певними подіями (політичні реформи, економічні, соціальні явища тощо), а їхній популяризації сприяють засоби масової інформації [340, S. 3]. Нетривалий вжиток новотворів пов'язаний з тим, що в час ескалації певних подій, явищ, вони набувають поширення з огляду на активну відтворюваність у мас-медіа і через деякий час, разом із деактуалізацією тематики, витісненням її з теле- та радіокомунікації, друкованих та онлайн-видань, зникають із вжитку.

З початку 1970 років у Німеччині проводять щорічний конкурс «*Wort des Jahres*», в межах якого обирають 10 новостворених слів чи словосполучень,

які влучно номінують політичні, економічні, суспільні явища і домінують у суспільній комунікації відповідного періоду. Контексти, що підтверджують вживаність слів беруть з різних мас-медіа. У відборі журі основну увагу приділяє не стільки частотності вживання слів, а їхній влучності, популярності, оскільки інновації репрезентують «мовний нерв року» [346] і є певним внеском у документування історії. Наприклад, у 2012 році новотвір *Rettungsroutine* визнано найвлучнішим вербальним виразником комплексу заходів, впроваджених країнами Євросоюзу задля подолання економічної кризи. В наступні роки вжиток слова спав. У 2014, коли Німеччина святкувала 25 річницю об'єднання, у Берліні на місці поваленої стіни влаштували інсталяцію «*Lichtgrenze*». «Стіну світла» сформували з ліхтариків, які піднялись у повітря як знак віри у єдність. Також цей новотвір не набув значного поширення, його вжиток у 2015 р. не є репрезентативним.

У період усвідомлення дефіцитів впровадженою Німеччиною політики мультикультурності з'являються ТСК *Multikulti-Absage*, *Multikulti-Geschimpfe*, *Multikulti-Bashing*. Найбільша кількість згадувань припадає на 2010 р., після виступу А. Меркель, в якому вона публічно визнала неефективною політику мультикультурності. У наступні роки вжиток цих новотворів – незначний.

ТСК *Rettungseuropäer*, *Retter-Industrie*, *Rettungslust*, що з'явилися у пресі впродовж 2012-2015 рр., є реакцією на активну міграцію жителів Близького Сходу, північно-африканських країн у держави Європейського Союзу. В контексті змін міграційної політики ЄС на користь переселенців у інформаційному просторі з'явилися відповідні номінації з позитивною конотацією узагальненого образу європейця.

У одиничних контекстах зафіксовано такі ТСК як *Teilzeitrevolutionär*, *Schweigebunker*, *Revolutionsbraut*, *Zwischenpapst*, *Sarkozysmus* та ін. На основі анкетування встановлено, що йдеться про okazionalizmi, значення яких невідоме більшості респондентів. Наведемо декілька прикладів специфічних значень таких новотворів: *Minimum-Gesellschaft* – номінація суспільства за

демографічною ознакою. *Minimum* з позиції автора публікації корелює з низькою народжуваністю, тобто вихованням лише однієї дитини у більшості сімей. *Protrest-Schlaf* є ситуативним позначенням показового сну студента у вітрині магазину як протестну реакцію на брак місць у студентських гуртожитках. *Schneearmee* виявляє два значення: (1) метафорична номінація сніжної погоди, (2) потужні технічні засоби на летовищі Стокгольма для прибирання снігу. *Robolution*, що вживається також у англійській мові та, ймовірно, є запозиченням, позначає інтенсивне роботопроекування.

Як ілюструють наведені приклади, ТСК властиве ускладнене значення. Воно формується безпосередньо у тексті, що регулює актуалізацію значення, моделює пресупозиційні аспекти, скеровує очікування читача у необхідне русло. Багато okazіоналізмів настільки асоціативно навантажені контекстом, що поза ним здаються неприйнятними, принаймні певні інтерпретаційні можливості допустимі лише з огляду на контекст [251, S. 10], напр., *Erdbeergruppe – diejenigen Schüler, die das Erdbeerbeet säubern sollen* [275, S. 217; див. також 303, S. 12; 253, S. 39, 44]. Обсяг розпізнавального контексту може бути обмеженим як реченням, так і абзацом чи більшим відтинком тексту [25, с. 60]. Контекстуальне значення не може «паралельно лексикалізуватися» у словнику, тому кодифікація лексичних інновацій мало прийнятна: «специфічні контексти повторюються не часто, відтак контекстуальна залежність спричиняє антилексикалізацію» [253, S. 58].

Значення лексичних інновацій не зводиться до суми значень безпосередніх складників, адже крім денотативних сем, які відображають різні ознаки зображуваного явища, до семантичної структури новотворів входять конотативні елементи, які найповніше розкриваються на рівні контексту [184, с. 88; 273, S. 19]. Індивідуальне значення okazіоналізмів формується на основі «конотацій їхніх твірних основ» [46, с. 16], тому в результаті актуалізації імпліцитних смислів, семантика новотворів є складнішою від узуальних. Також стилістичні фігури, що закладені в основу

внутрішньої форми інновацій, емотивність, експресія, стислість та місткість форми здатні «затемнювати» їхнє значення.

Закономірно, що перехід із поля okazіональності у поле узувальності можливий. Суперечливим є проте, чи кожен новотвір можна вважати потенційним узувальним словом. Як зазначають В. Фляйшер / Г. Міхель / Г. Штарке, з моменту створення та незалежно від ступеня новизни okazіоналізми набувають ознак, властивих лексемам, зокрема «акцент слова, фонотактичну структуру, порядок графем без пробілів тощо» [231, S. 180; 191, S. 132]. Можливість лексикалізації залежить певною мірою від природи мовних обмежень, порушених при утворенні okazіоналізмів. Новотвори з нерегулярною формальною структурою менш придатні до лексикалізації, аніж ті, в яких фіксується семантико-прагматична протидія мовним правилам. Такий висновок випливає із припущення, що граматична система – відносно стабільна й менше та повільніше піддається змінам, в той час коли семантичні аспекти більш гнучкі [253, S. 62; 287, S. 167]. Отже, до умов, що сприяють інтеграції лексичних інновацій в мовну систему, належать знання новотвору широким колом носіїв мови, наявність лексичної лакуни, важливість позначуваного референта, логічне поєднання безпосередніх складників та незалежність від контексту.

1.4. Методологія та методи дослідження

Дослідження текстових словотвірних конструкцій виконано у функціонально-семантичному руслі, скерованого на розв'язання проблем, «пов'язаних з семантикою, функціонуванням і творенням похідних слів у мовленні» [75, с. 290]. Методологічною основою пропонованого дослідження є (1) вчення Є. Кубрякової [82, 85] про двоїсту природу похідних, складних слів як словотвірних явищ, що кореняться у синтаксисі, (2) теорія Ш. Шабуришвілі [167], який розкриває закономірності словотворення у тексті на основі аналізу таких чинників, як тема-рематична прогресія,

логічний наголос та інформаційна напруга, (3) здобутки лінгвістики тексту, праці К. Брінкера [200], Р.-А де Богранда / В. У. Дресслера [194], К. Адамцік [185], Е. Агріколи [186], Т. Радзієвської [124], І. Гальперіна [21], О. Москальської [105] та ін.

Однією з найбільш поширених теорій щодо генези похідних та складних слів є теорія згортання і семантичної компресії синтаксичних конструкцій. Г. Пауль [289], В. Шмідт [302], Г. Глінц [240] доводять, що у німецькій мові, як і в інших мовах індоєвропейської групи, в основі складних слів здебільшого лежать синтаксичні конструкції, напівпредикативні звороти з потенційною предикацією – іменникові словосполучення (*Hungersnot, Hasenfuss, Kindergarten, Österreich-Ungarn*), прикметниково-іменникові словосполучення (*Edelmann, Hochmut*), речення (*WeissGott, Taugenichts, aufs Geratewohl, Vergissmeinnicht*) тощо. Ця теорія представлена в українських, західноєвропейських та російських працях [64; 28; 205; 282; 280; 82; 142; 143].

Синтаксичний характер складних слів проявляється в легкості та простоті їхнього утворення в процесі мовлення, а також у тому, що композити можуть виражати різноманітні смислові відношення, які передають вільні словосполучення, речення. Хоча при словотворенні характер смислових відношень формально не виражений, проте, зазвичай, зрозумілий із семантики безпосередніх складників, їхнього внутрішнього контексту. Тож специфіка німецьких дериватів, композитів полягає у їхній двоїстій природі – здатності виконувати як лексичні, так і синтаксичні функції – та становить прикметну ознаку німецької мови.

Якщо порівнювати романи 18–19 ст. з сучасними, виявляється, що словоскладання особливо інтенсифікувалося в новітній період розвитку німецької мови [227, S. 103]. Цю тенденцію лінгвісти пояснюють різними чинниками. В. Фляйшер розглядає процес композиції як відображення тенденцій до мовної економії, а також синтетизму [231, S. 124; див. також 278]. Цієї ж тези дотримується В. Адмоні, зазначаючи, що okazionale

словоскладання «сприяє загальному збільшенню смислової маси, яка може вміститись у групі підмета. Словоскладання збільшує обсяг групи мінімальним чином, більш економно, ніж будь-який інший спосіб її розширення іменниковими компонентами» [2, с. 90]. На думку Є. Кубрякової, висока продуктивність словоскладання пов'язана з пристосуванням лексики до раціональної організації мовлення, необхідністю узгодження форми і змісту похідних та складних слів з їхніми функціями у реченні й тексті. Ш. Шабуришвілі вважає, що утворення складних слів є результатом певних синтаксичних процесів, які діють у німецькому реченні та властиві його структурі [167; пор. 209, S. 225; 271, S. 107]. Вчений додає що, основними чинниками словотворення у тексті є тема-рематична прогресія, логічний наголос та інформаційна напруга.

Під впливом актуального членування інформації відбувається пристосування граматичної структури речення до комунікативного завдання, тобто має місце розподіл тематичних і рематичних елементів висловлення. Суб'єктно-предикатні відношення, що лежать в основі речення – це (закріплене у чітких мовних формах) вираження пізнавальної установки. Підмет має предметне, субстанційне значення і є першою, ініціальною ланкою відносно процесів, дій, станів, властивостей, які виражає дієслово. Основне логічне навантаження у реченні здебільшого має присудок. «Рух від підмета до присудка є, по суті, рухом від предмета до його властивостей, від даного до нового, комунікативно найбільш важливого члена речення. Присудок встановлює ознаку, стан, дію підмета і в цьому полягає основне логіко-граматичне завдання речення» [167, с. 132].

Рема за своєю суттю – катафорично зорієнтована, оскільки є метою і новизною висловлювання. Нове вводиться для того, щоб на його основі сформулювати наступне речення, в якому темою буде рема попереднього висловлення (у цьому контексті маємо на увазі лінійну тематичну прогресію, коли темою постпозитивної частини є рема препозитивної: $T1 \rightarrow R1 // T2 (R1) \rightarrow R2$). Потреба переведення інформації з ремного відрізка у

тематичний елемент речення зумовлює трансформацію дієслівної групи в іменник і спричинена референційним рухом у тексті. Процеси номіналізації пов'язані з потребами актуалізації певних властивостей і ознак зображуваного [293].

Опираючись на теорію актуального членування інформації, німецький дослідник К. Боост вводить поняття «інформаційної напруги» та її нейтралізації [199]. У реченні напруга виникає внаслідок того, що змістовно найбільш значимі компоненти, зазвичай, займають кінцеву позицію, тобто має місце психолінгвістичний фактор очікування, позаяк мовлення відбувається лінійно. З одного боку, це синтаксична закономірність в німецькій мові, з іншого – вираження пізнавальної установки, в основі якої лежать суб'єктно-предикатні відношення.

На рівні словосполучення Ш. Шабуришвілі пропонує розрізняти мікронапругу. Дію інформаційної напруги у реченні вчений пояснює таким чином: «Тема-рематична дистрибуція зумовлює групування елементів навколо підмета і присудка. Внаслідок цього відбувається стягування слів зі спільною тематичною чи рематичною функцією і вони стають, по суті, одним комунікативним елементом речення. Між цими словами виникає мікронапруга, пов'язана з внутрішньою структурно-семантичною ієрархією компонентів. Об'єднані логічним та інформаційним тяжінням, вони набувають структурних ознак, тобто відбувається стягнення слів у словосполучення, синтагми тощо. Часте використання певних словосполучень робить їх наче неподільними, а їхнє злиття у одне слово полегшує сприйняття інформації. Тож потреба у лаконічності, концентрації уваги на темі чи ремі є передумовою словотвірних процесів» [167, с. 122–123].

Важливою ланкою дисертаційної роботи є з'ясування закономірностей та умов реалізації значення ТСК. Для дослідження словотвірних процесів на синтаксичній основі необхідна методика семантичного аналізу, яка базується на порівнянні смислових структур антецедента і лексичних новотворів.

Передумовою реалізації такої семантичної схеми є комплексні ментальні процеси, логічні операції, що тісно пов'язані з умовиводами, на основі яких можлива транспозиція синтаксичної конструкції на лексичний рівень. Поєднання ономасіологічного та семасіологічного підходів дає змогу розкрити особливості семантики ТСК, з'ясувати способи компресії інформації, ступені вмотивованості значення, міцність зв'язку з синтаксичними корелятами.

Методи дослідження структурно-семантичних і функціональних особливостей ТСК

Структурна неоднорідність досліджених корелятивів, встановлення відношень між ними у плані вираження та плані змісту унеможливила автоматизований пошук ТСК і антецедентів. Тож для проведення вибірки застосовано *метод лінгвістичного опису та спостереження*. Проаналізовано понад 4 тис. сторінок газетних і журнальних коментарів. Емпіричний матеріал налічує 870 ТСК і синтаксичних корелятивів відповідно.

При формуванні корпусу текстових словотвірних конструкцій враховано наступні аспекти: (1) до уваги взято один тип текстів, а саме газетні та журнальні коментарі; (2) корпус сформовано на основі загальнонаціональних німецьких періодичних видань – журналів *Der Spiegel* (2003–2006 pp.), *Spiegel Online* (2009–2013 pp.), *Focus Online* (2013 p.), а також газет *Zeit Online*, *Frankfurter Allgemeine*, *Die Welt* та *Süddeutsche Zeitung* (2010–2013 pp.) в онлайн-версіях; (3) синтаксичні антецеденти обмежено конструкціями з експліцитно вираженим предикатним зв'язком; (4) враховано як контактні, так і дистантно розміщені корелятивні пари, об'єднані функцією репрезентації спільного референта; (5) до уваги взято структурно споріднені та морфологічно неспоріднені ТСК і антецеденти.

Першим етапом виокремлення ТСК було встановлення їхнього вживання у одиничних контекстах. Застосовано *аналіз лексикографічних джерел*, зокрема таких словників, як *Deutsches Neologismenwörterbuch* [340], *Duden Online* [339], *Das digitale Wörterbuch der deutschen Sprache* [335] та ін.

На наступному етапі виокремлено новотвори, що мають кореферентні синтаксичні кореляти з експліцитно вираженим предикатним зв'язком. Таким чином, другою ланкою відбору був *контекстуальний аналіз*. У пропонованій роботі проведено комплексний розгляд не лише безпосереднього контексту, в якому вжито ТСК, але й тексти коментарів у цілому, оскільки антецедентами досліджених новотворів можуть бути як дієслівні конструкції, так і значні за протяжністю сегменти тексту. Задля верифікації отриманих даних застосовано *соціолінгвістичні методи* – анкетування, опитування носіїв німецької мови. Підсумковий етап інвентаризації уможливив перевірку того, наскільки відомими / невідомими є відібрані ТСК серед німецькомовного населення.

Мета другого розділу дисертаційного дослідження – визначення словотвірних типів, за якими формуються ТСК, встановлення структурних і логіко-семантичних кореляцій між новотворами й антецедентами, аналіз семантики ТСК.

Для порівняння структурних особливостей різнорівневих корелятив, виділення спільних компонентів значення застосовано *описовий метод*. Цей метод доцільний при виокремленні у тексті конструкцій, що експлікують значення ТСК, для класифікації та інтерпретації виділених одиниць. *Аналіз за безпосередніми складниками* сприяв визначенню морфологічної структури ТСК, *словотвірний аналіз* – виявленню продуктивних словотвірних типів та афіксів.

З метою дослідження антецедентів застосовано аналіз за безпосередніми складниками, який дав змогу встановити, з яких компонентів складаються відповідні синтаксичні конструкції. До прикладу, ТСК *Pechtropfen-Experiment* (*Die Welt* 26.8.2013) корелює з реченням *Seit 1927 wird das Fließverhalten von Pech erforscht*. Послугуючись аналізом за безпосередніми складниками з'ясуємо, що підмет речення *das Fließverhalten von Pech* корелює із означальним компонентом ТСК

Pechtropfen, а присудок *wird erforscht* співвідноситься з означуваним словом новотвору – *Experiment*.

Застосування актуального членування інформації як методу текстового аналізу дало змогу встановити роль ТСК у реалізації комунікативної прогресії інформації.

У дослідженні семантичної структури ТСК послуговувались *словотвірним, семантико-стилістичним, контекстуальним, компонентним аналізом, а також аналізом словникових дефініцій*.

Метод компонентного аналізу сприяв експлікації семантичної структури ТСК, уточненню денотативно-сигніфікативних і конотативних значень. З метою визначення компонентів значення ТСК, виявлення змістового інваріанту, застосовано *аналіз словникових дефініцій*. До прикладу, слово *Hochwasser* – повинь має такі семи, як «стихійне лихо» та «затоплення частини суші водою» [336, S. 791-792], іменник *Demenz* трактують як «слабоумство, що виникає в людини внаслідок певного ураження головного мозку при атеросклерозі, епілепсії тощо» [333, с. 239]. Проте знання лексичної структури безпосередніх складників недостатньо, щоб потлумачити ТСК *Hochwasserdemenz* (*Spiegel Online 11.06.2013*). Компонентний аналіз в парадигматичному аспекті, на рівні ізольованих від контексту лексичних одиниць можна застосовувати лише як допоміжний метод задля встановлення значення новотворів. Лише поєднання компонентного та контекстуального аналізу уможливило встановлення значення ТСК, яке розкривається у відповідному контексті [163]. Завдяки аналізу контексту й публікації в цілому стає зрозуміло, що ТСК *Hochwasserdemenz* корелює з великим відрізком тексту, в якому описано мінливе відношення населення ФРН до способів мінімізації шкоди внаслідок паводків. Так, одразу після повеней більшість людей у прилеглих та постраждалих регіонах (напр. території вздовж р. Ельби) підтримують необхідність спорудження протипаводкових споруд, дамб. Однак, позаяк ці споруди мали б бути збудовані в тому числі на земельних ділянках, що

знаходяться у приватній власності постраждалого населення, тож люди, оговтавшись через деякий час від наслідків повені, стають противниками цих протипаводкових проектів. Тож автор статті номінує таку непослідовну позицію німецьких громадян як *Hochwasserdemenz* (паводкове слабоумство).

*Hochwasserdemenz (Titel). Kurz nach einer Flutkatastrophe befürworten viele Flutgeschädigte den Hochwasserschutz. Später sind sie wieder dagegen. [...] Jetzt hofft Pietsch darauf, dass es ihm andere gleich tun. Eigentlich sollte es in seinem Ort längst einen wirksamen Hochwasserschutz geben: Schon vor Jahren reifte der Plan, die hochwassergefährdeten Orte an der Elbe durch Deiche, mobile Schutzanlagen und Spundwände zu schützen. Doch auf Behördenebene gerieten die Vorhaben stets ins Stocken: Anwohner wehren sich dagegen, dass auf ihren Grundstücken Spundwände errichtet werden sollen. Sie blockieren damit die gesetzlich notwendigen Verfahren, ohne die sich Hochwasserschutz nicht in die Praxis umsetzen lässt. Pietsch hält das für sträflich dumm. "Manche Leute hier glauben immer noch, dass solche Ereignisse Einzelfälle sind", sagt er. [...] Dass der Technik immer wieder so großes Misstrauen entgegenschläge, ärgert Stamm: "Da wird das Ingenieurwesen regelmäßig verunglimpft", sagt er und erinnert an bewährte Bauwerke wie den künstlich angelegten Sylvensteinspeicher in Bayern. Gebe es den nicht, "würde die Isar jetzt auf dem Münchner Marienplatz stehen". Doch Stamm weiß inzwischen auch: Kurz nach einem folgenschweren Hochwasser sehen die meisten Menschen die Notwendigkeit von Schutzmaßnahmen ein. Vergeht aber einige Zeit, verblasen die Erinnerungen. *Hochwasserdemenz* nennt der Professor das. (Spiegel Online 11.6.2013)*

У значеннях ТСК і комплексного синтаксичного антецедента семи повторюються і більшість компонентів значення новотвору відображені в антецеденті у формі розгорнутих позначень або слів, семантично пов'язаних з ТСК. Тож порівнюючи семантику новотворів зі значенням антецедентів на основі словникових дефініцій та контексту, порівнянню підлягає ступінь співпадіння або відмінності їхніх смислів.

Третій розділ дисертації присвячений аналізу функцій ТСК. На цьому етапі дослідження важливий *описовий метод*, який має широке застосування і яким можна послуговуватись як для опису мовних елементів (морфем, слів, словосполучень тощо), так і для вивчення їхнього функціонування з позицій стилістики, прагматики, тобто цей метод поєднує прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації.

Контекстуальний аналіз став невід'ємною ланкою у дослідженні стилістичного аспекту функціонування ТСК. Як зауважує Л. Кайда, «стилістична концепція тексту приводить у відповідність певні прийоми і принципи організації тексту з ключовим композиційно-стилістичним типом

викладу» [56, с. 38]. З огляду на це, для виявлення функцій ТСК у процесі текстотворення здійснено також *композиційний аналіз*. Він передбачає з'ясування принципів розміщення інформації, виділення семантичних центрів, визначення композиційних прийомів та охоплює такі етапи: осмислення комунікативної ролі композиційних частин, виявлення стилістичних та прагматичних функцій лексичних, синтаксичних засобів, що залучені до формування цілісності тексту тощо [56, с. 148].

У дисертаційній роботі застосовано також візуальні, графічні методи – таблиці, рисунки, які дали змогу отримати комплексне уявлення про об'єкт дослідження, проілюструвати його складники, їхню питому вагу, причинно-наслідкові зв'язки. Це, зокрема, відображення частотності ТСК у різних композиційних частинах тексту, таблиці, які наочно ілюструють кількісну репрезентацію словотвірних типів ТСК тощо.

Висновки до розділу 1

1. У визначенні лінгвального статусу ТСК основними аспектами є належність до мовленнєвих явищ, кореляції з синтаксичними антецедентами та контекстуальна залежність. Як лексичні новотвори, що виникають внаслідок структурно-семантичного згортання синтаксичних конструкцій, ТСК слугують ініціальною ланкою у вербалізованих логічних операціях та є носіями пропозиційної семантики антецедентів. Такий тип перетворення зумовлює перехід предикації у латентний стан – відношення, що експліцитно виражені у синтаксичних конструкціях, набувають прихованої форми, тому про їхній характер можна судити на основі мовної компетенції, комплексу текстових і фонових знань мовців.

2. Предметну і понятійну віднесеність ТСК реалізують, зазвичай, у взаємодії з кореферентними синтаксичними конструкціями, тобто лексичне значення формується опосередковано. На відміну від узуальних похідних та

складних слів, які внаслідок лексикалізації набувають додаткових ознак і семантично віддаляються від мотивувальних синтаксем, текстоно зумовлені номінації наділені відсильною функцією проформ і поновлюють зміст антецедентів із пре- або посттексту. В основі зв'язку, що об'єднує різнорівневі кореляти лежить принцип єдності референта. Функція прономіналізації зумовлена особливостями семантики ТСК, які у згорнутій формі можуть слугувати виразниками змісту, відображеного реченнями, фрагментами тексту. У цьому сенсі новотвори є субститутами синтаксичних антецедентів, а їхній лінгвальний статус зумовлює та обставина, що вони інтегрують властивості референційних і номінативних словесних знаків – з одного боку, виявляють «дефектність» номінативної функції, виконують функцію відсилання, з іншого боку, реалізують конотації та є внеском у стилістику тексту.

3. Формування ТСК зумовлене потребами лаконічної номінації комплексних текстових референтів (абстрактних понять, ситуацій, відношень тощо) і закономірностями текстотворення, референційним рухом, який забезпечує тематичну прогресію та введення нової інформації про відповідний денотат.

4. Більшість ТСК належить до ситуативно зумовлених номінацій та виявляє ознаки, властиві оказіональній лексиці: стилістичну маркованість, порушення словотвірних обмежень, норм лексичної сполучуваності тощо. Застосування статистичного методу та соціолінгвістичного анкетування дало змогу встановити тенденцію до переходу певних новотворів до класу неологізмів.

РОЗДІЛ 2

СЛОВОТВІРНА СПЕЦИФІКА ТА КОМУНІКАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПОРОДЖЕННЯ ТСК

У цьому розділі представлено класифікацію текстових словотвірних конструкцій з урахуванням їхньої словотвірної структури. Зарахування ТСК до словотвірних типів здійснено у відповідності з провідною в сучасному німецькому мовознавстві типологією словотвірних типів В. Фляйшера та І. Барц [233]. До проаналізованого корпусу (870 ТСК) входять композити, суфіксальні та префіксальні деривати, конверсиви, зрощення, контамінати. Абревіації та безафіксні деривати залишаються за межами пропонованого дослідження з огляду на специфіку морфологічної структури.

2.1. Структурні типи ТСК

2.1.1. Словоскладання. У системі німецького словотвору словоскладання є найбільш продуктивним словотвірним типом, який слугує не лише номінації, але також є засобом синтаксичного упрощення та компресії інформації. Провідну роль серед складних слів німецької мови відіграють детермінативні композити, яким властива бінарна структура у формі означального та означуваного слів і які, по суті, не зазнають обмежень відносно семантичної комбінаторики безпосередніх складників. У ролі детерміната можуть фігурувати не лише повнозначні чи службові частини мови, але також окремі літери, частки, вигуки та еквіваленти речень [314, S. 367]. У проаналізованому корпусі ТСК зафіксовано різні частиномовні детермінати, з яких тенденційно найбільш частотними є іменники (75%), рідше дієслівні основи (7%), словосполучення, речення (6%), прикметники (5%), а також прислівники (4%), числівники, займенники, сполучники, частки (сумарно 3%) тощо.

Найбільшу функціональну активність (75%) виявляє модель *іменник + іменник*. Продуктивність цієї моделі пояснюють її «принциповою відкритістю» [285, с. 59; 233, S. 94], яка нейтралізує можливі обмеження комбінаторики, напр., *Paradox-Piraten* (*Spiegel Online* 26.1.2012), *Bluthundqualitäten* (*Frankfurter Allgemeine* 27.9.2011), *Rettungsroutine* (*Spiegel Online* 14.12.2012), *Pastorenrepublik* (*Zeit Online* 24.2.2012), *Schneearmee* (*Zeit Online* 21.12.2010), *Meteoriten-Tourismus* (*Die Welt* 22.2.2013), *Zulassungsdschungel* (*Zeit Online* 12.11.2010), *Melancholiemodul* (*Frankfurter Allgemeine* 25.2.2013), *Hochfrequenzhändler* (*Frankfurter Allgemeine* 27.2.2013), *Schwammintelligenz* (*Focus Online* 21.2.2013), *Wahlkampf-Pfadfinder* (*Süddeutsche Zeitung* 27.2.2013), *Minus-Mannschaft* (*Spiegel Online* 12.06.2013). Аналіз цієї моделі з семантичного погляду засвідчує, що у ТСК семантичні відношення між означальним і означуваним компонентами частково співпадають із тими, які виділені у класифікації В. Фляйшера / І. Барц [233, S. 98-99]. Це стосується семантичних кореляцій детермінативних іменних композит з іменником у ролі детермінанта. Перший компонент часто відповідає родовому відмінку приналежності, якщо вдатися до парафразування композита у іменникове словосполучення (*Dokortitel-Inflation* (*Zeit Online* 25.1.2013), *Banker-Zoff* (*Spiegel Online* 10.9.2011), *Macht-Arrangement* (*Zeit Online* 11.11.2010), *Senioren-Wette* (*Süddeutsche Zeitung* 24.2.2013)). Означальне слово може позначати (1) місце (*Netz-Hetze* (*Spiegel Online* 2012), *Schulhoffjournalisten* (*Süddeutsche Zeitung* 31.1.2013), *Insel-Nazis* (*Spiegel Online* 26.9.2011), *Ostfrau* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 50)), (2) час (*Teilzeitrevolutionär* (*Zeit Online* 3.11.2012), *Silvesterschwüre* (*Zeit Online* 30.12.2009), *Weihnachtschristen* (*Zeit Online* 17.12.2010)), (3) мету (*Flirtguide* (*Zeit Online* 19.10.2010)), (4) причину (*Wetterschocks* (*Zeit Online* 21.10.2010)), (5) властивість, ознаку (*Rekordspenden-Wahlkampf* (*Die Welt* 6.12.2012), *Gefühlsdeutsche* (*Zeit Online* 20.10.2010), *Notkoalition* (*Zeit Online* 26.2.2013)), (6) об'єкт (*Hai-Kontrolleure* (*Zeit Online* 3.1.2013), *Elfmeterpunkt-Dieb* (*Die*

Welt 5.11.2012), *Diplom-Fabrik* (*Spiegel Online* 10.10.2011)), (7) предмет, яким займається особа (*der Marktungläubige* (*Spiegel Online* 3.1.2013)) тощо.

Значною є частка ТСК з нерегулярним словотвірним значенням, зумовленим процесами метафоризації та ідіоматизації. У таких випадках значення композита комплексніше ніж сума значень його складників, оскільки перший компонент позначає таку ознаку детермінанта, яка не вичерпує видових властивостей [300, S. 105]. Означальні композити здатні імплікувати стилістичні фігури (епітет, порівняння), тому їхня образність та експресивність пов'язана з семантичним наповненням моделей, напр., *Panzerkardinal* (*Zeit Online* 27.2.2013). Оказіональні композити *Kung-Fu-Kommunist* (*Focus Online* 3.3.2013), *Wahlkampf-Pfadfinder* (*Süddeutsche Zeitung* 27.2.2013) не піддаються однозначній інтерпретації, оскільки відображають одиничні мотиваційні відношення, які розкриваються лише у контексті.

Досить продуктивною є модель *дієслово + іменник* (7%). Означальними компонентами ТСК, здебільшого, є дієслівні основи, а інфінітивні, дієприкметникові або відмінювані дієслівні форми, на відміну від узуальної лексики, майже не представлені. В атрибутивних відношеннях дієслово втрачає властиві йому граматичні властивості. Найпоширенішими словотвірними значеннями цієї моделі є (1) інструментальне, зокрема «Б є засобом для виконання А» (*Aufwärmesuppe* (*Zeit Online* 28.2.2013)), (2) дія, що спрямована на предмет чи особу, наприклад, *Einstecktuch*, (3) експлікативне значення «А пояснює Б» (*Klatschkaskaden* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 7), *Spar-Tandem* (*Der Spiegel* Nr. 46/14.11.2005, S. 24), *Kuschelkurs* (*Der Spiegel* Nr. 49/5.12.2005, S. 22–24), *Glotzmobil* (*Der Spiegel* Nr. 35/25.8.2003, S. 75), *Spar-Korsett* (*Focus Online* 23.7.2011), *Mogel-Bewerber* (*Zeit Online* 11.11.2010), *Spareifer* (*Spiegel Online* 26.2.2013), *Schrumpfmmodell* (*Die Welt* 26.4.2013), *Rauch-Freiheit* (*Die Welt* 1.5.2013)), (4) причинове значення «А є причиною Б або навпаки» (*Lernrausch* (*Zeit Online* 6.3.2013), *Gäh-Auslöser* (*Focus Online* 24.2.2013)), (5) значення модальності «А вказує на спосіб дії Б» (*Stolperstart* (*Spiegel Online* 27.2.2013), *Aufschreiwahl* (*Die Welt* 26.2.2013))

[233, с. 111; 287]. Варто наголосити, що не всі ТСК можна співставити з наведеними словотвірними значеннями, адже багатьом з них властиві одиничні мотиваційні відношення.

Меншу продуктивність серед новотворів композитного типу засвідчує модель *прикметник + іменник* (5%). При формуванні інформаційно місткої номінації нерідко виникає потреба уточнити, конкретизувати певне поняття, тож до уваги беруть прикметники, які допомагають висвітлити відповідні властивості денотата. Прикметник, зазвичай, представлений у вигляді основи: *Dunkel-Deutschland* (*Der Spiegel* Nr. 10/2005, S. 35), *Billigjobber* (*Der Spiegel* Nr. 33/2005, S. 38–39), *Billigmaloher* (*Spiegel Online* 3.1.2013), *Saubermann* (*Der Spiegel* Nr. 46/2005, S. 178), *Negativ-Macht* (*Zeit Online* 3.12.2010), *Parallelkanzler* (*Der Spiegel* Nr. 31/2005, S. 25), *Kreativ-Geheimnis* (*Die Welt* 30.3.2013). У функції означального слова прикметник може виконувати аугументативну роль, інтенсифікуючи або послаблюючи певну ознаку.

Модель *прислівник + іменник* є малопродуктивною та налічує у корпусі всього 24 приклади, як-от: *der Noch-Landesvater* (*Der Spiegel* Nr. 43/2005, S. 48), *der Noch-SPD-Chef*, *die Eben-noch-Regierungspartei* (*Der Spiegel* Nr. 52/23.12.2005, S. 34), *Super-Imam* (*Zeit Online* 14.10.2010), *Einmal-Angriff* (*Zeit Online* 11.8.2010), *Super-Rinder* (*Die Welt* 9.2.2008), *Rechts-links-Schema* (*Der Spiegel* Nr. 41/2005, S. 34).

Ще менш частотними та продуктивними є моделі *займенник + іменник* та *числівник + іменник*. Серед проаналізованих ТСК зафіксовані одиничні випадки вживання таких композит, напр.: *Ich-Gesellschaft* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 86–87), *Milliarden-Steuerplus* (*Frankfurter Allgemeine* 2.09.2010), *Milliarden-Karussell* (*Der Spiegel* Nr. 42/2005, S. 6), *1:12-Regel*, *1:12-Initiative* (*Die Welt* 25.5.2013).

Частота вживання композитів з детермінатом сполучником, часткою, вигуком – незначна (*Nicht-WGLer* (*Spiegel Online* 28.6.2013), *(Beinahe)-Ideal* (*Die Welt* 21.03.2013), *Hurra-Taktik* (*Die Welt* 1.7.2014), *Sowohl-als-auch-*

Position (*Frankfurter Allgemeine* 15.8.2005)). У корпусі такі ТСК формують 1,5%.

На особливу увагу заслуговують фразові композити (нім. *Phrasenkomposita*), детермінатом яких є речення або словосполучення (6%). У емпіричному матеріалі зафіксовано композити з дієслівним словосполученням у ролі означального компонента, наприклад: *Mutmachstunde* (*Spiegel Online* 27.9.2011), *Muntermachprogramme* (*Der Spiegel* Nr. 45/7.11.2005, S. 26), *Wohlfühlthemen* (*Der Spiegel* 51/19.12.2005, S. 29), *Unwohlfühlprogramm* (*Zeit Online* 4.11.2010), *Wohlfühl-Lüge* (*Zeit Online* 22.11.2012), *Erwachsenwerden-Ritual* (*Zeit Online* 1.11.2010), *Wohlfühl-Kanzlerin* (*Zeit Online* 27.8.2013). Частими є також прислівникові словосполучення: *Drei-Stimmen-mehr-Mann* (*Spiegel Online* 14.3.2012), *Immer-verfügbar-Philosophie* (*Die Welt* 19.3.2013), *Rund-um-die-Uhr-Betreuung* (*Der Spiegel* Nr. 19/9.5.2005, S. 92), *Augen-zu-und-durch-Mentalität* (*Zeit Online* 28.10.2010), *Satt-undsauber-Pflege* (*Der Spiegel* Nr. 19/9.5.2005, S. 86, 94), *Alt-gegen-Neu-Programm* (*Spiegel Online* 27.8.2013), іменникові: *das Eine-Million-Klicks-Hündchen* (*Spiegel Online* 21.1.2013), *die 64-Kilowatt-Frau* (*Zeit Online* 8.11.2010), *22-Stufen-Schocktherapie* (*Die Welt* 5.11.2012), *Elfmetergeheimnis* (*Die Welt* 7.6.2013), *Weißer-Retter-Industrie* (*Zeit Online* 21.5.2013), *Arm-trotz-Arbeit-Debatte* (*Focus Online* 27.2.2013), займенникові: *Alles-oder-nichts-Position* (*Zeit Online* 13.11.2010). Також сталі звороти можуть слугувати означальним компонентом композитів, напр., *Freund-Feind-Ausrichtung* (*Zeit Online* 11.11.2011).

Аналіз ТСК із реченнями у функції означальних компонентів засвідчив, що найчастіше це речення у наказовому способі: *Heim-ins-Nest-Kampagne* (*Der Spiegel* Nr. 5/30.1.2006, S. 158), *Wünsch-dir-was-Liste* (*Spiegel Online* 11.11.2012). Зафіксовано також розповідні речення, однак їхня частка незначна, напр., *"Wir sind Papst"-Euphorie* (*Zeit Online* 27.2.2013), *"Wunden brauchen frische Luft"-Theorie* (*Spiegel Online* 9.9.2013). Таким лексичним інноваціям властива значна експресія та контекстуальна залежність.

Очевидно, що ТСК утворюються не лише на основі інвентаря німецьких словотвірних морфем, але й на іншомовній основі. Запозичені лексеми можуть фігурувати як у ролі означальних, так і означуваних слів: *Honeymoon-Sachen* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 45), *Catch up-Prozess* (*Der Spiegel* 52/23.12.2005, S. 54), *Homo-Bekanntnis* (*Die Welt* 10.5.2012), *Basta-Kanzler* (*Der Spiegel* Nr.14/4.4.2005, S. 28), *Basta-Entscheidungen* (*Zeit Online* 17.10.2010), *Turbo-Typen* (*Der Spiegel* Nr. 11/10.3.2003, S. 64), *Selfmade-Imame* (*Zeit Online* 14.10.2010), *Hinterzimmer-Deals* (*Spiegel Online* 19.2.2012), *Öko-Mainstream* (*Die Welt* 28.01.2013), *No-Name-Lebensmittel* (*Focus Online* 19.2.2013), *Babyboomer-Gesellschaft* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 80), *Modernisierer-Image* (*Der Spiegel* Nr. 11/10.3.2003, S. 22–23), *Account-Diebstahl* (*Zeit Online* 26.10.2010), *Amigo-Abgeordnete* (*Spiegel Online* 2.5.2013), *Amigo-Problem* (*Spiegel Online* 25.4.2013), *Knock-out-Marke* (*Die Welt* 19.3.2013), *Liebesouting* (*Die Welt* 19.3.2013).

Компонентами детермінативних композитів можуть слугувати також аббревіації, напр., *Revolutions-GmbH* (*Der Spiegel* Nr. 46/14.11.2005, S. 178), *Vegetarier-WG* (*Spiegel Online* 24.1.2013), *Schein-AG* (*Die Welt* 31.8.2013), *SMS-Streit* (*Spiegel Online* 17.2.2013), *PR-Desaster* (*Zeit Online* 27.10.2010), *der PR-bewusste* (*Der Spiegel* Nr. 46/14.11.2005, S. 178), *US-Nachfrageausfall* (*Zeit Online* 19.8.2010), окремі літери, цифри: *K-Frage* (*Der Spiegel* Nr. 37/12.9.2005, S. 24), *der XL-Aufschwung* (*Zeit Online* 14.10.2010), в одиничних випадках – граматичні морфеми: *die „ing“-Falle* (*Focus Online* 30.3.2013).

Композити можуть формуватися також за допомогою конфіксів – морфем, які, зазвичай, самостійно не вживаються, однак здатні слугувати твірними базами, означальним або означуваним компонентом композит [233, S. 25, 27, 67], напр. *bio-*, *geo-*, *stief-*, *schwieger-*, *-nom*, *-loge*, *-thek*. Конфікси часто мають іноземне походження, їм властиве лексико-понятійне значення, менш абстрактне, ніж те, яке реалізують інші морфи, наприклад: *Geoethik* (*Zeit Online* 2.12.2010), *Geopolitisierung* (*Zeit Online* 11.11.2011), *Öko-*

Mainstream (Die Welt 28.1.13), *Öko-Apokalypse*, *Öko-Romantik* (Die Welt 25.6.2013), *Öko-Diktatur* (Zeit Online 28.10.2010), *Agrar-Bürokraten*, *Agrarpreissystem* (Der Spiegel Nr. 50/12.12.2005, S. 42), *Minijobber*, *Minijob-Reform*, *Minijob-Falle*, *Minijobs* (Spiegel Online 6.7.2012), *Turbo-Aufstieg*, *Turbo-Karriere* (Spiegel Online 22.10.2013), *Mega-Stadt-Pläne* (Die Welt 21.9.2013), *Psychoimperium* (Focus Online Nr.3/2013).

Новостворені композити, означальними складниками яких є власні назви, залишились за межами емпіричного матеріалу дослідження, оскільки у них реалізоване регулярне словотвірне значення, зокрема значення приналежності, й відношення між безпосередніми складниками можна однозначно визначити поза контекстом, наприклад: *FDP-Euro-Skeptiker*, *FDP-Basis* (Spiegel Online 4.10.2011), *Stark-Rücktritt*, *Dax-Talfahrt* (Frankfurter Allgemeine 9.9.2011), *Blair-Plan* (Der Spiegel Nr.50/12.12.2005, S. 42–44), *Merkel-Helfer* (Der Spiegel Nr. 41/10.10.2005, S. 27–28), *Mao-Mythos* (Der Spiegel Nr. 40/1.10.2005, S. 131–132), *Kirchhof-Modell*, *Kirchhof-Konzept* (Der Spiegel Nr. 37/12.9.2005, S. 32), *Kohl-Erben* (Der Spiegel Nr. 19/9.5.2005, S. 28), *Merkelsteuer*, *Müntesteuer* (Der Spiegel Nr. 49/5.12.2005, S. 24), *Sarkozy-Prinzip* (Zeit Online 18.10.2010), *Kongo-Bluff* (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 40), *Bologna-Imperium* (Zeit Online 20.10.2010), *Berlusconi-Partys* (Zeit Online 5.11.2010), *Klitschko-Events* (Spiegel Online 4.3.2012), *Amerika-Treue* (Zeit Online 3.12.2010).

Подана нижче таблиця ілюструє кількісний аналіз сполучуваності іменника як означуваного слова у складі ТСК з різними частиномовними детермінатами.

Таблиця 2.1

**Сполучуваність іменника як означуваного слова у складі ТСК з різними
частиномовними детермінатами**

Модель композита	к-сть одиниць	продуктивність моделі %
іменник + іменник	457	75%
дієслівна основа + іменник	43	7%
словосполучення / речення + іменник	37	6%
прикметник + іменник	30	5%
прислівник + іменник	24	4%
сполучники / частки / вигуки + іменник	9	1,5%
числівник + іменник	6	1%
займенник + іменник	3	0,5%
Всього:	609	100%

На відміну від композитів з підрядним зв'язком, копулятивні композити не належать до високопродуктивних словотвірних типів сучасної німецької мови, а їхня частка у фактичному матеріалі становить менше 2%. Цьому типу композитів властиві семантико-паратаксічні відношення між безпосередніми складниками, які належать до однієї й тієї ж частини мови. На відміну від детермінативних композитів, складники копулятивних є взаємозамінними без принципових семантичних і структурних змін. У межах дослідження зафіксовано 17 прикладів таких ТСК, напр., *Mutti-Ministerin* (*Der Spiegel* Nr. 23/6.6.2005, S. 56, 59), *Mann-Frauen* (*Zeit Online* 2.7.2013), *Führer-Prinz* (*Spiegel Online* 28.9.2013), *Kanzlerpräsidentin* (*Zeit Online* 2012). Як зазначає Й. Ербен [221, S. 67], композити з сурядним зв'язком часто об'єднують іменники з протилежним значенням (енантіосемічність), позаяк їхньою характерною ознакою є позначення подвійної сутності чи функції означуваного денотата.

Контамінація. Особливим різновидом композиційного словотворення є контамінація (нім. *Wortkreuzung*). ТСК, утворені способом контамінації, формуються шляхом злиття, «схрещення», зазвичай, двох мовних одиниць,

які, «перебуваючи в парадигматичних і рідше синтагматичних відношеннях між собою, одночасно спливають у свідомості мовця при потребі позначення певного поняття і внаслідок цього переплітаються або тісно поєднуються в межах однієї новоутвореної одиниці» [157, с. 250–251]. Такий спосіб словотворення є «грою слів», переважає у писемній мові в окремих типах тексту [233, S. 47] і може використовуватися для вираження іронії та негативної оцінки, напр., *Demokratur: Demokratie + Diktatur*, *Teuro-Effekt: teuer + Effekt* (*Der Spiegel* Nr. 11/10.3.2003, S. 88), *Aldinativen: Aldi + Alternativen* (*Focus Online* 19.2.2013), *Femtainment: Feminismus – Entertainment* (*Frankfurter Allgemeine* 13.11.2010), *Femokratie: Feminismus – Demokratie* (*Die Welt* 4.8.2012), *Peerlusconi: Peer Steinbrück – Silvio Berlusconi* (*Spiegel Online* 28.2.2013), *Nollywood*, *Schlepptop* (*Süddeutsche Zeitung* 26.2.2013), *Robolution* (*Die Welt* 4.6.2013).

Die Preisplaner sehen freilich schon jetzt eine Art „Teuro-Effekt“ bei der Eisenbahn. Das heißt: Die Kunden glaubten nur, alles werde teurer – wie bei der Euro-Einführung vor über einem Jahr, die laut Statistiken weitgehend preisstabil verlief. (*Der Spiegel* Nr. 11/10.3.2003, S. 88)

Zurück zur Natur Im Februar war die chinesische Schauspielerin Bai Ling Jury-Mitglied bei der Berlinale, wo sie sich dank sparsamer Garderobe den Spitznamen „Berlinackte“ einhandelte. (*Der Spiegel* Nr. 31/1.8.2005, S. 7)

Цей спосіб словотворення властивий передусім іменникам, рідше прикметникам та дієсловам. Як зазначають В. Фляйшер / І. Барц [233, S. 47], слова, що об'єднуються в контамінаці, часто не поєднані семантичними відношеннями, оскільки визначальними є фонетичні закономірності. Частину поширених у сучасній німецькій мові контамінацій запозичено з англійської, напр.: *Moped*, *Motel*, *Telex*, *Transistor* (*transfer* + *resistor*), *Smog* (*smoke* + *fog*).

У зібраному корпусі зафіксовано контамінації, сформовані з власних назв, зокрема прізвищ політиків, які на певному етапі своєї діяльності стають однодумцями. До прикладу, ТСК *Merkozy* утворено з прізвищ *Merkel* та *Sarkozy* (*Spiegel Online* 21.10.2011) й підкреслює узгодженість у веденні зовнішньої політики Німеччини та Франції. З обранням нового президента Франції спостерігається подальша єдність політичних настроїв А. Меркель та

її французького колеги Ф. Олланда, що відображає ТСК *Merkollande: Merkel + Hollande (Spiegel Online 11.5.2012)*.

ТСК *Merkiavelli – Merkel + Makiavelli (Zeit Online 3.11.2012)* характеризує політичну діяльність А. Меркель крізь призму політичних поглядів Н. Макіавеллі. Автор ТСК, очевидно, має на меті охарактеризувати німецького канцлера як послідовницю вчення італійського мислителя, яка практикує макіавеллізм, тобто здійснює витончену політику.

ТСК *Europhoriker – Europa + Euphoriker (Zeit Online 3.11.2012)* вказує на наявність в Європі настроїв, що ідеалізують євроінтеграцію та Євросоюз, оскільки будують на основі цього економічно-політичного об'єднання нову світоглядну концепцію.

2.1.2. Суфіксація та префіксація. Суфіксальні деривати становлять прибл. 11% корпусу ТСК. Найбільшу продуктивність виявляють суфікси *-er*, *-ung*, *-ismus*, *-ei*, *-in* та ін. Твірна основа ТСК з суфіксом *-er* представлена іменниковими, дієслівними основами, рідше словосполученнями, аббревіатурами. Типовими словотвірними значеннями є позначення діячів (*nomina agentis*), зокрема назви осіб як виконавців певних дій або осіб як носіїв певних процесуальних ознак, що характеризують їхню поведінку, напр., *Linksparteiler (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 44)*, *Goyaner (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 63)*, *WGler (Der Spiegel Nr. 19/9.5.2005, S. 86, 94)*.

Суфікс *-ung* належить до продуктивних іменникових суфіксів сучасної німецької мови [233, S. 172]. Твірними основами ТСК з цим суфіксом слугують дієслівні, а також іменникові основи. Дериватам на *-ung* властиве словотвірне значення (1) *nomina actionis* – позначення дії, процесу або (2) *nomina acti* – результату дії, пов'язаного з відповідним дієсловом. Зазвичай, *-ung* використовують для формування номінацій абстрактних та збірних понять, напр., *Bachelorisierung (Zeit Online 20.10.2010)*, *Enttheologisierung (Zeit Online 14.10.2010)*. Й. Ербен зазначає, що прогнозованим для іменників на *-ung* є набуття аргументної структури відповідного дієслова або часте

поєднання з додатком у родовому відмінку, напр., *Verfachhochschulung* (der Universität), *Vergleichzeitigung* (unterschiedlicher Tätigkeiten), *Musicalisierung* (der Oper), *Entkaiserung* Deutschlands (Th. Mann) [221, S. 104].

Для вираження категорії модальності використовують зменшувальні суфікси (меліоративність) та суфікси збільшеності (аугументативність). Одним із продуктивних суфіксів для творення іменників з відтінком негативної оцінки, згрубілості є суфікс *-ei*. Девивати з суфіксом *-ei* та його варіантом *-erei* можуть мати як іменникову, так і дієслівну твірну основу. Цим похідним властиве словотвірне значення (1) дії, процесу чи стану, пов'язаних зі значенням основи, а також опрідметненого результату дії, (2) місця, де відбувається певна дія, (3) поведінка з негативною оцінкою. ТСК із цим суфіксом слугують номінаціями процесів або дій, що підпадають під критику, зокрема *Mythenbildneri* (*Zeit Online* 18.10. 2010), *Online-Daddelei* (*Der Spiegel* Nr. 11/10.3.2003, S. 98), *Kostentreiberei* (*Spiegel Online* 12.7.2013), *Beruhigungsheiteitei* (*Zeit Online* 17.10.2010). Спорадично власні назви використовують як твірні основи, наприклад, *Einheits-Merkelei* (*Focus.online* 11.9.2010), проте здебільшого це деривати від іменникових апелютивів, як-от *Politikerei* (*Zeit Online* 13.5.2010), *Ampelen* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 45), *Schmutzeleien* (*Spiegel Online* 28.2.2013), що позначають характерну поведінку, її наслідки, часто з пейоративним відтінком.

До продуктивних запозичених афіксів належить латинський суфікс *-ismus*. Твірною основою дериватів із цим суфіксом часто слугують власні назви. У дослідженому корпусі це також прізвища політичних діячів. Деривати на *-ismus* позначають політичні, філософські, економічні, релігійні напрями, теорії тощо: *Merkelismus* (*Die Welt* 28.05.2009), *Berlusconismus* (*Zeit Online* 5.10.2011), *Lafontainismus* (*Der Spiegel* 52/23.12.2005, S. 34), *Sarkozismus* (*Zeit Online* 15.03.2010), *Schwachmatismus* (*Die Welt* 25.6.2013). Як зазначають В. Фляйшер / І. Барц [233, S. 190], найвища частотність вживання таких іменників спостерігається у наукових та публіцистичних текстах.

Менш поширеними є латинський суфікс *-ist* (напр., *Berlusconist*, *Zeit Online* 5.10.2011), а також *-ing*. Останній набуває поширення у сучасній німецькій мові завдяки запозиченням з англійської, де використовується для уворення форми герундива. Іменники на *-ing* – це, здебільшого, віддієслівні деривати, яким властиве значення процесуальності, напр., *Kontinente- und Länderhopping* (*Die Welt* 19.3.2013), *Liebesouting* (*Die Welt* 19.3.2013), *Job-Hopping* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 17).

Частка ТСК, у складі яких містяться непродуктивні суфікси, становить менше 0,5%, напр., *Schmerzbold* (*Spiegel Online* 26.8.2013). Нечисельними є також суфіксально-префіксальні новотвори, зокрема *Verwestlichung*, *Veröstlichung* (*Der Spiegel* Nr. 48/28.11.2005, S. 175–176), *Vermaisung* (*Zeit Online* 14.7.2011), *Vergartenzwergung* (*Spiegel Online* 2.5.2013).

Префіксація

Близько 3% проаналізованих ТСК сформовані шляхом префіксації. На відміну від словоскладання чи суфіксації, префіксація у словотворенні іменників є способом малопродуктивним. Префікси як компоненти ТСК позначають ознаку, що уточнює значення твірної основи. При модифікації значення іменника, його семантика доповнюється компонентом напряму, часу або частково змінюється, напр., *Nachdemokratie*, *Vordiktatur* (*Frankfurter Allgemeine* 2.11.2010), *Über-Präsidentin* (*Zeit Online* 19.2.2012), *Neben-Außenpolitik*, *Neben-Innenpolitik* (*Spiegel Online* 3.3.2013), *Zwischenpapst* (*Spiegel Online* 4.3.2013).

Поряд із незапозиченими префіксами у сучасному іменниковому словотворі досить продуктивними є латинські та старогрецькі префікси, зокрема, *anti-*, *dis-*, *vize-*, *ex-*, *extra-*, *sub-*, *re-*, *super-*, *proto-*, *ultra-*, *archi-* тощо. Це ілюструють такі ТСК: *Anti-Europäer*, *Pro-Europäer* (*Zeit Online* 3.11.2012), *Anti-Elitarismus* (*Zeit Online* 26.2.2013), *Dysfunktionalist* (*Süddeutsche Zeitung* 27.2.2013), *Anti-Mauschel-Gesetz* (*Der Spiegel* Nr. 7/13.2.2006, S. 19), *Anti-Spar-Demonstrationen* (*Spiegel Online* 26.2.2013), *Anti-Gier* (*Spiegel Online* 5.3.2013), *Superministerin* (*Die Welt* 12.12.2013), *Super-Rinder* (*Die Welt* 9.2.2008),

Pseudo-Intimität (*Die Welt* 19.3.2013), *Ultraeffizienz* (*Die Welt* 19.3.2013), *Rechristianisierung* (*Zeit Online* 28.10.2010), *Kryptokrieg* (*Zeit Online* 28.9.2010), *Meta-Partei* (*Die Welt* 7.6.2013).

2.1.3. Слова-зрощення. Спірним словотвірним типом, який знаходиться в площині між композицією та деривацією, є зрощення (складнопохідні іменники). Їхня частка у зібраному корпусі становить близько 5%. Своєрідність цього типу полягає в тому, що твірною основою слугує словосполучення, опорні словоформи якого об'єднуються в єдину словотвірну основу, напр., *die Gesetzgebung*, *Besserwisser – besser wissen*, *Inkraftsetzung – in Kraft setzen*, *Bücherliebhaber – Bücher lieb haben*, *Auftraggeber*, *Zäpfchengeber* (*Die Welt* 27.5.2013), *Kanzlerwerdung* (*Der Spiegel* Nr. 47/21.11.2005, S. 8), *Andersmacher* (*Spiegel Online* 12.12.2013), *Generalheilsbringer* (*Spiegel Online* 12.7.2013), *Bakterienschleuder* (*Der Spiegel* Nr. 23/6.6.2005, S. 145), *Fitmacher* (*Spiegel Online* 9.1.2014), *Wahrheithaber* (*Zeit Online* 23.2.2012).

Одним з основних критеріїв відмежування зрощень від детермінативних композит є вживання означуваного компонента як самостійної лексичної одиниці. Проте однозначна інтерпретація не завжди можлива, оскільки в низці контекстів допустиме двояке тлумачення похідності таких одиниць. До прикладу, узуальний іменник *Wasserverdrängung* можна інтерпретувати як дериват від дієслівного словосполучення *Wasser verdrängen + ung* або ж як композит, сформований зі слів *Wasser + Verdrängung* [233, S. 46, 152–153]. Двоєюку інтерпретацію допускають ТСК *Medienverächter* (*Medien verachten* або *Medien + Verächter*) (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 49), *Lebenslauffälscher* (*Lebenslauf fälschen* або *Lebenslauf + Fälscher*) (*Zeit Online* 11.11.2010), *Wegrationalisierer* (*Weg rationalisieren* або *Weg + Rationalisierer*) (*Zeit Online* 26.10.2010), *Faktenleugner* (*Spiegel Online* 29.3.2013), *Steuererhöher* (*Der Spiegel* Nr. 44/31.10.2005, S. 25), *Kostentreiberei* (*Spiegel Online* 12.7.2013) та ін. Також деривати з базовим компонентом *-macher*, який існує як окрема

лексична одиниця, можна аналізувати як композити [233, S. 152]. Такі ТСК позначають осіб за особливістю їхньої поведінки, характеру і можуть мати пейоративний відтінок, напр., *Meinungsmacher* (*Zeit Online* 11.11.2010), *Blattmacher* (*Süddeutsche Zeitung* 31.1.2013), *Suchtmacher* (*Spiegel Online* 4.03.2013), *Demokratiemacher* (*Der Spiegel* Nr.46/14.11.2005, S. 178), *Mutmacher* (*Der Spiegel* Nr. 44/31.10.2005, S. 24).

Дискусійним залишається питання відносно виокремлення зрощень в окремий словотвірний тип, або зарахування їх до суфіксальних дериватів. У сучасному німецькому мовознавстві домінує трактування цього способу словотворення як деривації на основі словосполучень [233, S. 48–49; 221, S. 87].

До слів-зрощень деякі мовознавці [286, 55] зараховують композити з внутрішньою валентністю (нім. *Rektionskompoita*). Словотвірне значення таких композитів результує з реалізації базовим дієслівним компонентом валентності, відтак означальне слово слугує його актантом. У таких випадках відношення між безпосередніми складниками композита передбачувані, як-от у слові *Firmenjäger* (*Der Spiegel* Nr. 7/13.2.2006, S. 74) компонент *Firmen* є актантом віддієслівного іменника *Jäger*. У більшості таких новотворів означуване слово – це актант-додаток, напр., *Medienverächter* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 49), *Alltagsverbesserer* (*Zeit Online* 20.10.2010). Вкрай рідко спостерігаємо творення композитів з актантом-підметом, що, зазвичай, обмежує суфіксальна деривація [286, S. 131].

Можливість проведення валентного аналізу існує лише для композитів, у яких відношення між безпосередніми складниками виявляють прозору вмотивованість. Складні слова з повним переосмисленням одного або обох компонентів, а також індивідуально-авторські утворення не підлягають такому аналізу [142, с. 15]. До прикладу, *Bürovermieter* може позначати як орендодавця офісу, так і особу, яка здає в оренду житлові приміщення, працюючи у офісі. Двоєке тлумачення допускає також іменник *Schmuckräuber*, що слугує номінацією крадія прикрас або злодія, який грабує

банки, замаскуючи обличчя прикрасами [286, S. 145]. Якщо перший компонент композита не є актантом віддієслівного іменника, як показує вторинна інтерпретація наведених прикладів, тоді немає підстав зараховувати такі новотвори до композит із внутрішньою валентністю [297, S. 77]. Такими є, наприклад, *Aktenfresser* (*Der Spiegel* Nr. 38/17.9.2005, S. 25), *Mundräuber* (*Der Spiegel* Nr. 49/5.12.2005, S. 64). Ці ТСК реалізують одиничні словотвірні значення [216, S. 728]. Їхня інтерпретація здійснюється виключно на основі лексичного, енциклопедичного та контекстуального знання.

2.1.4. Конверсія. Найпоширенішим різновидом конверсії є субстантивація дієслів, а також прикметників. В межах віддієслівної конверсії розрізняють конверсію дієслівного кореня, дієприкметника, інфінітива, дієслівних словосполучень та речень. Хоча обмежень відносно конверсії інфінітива у німецькій мові фактично не існує, однак цей словотвірний тип використовують не повною мірою. Частка конверсивів серед віддієслівних іменників становить за Г. Майером прибіл. 12,5%, за Г. Веллманом – прибіл. 13,1% [233, S. 211]. Як зазначають В. Фляйшер / І. Барц, «аналіз художніх текстів лінгвістом Т. Шіппан засвідчив більшу частку конверсивів у творах Г. Бьоля, а саме 23,7%» [233, S. 211]. Теоретична універсальна можливість субстантивації інфінітива не зумовлює універсального використання таких конверсивів як номінативних одиниць. На думку В. Фляйшера / І. Барц, причиною цього є те, що «конверсія інфінітива слугує не стільки засобом збагачення словникового складу німецької мови (хоча і ця функція представлена), скільки вагомим методом синтаксичної номіналізації» [233, S. 211].

Найпродуктивнішим типом конверсії в німецькій мові є субстантивація інфінітива. Конверсія двох інфінітивів пишеться, зазвичай, без дефіса, в той час як конверсія словосполучень супроводжується їхнім поєднанням через дефіс [143, с. 131].

Торкаючись словотвірного значення конверсивів, слід зауважити, що їм не обов'язково притаманні усі компоненти значення твірної основи. Домінантною ознакою конверсивів є значення процесуальності, хоча спостерігається тенденція до розвитку ознаки результативності (*das Treffen*) та предметності (*das Schreiben*) [233, с. 212]. Німецька мова має здатність конвертувати як самостійні (*das Kinder-Ich*, *Spiegel Online* 9.9.2013), так і службові частини мови: *ein stures Weiter-So* (*Der Spiegel* Nr. 46/14.11.2005, S. 23), *das Sowohl-als-auch* (*Der Spiegel* 52/23.12.2005, S. 34), *das Nominierungs-Hin-und-Her* (*Zeit Online* 27.2.2012). Конверсії підлягають різні типи словосполучень, аналітичні дієслівні форми тощо: *das Kanzlersein* (*Der Spiegel* Nr. 38/2005, S. 32), *das Erwachsensein* (*Der Spiegel* Nr. 11/10.3.2003, S. 63), *das Welt-Regieren* (*Die Zeit* Nr. 42/14.10.2010), *das Scheiternlernen* (*Zeit Online* 23.2.2012), *das Nicht-Handeln, Noch-nicht-Handeln, Später-Handeln* (*Zeit Online* 3.11.2012), *Gunstbeweisen* (*Der Spiegel* Nr. 41/10.10.2005, S. 27), *Punkte-Vergeben* (*Süddeutsche Zeitung* 17.5.2010), *das Schiefgegangene* (*Frankfurter Allgemeine* 25.2.2013), *Handlungsreisender* (*Zeit Online* 23.2.2012), *Modernisierungsverunsicherte* (*Die Welt* 18.12.2013).

Конверсія речень трапляється не часто, а конверсиви з реченнєвою структурою, здебільшого, не здатні лексикалізуватися. Їхня «раритетність» спричиняє коливання в правописі. Незважаючи на це, словотвірна модель є досі продуктивною, напр.: *Das Wer-ist-Wer des Terrorismus* (*Frankfurter Allgemeine* 3.3.2013), *Absolute Mehrheit heißt seine neue Show, in der ganz wie bei Jauch-Illner-und-wie-sie-alle-heißen ein paar mehr oder minder prominente Gäste über ein mehr oder minder prominentes politisches Thema sich die Köpfe heiß reden* (*Zeit Online* 12.11.2012).

До конверсивів зараховують також словозсуви [233, S. 49], елементи яких оформлені як компоненти словосполучення або речення, проте на відміну від словосполучень мають єдину словотвірну основу та об'єднані єдиним наголосом (*die Schwitzehändchen*). Лексичні компоненти словозсувів не втрачають свого самостійного значення, їх легко інтерпретувати.

У лінгвістиці існує декілька поглядів щодо визначення цього словотвірного типу. До прикладу, В. Фляйшер відмовився від терміну *Zusammenrückung*, як і від надання йому статусу самостійного словотвірного типу [233, S. 49]. На думку вченого, словосполучення чи речення, що лежать в основі зсуву, трансформуються в однокомпонентні лексеми і функціонально рівнозначні словам. Поряд з В. Фляйшером та І. Барц також Е. Доналіз кваліфікує зсуви як конверсію, оскільки ці словотвірні одиниці відповідають основному критерію конверсії – зміні категоріального статусу лексеми, словосполучення або предикативної групи [214, S. 93]. К. Рьомер / Б. Матцке [297], Г. Альтманн / С. Кеммерлінг [189], а також Й. Ербен розглядають зсуви як особливий вид композит. Й. Ербен зараховує зсуви до атрибутивних композит з огляду на характерні екзоцентричні семантичні відношення [221, S. 87]. Правий компонент зсувів не має впливу на категоріальний статус слова. Окрім того, зсуви часто структуровані не бінарно і можуть складатися з трьох і більше компонентів. Ці композити походять від синтагм, більшість – від імперативних речень і словосполучень, які об'єднуються, зберігаючи свої граматичні форми. Тож робимо висновок, що зсуви за морфологічною структурою уподібнюються до складних слів, однак за механізмом, способом творення споріднені з конверсивами. У сучасній німецькій мові словозсуви не є продуктивним словотвірним типом. Це підтверджує проведена в рамках дослідження вибірка, у якій відповідні продукти словотворення не представлені.

Підсумовуючи параграф, подаємо таблицю зі статистичними даними відносно частоти реалізації словотвірних типів ТСК.

Таблиця 2.2

Словотвірні типи текстових словотвірних конструкцій

Словотвірні типи	Частка ТСК у %	Всього ТСК
1. Словоскладання	76%	661
1.1. Детермінативні композити	(в т.ч. 70%)	609
1.2. Копулятивні композити	(в т.ч. 2%)	17
1.3. Контамінація	(в т.ч. 4%)	35
2. Афіксація		
2.1. Суфіксація	11%	96
2.2. Префіксація	3%	26
3. Зрощення	5%	44
4. Конверсія	5%	43

2.2. Тема-рематична прогресія як чинник формування ТСК

Принцип мовної економії, тема-рематична прогресія, реалізація логічного наголосу в тексті, а також інші текстові чинники створюють передумови для згортання синтаксичних одиниць різної складності. У дослідженні процесів універбації Р. Гатауллін доходить висновку, що «в основі словотвірних конструкцій можуть лежати прикметникові, прислівникові, дієприслівникові, генитивні, предикатно-об'єктні, суб'єктно-предикатні, складнопідрядні, інфінітивні та інші структури і конструкції. З огляду на це чимало словотвірних комплексів можна трактувати і описувати як перетворення, трансформації кореферентних синтаксичних конструкцій» [23, с. 46].

У проаналізованому текстовому масиві виокремлено такі типи антецедентів, на основі яких відбувається формування ТСК: дієслівні словосполучення, прості, складносурядні та складнопідрядні речення, а

також сегменти тексту. Очевидно, що механізм породження ТСК з дієслівних словосполучень, речень та сегментів тексту не однаковий, хоч і може бути зумовлений спільними чинниками.

Для аналізу структури антецедентів у пропонованому дослідженні застосовано теорію Ш. Шабуришвілі, який розкриває закономірності словотворення у тексті на основі аналізу таких чинників, як тема-рематична прогресія, логічний наголос та інформаційна напруга [див. також 51; 52; 41; 226; 256].

Поняття актуального членування трактують як «пристосування граматичної структури речення до комунікативного завдання внаслідок його інтеграції в мовленнєву ситуацію» [13, с. 30]. Розподіл теми і реми у реченні, надфразовій єдності, їхня логіко-функціональна і комунікативна сутність значною мірою визначає та пояснює багато синтаксичних явищ. Застосування актуального членування інформації як методу текстового аналізу дає змогу виділити складні синтаксичні єдності за їхньою функцією, тобто реалізацією акту комунікації. Встановлення тематичної прогресії в межах надфразової єдності сприяє визначенню меж однієї теми і, відповідно, одного мікротексту [166, с. 8].

Тема і рема можуть бути розміщені об'єктивно або суб'єктивно. Традиційно тематичним ядром речення є підмет, що об'єднує навколо себе усі тематичні елементи речення (основна тема), а рематичним ядром – предикат і групування навколо нього. Об'єктивній чи нейтральній комунікативній прогресії в німецькому реченні відповідає прямий порядок слів, коли граматичний суб'єкт (група підмета) займає ініціальну, початкову позицію і становить тему. Суб'єктивний або маркований порядок слів часто виникає при інверсії, коли на початку речення розташовані, наприклад, другорядні члени речення, дієприслівник тощо. Їхнє незвичне розташування загострює увагу реципієнта на цих складниках, таким чином рематизує цю інформацію. В. Матезіус називав «об'єктивним» порядком членів речення розташування теми перед ремою, а «суб'єктивним» – ініціальну позицію

реми [99, с. 244]. Необхідно зазначити, що відсутність у друкованому тексті експліцитно вираженої інтонації допускає різноманітну інтерпретацію ізольованих речень і лише опора на контекст дає змогу достатньо аргументовано та несуперечливо розкрити намір автора.

Потреба надати певному слову роль теми значною мірою обумовлює субстантивацію, оскільки найкраще функцію теми може виконати іменник. Суб'єкт відіграє важливе значення в семантичній організації речення, адже слугує тим предметом думки, «про який роблять судження» [184, с. 497], «по відношенню до якого визначається і виділяється предикат» [5, с. 329]. Тож мета створення ТСК – ідентифікувати предмет, сформувані суб'єкт судження – граматичний (підмет), семантичний (агенс – пацієнс), комунікативний (тема – рема), психологічний (вихідне уявлення), логічний (частина речення, що відповідає суб'єкту судження).

У функції підмета ТСК сконцентровують на собі тематичне навантаження речення. Розглянемо перехід реми в тему на прикладі конверсивів:

Vielleicht ist er (Joachim Gauck) darin noch am ehesten als protestantischer Pfarrer erkennbar, dass er nicht wie ein säkularer Priester das Heil repräsentiert, sondern die Gemeinde zum Handeln und Selberdenken bewegt. «Angst vor einem leicht pastoralen Ton in der Politik habe sie nicht, sagt Bahr. »Ein Korrektiv zum Technokratendeutsch ist eine gute Predigt allemal. Pastoral ist nicht Besserwisserei, sondern Ermutigung zur Mündigkeit, die für Überzeugungen etwas riskiert, dem Pastor auch mal kräftig widerspricht und anders mit dem Scheitern umgehen kann.«[...] Für den Bürgerrechtler Tom Sello gehört zum **Scheiternlernen** auch der kritische Umgang eines Bundespräsidenten mit der eigenen Lebensleistung. Das jedenfalls wünscht er sich von Joachim Gauck. »Er könnte zum Beispiel in der Rückschau die Fehler der Bundesbehörde für die Stasi-Unterlagen während seiner Amtszeit einräumen. (Zeit Online 24.2.2012)

У наведеному вище фрагменті тексту яскравим рематичним елементом є *anders mit dem Scheitern umgehen kann*. Традиційно рематичні елементи нейтралізують інформаційну напругу речення і виділяються логічним наголосом [166, с. 30]. Автор узагальнює зміст цієї дієслівної фрази завдяки введенню в наступному реченні іменника *Scheiternlernen*, який слугує уже ядром теми. «Саме іменник-підмет або додаток здатні оптимально виконати функцію теми або ядра реми, що є передумовою трансформації „дієслівна основа → іменник“» [166, с. 34].

Словоскладання як засіб актуального членування інформації, об'єднання слів з метою формування ядра теми чи реми, нейтралізації мікронапруги у реченні та створення оптимальних умов для реалізації логічного наголосу можна проілюструвати наступними прикладами:

Wir arbeiten zu jeder Tageszeit und sind immer verfügbar, und in unserer Freizeit lesen wir E-Mails oder pflegen unsere sozialen Netzwerke. Die Immer-verfügbar-Philosophie funktioniert in vielen Unternehmen gut. (Welt.online 19.3.2013)

Злиття речення *Wir... sind immer verfügbar* у композит *die Immer-verfügbar-Philosophie* викликане необхідністю переведення змісту синтаксичної конструкції в тему наступного речення та створення номінації з метою реалізації логічного наголосу. У другому реченні ТСК є тематичним елементом, оскільки про цю тенденцію вже згадувалось у попередньому реченні, а рематичним – сегмент *funktioniert in vielen Unternehmen gut*. Отож, не тільки присудок, але все, що розташовується між його змінюваною та незмінюваною частинами, тобто другорядні члени речення, бере участь в утворенні реми.

Die Großbrauerei Anheuser-Busch soll das beliebte Budweiser-Bier in Amerika mit Wasser gepanscht und so Alkoholangaben gefälscht haben. Die Bier-Verwässerung werfen jedenfalls Verbraucher dem Unternehmen vor - und haben Sammelklage eingereicht. (Frankfurter Allgemeine 27.2.2013)

В цьому текстовому фрагменті роль теми відіграє *die Großbrauerei Anheuser-Busch*, а присудок *soll gepanscht haben* є основним рематичним елементом, що підсилюється додатками *das beliebte Budweiser-Bier in Amerika, mit Wasser*. Між темою і рематичними елементами виникає напруга, яку нейтралізує рема. Композит *die Bier-Verwässerung* стає темою наступного речення, а обидва компоненти складного іменника набувають з огляду на тема-рематичну дистрибуцію роль теми. Інформаційна напруга між *die Großbrauerei Anheuser-Busch* та *soll gepanscht haben* нейтралізується в процесі їхнього згортання у ТСК, а логічний наголос одночасно виділяє ці (рівноцінні з огляду на тема-рематичну значимість) елементи.

У наступному сегменті коментаря в першому реченні пізаголовка носіями рематичного значення є *ist 92* та *will ihre Dissertation einreichen*. Кожна з цих частин має певне інформаційне навантаження, а разом вони

становлять мету повідомлення – рему. Злиття цих двох інформаційних частин в однослівну номінацію *Senior-Doktorandin* зумовлене потребою перевести їхнє значення у тему наступного речення. У такий спосіб нове в попередньому реченні стає відомим у наступному, утворюючи послідовний або ланцюжковий зв'язок між змістом речень.

Krisen-Oma macht den Doktor. (Titel) In ihrer Doktorarbeit vergleicht sie die Weltwirtschaftskrise am Ende der zwanziger Jahre und die aktuelle Finanzkrise - und beide hat sie miterlebt: Die Australierin Lis Kirkby ist 92 und will in diesem Jahr ihre Dissertation einreichen. Die Senior-Doktorandin sagt, sie wolle ihr Hirn fit halten. (Untertitel) Jemand habe ihr gesagt, das Hirn funktioniere wie ein Muskel und brauche Training, um in Form zu bleiben. Auch deshalb habe sie mit 85 ein Studium angefangen und danach eine Promotion. So erklärte Lis Kirkby [...] ihren akademischen Spätstart. (Spiegel Online 22.3.2013)

Die Suche nach der Linken-Kandidatin war blamabel für die Partei. (Untertitel) [...]Endlich hat sich die Linkspartei auf Beate Klarsfeld als Gegenkandidatin von Joachim Gauck für die Wahl des neuen Bundespräsidenten einigen können. [...] Wer könnte es Klarsfeld verdenken: Schließlich hatte es schon am Donnerstag geheißt, sie werde noch an diesem Abend offiziell nominiert. Doch die Parteiführung zerstritt sich in der entscheidenden Sitzung, vor allem weil Oskar Lafontaine die streitbare Nazi-Jägerin für untragbar hielt. [...] Auch Klaus Ernst lehnte Klarsfeld zunächst ab, er und Lafontaine brachten daher Ende vergangener Woche den Kölner Armutsforscher Christoph Butterwegge als möglichen Kandidaten ins Spiel. Außerdem wurde noch die Bundestagsabgeordnete Luc Jochimsen gefragt, weil sie schon 2010 gegen Christian Wulff und Joachim Gauck so eine hervorragende Alternative in der Bundesversammlung dargestellt habe, erklärt Löttsch am Montag. Im Laufe des Wochenendes stellte Butterwegge klar, dass er keine Kampfkandidatur gegen eine ehrwürdige alte Nazi-Jägerin anstrebe. Er bezeichnete das Nominierungs-Hin-und-Her schlichtweg als "Karneval". (Zeit Online 27.2.2012)

У поданому вище відрізку перший компонент ТСК *das Nominierungs-Hin-und-Her* корелює з дієслівною групою *offiziell nominiert*, а другий – з реченням *doch die Parteiführung zerstritt sich, weil Oskar Lafontaine die streitbare Nazi-Jägerin für untragbar hielt*. Дієслівні фрази *offiziell nominiert* та *für untragbar hielt* слугують яскравими рематичними елементами речень. Шляхом субстантивації дієслова *nominieren* та вжитку слова *das Hin-und-Her* (на позначення неодностайності у партії «Die Linke» у зв'язку з частою зміною кандидата, якого вона висувала на посаду канцлера) автор переводить виражену ними інформацію у поле теми речення *Er bezeichnete das Nominierungs-Hin-und-Her schlichtweg als Karneval*. У функції додатка ТСК *das Nominierungs-Hin-und-Her* концентрує в собі тему речення, відтак темо-

рематична прогресія перебудовується наново і відкривається перспектива для нової реми.

У контактній позиції антецеденти і анафорично вжиті ТСК реалізують лінійну тематичну прогресію, сутність якої полягає у поступовому розгортанні тема-рематичного ланцюжка, де темою постпозитивної частини є рема препозитивної: $T1 \rightarrow R1 // T2 (R1) \rightarrow R2$. Таку тематичну прогресію ілюструють наведені приклади.

Текстові словотвірні конструкції часто фігурують у рематичних відрізках речень. Це пов'язано з прагненням сконцентрувати увагу на цих словах – носіях основного рематичного значення. «Як і субстантивовані інфінітиви, віддієслівні деривати, навіть не фігуруючи у функції підмета, можуть відігравати роль тематичного ядра речення, залишаючи в тіні підмет» [166, с. 34].

Розглянемо особливості тема-рематичного членування при декомпозиції ТСК, яку спостерігаємо в тих випадках, коли новотвори вжиті у функції катафори.

*Jackie Chan wird zum **Kung-Fu-Kommunisten**, hier auf einer Pressekonferenz in Seoul zu seinem jüngsten Film 'CZ12' Die meisten kennen Jackie Chan aus seinen gut 80 Kung-Fu-Filmen. Nun scheint der 58-Jährige Schauspieler und Kampfsportler aus Hongkong eine neue Karriere anzustreben. Als Politiker, für die Kommunistische Partei Chinas.* (Focus Online 3.3.2013)

На рівні речення композит назагал має або тематичну, або рематичну функцію. При декомпозиції одна частина складного слова може залишатися тематичною, інша – рематичною, або обидві перебувають у складі реми. У наведеному вище прикладі ТСК *Kung-Fu-Kommunist* є ремою речення *Jackie Chan wird zum Kung-Fu-Kommunisten*. Синтаксичним корелятом цього новотвору є три речення підзаголовка. У перших двох спостерігаємо паралельний зв'язок, тобто обидва речення мають спільне дане, відоме (*Die meisten kennen Jackie Chan... Nun scheint der 58-Jährige Schauspieler und Kampfsportler aus Hongkong...*), на яке нанизується нова інформація – рема (*... aus seinen gut 80 Kung-Fu-Filmen. ...eine neue Karriere anzustreben*). Третє речення – еліпс (*Als Politiker, für die Kommunistische Partei Chinas*), по суті,

розшифровує рему другого речення *eine neue Karriere anzustreben*. Таким чином, обидва компоненти ТСК *Kung-Fu-Kommunist* співвідносяться з рематичними елементами тексту.

Також наступний приклад ілюструє процес декомпозиції, коли обидва складники композита входять до рематичної частини речення. ТСК *Drogen-Bären* має постцедентом підрядне означальне речення *Braunbären, die sich am Kerosin high schnüffeln*. І означальне слово, і підрядне речення є рематично навантаженими. Такий висновок можемо зробити на основі іменникового словосполучення *besorgniserregendes Phänomen*, в якому іменник із загальним значенням слугує індикатором важливої інформації у посттексті. Також двокрапка сприяє такому прочитанню актуального членування інформації.

Kamschatkas Drogen-Bären sind kerosinsüchtig. In Ostsibirien hat ein Fotograf ein besorgniserregendes Phänomen dokumentiert: Braunbären, die sich am Kerosin high schnüffeln. Die Tiere holen sich ausgerechnet bei Wildhütern ihren nächsten Rausch. (Die Welt 19.4.2013)

Декомпозиція спрямована, зазвичай, на рематизацію одного з компонентів ТСК. На думку Д. Фаульзайта / Г. Кюна, вживання складного слова чи словосполучення безпосередньо залежить від мети висловлення: «Will der Autor das Bestimmungsglied einer Wortzusammensetzung besonders hervorheben, dann wird er die sinnverwandte Wortgruppe wählen, weil hier die Einzelbegriffe größeres Gewicht besitzen» [227, S. 148].

Процес декомпозиції зумовлений необхідністю роз'єднати компоненти ТСК, первинно об'єднані і розташовані внаслідок тема-рематичної прогресії у одному з цих комунікативних центрів. Декомпозиція ТСК часто спричинена комунікативним наміром автора надати одному зі складників ТСК тематичне або рематичне значення, тобто протиставити їх через актуальне членування інформації. Зокрема, у подальшому текстовому фрагменті синтаксичним корелятом катафорично вжитого новотвору *Gierverzichter* є речення *Vorstandsvorsitzender der Volkswagen AG verzichtete 2012 auf rund 6 Millionen Euro Gehalt*, у якому темою є підмет, а рематичним

елементом – група присудка, що корелює з означальним компонентом ТСК *Gier*.

*Aus der Schweiz schwappt derzeit eine gigantische Anti-Gier-Welle nach Deutschland. Berühmter **Gierverzichter** Martin Winterkorn, Vorstandsvorsitzender der Volkswagen AG, verzichtete 2012 auf rund 6 Millionen Euro Gehalt. In vorbildlicher Bescheidenheit begnügte er sich mit nur 14,5 Millionen Euro. (Spiegel Online 5.3.2013)*

Отже, тема-рематична прогресія співдeterminує процес згортання групи присудка у віддієслівний дериват або композит. Внаслідок такої трансформації відбувається прогнозована дистрибуція теми-реми зі звичною формою інформаційної напруги та її нейтралізації. Також досягається синтаксично послідовний розподіл функцій теми і реми та послідовне розкриття інформації. У проаналізованому текстовому корпусі формування ТСК на основі синтаксичного цілого – простих та складних речень, а також дієслівних словосполучень засвідчено в 35% прикладів. Позаяк ТСК позначають комплексні референти, ситуації, відношення, тож їхня характеристика потребує більше засобів змістового вираження.

2.3. Реалізація логічного наголосу як передумова виникнення ТСК

Найчисельнішу групу (65%) в корпусі становлять ТСК, що синтезуються з великих за обсягом сегментів тексту (низка речень, мікротекст). Очевидно, що синтезування ТСК на основі текстових фрагментів є комплекснішим явищем, ніж формування з дієслівної групи або реченневих структур різної складності, тому обґрунтуємо інші текстові чинники, що зумовлюють словотвірні процеси.

З тема-рематичною дистрибуцією пов'язане поняття про логічний наголос, який трактують як виділення в реченні певного слова з особливим смисловим навантаженням. В усному мовленні логічний наголос реалізують через акцент або інші просодичні засоби, а у писемній комунікації поширеним способом виділення певної інформації є порядок слів. Логічний наголос найповніше розкривається на письмі в межах абзацу або тексту, з розвитком ситуації він зміщується у бік нової інформації. Також контекст і

пресупозиція сприяють виявленню комунікативно найбільш значущих одиниць.

Логічне виділення певного слова чи словосполучення може бути пов'язане з реалізацією ним функції нейтралізації напруги, яка є важливим компонентом текстового аналізу. Теорія про інформаційну напругу та її нейтралізацію запропонована К. Боостом і поширюється як на рівень речення, так і всього тексту. В межах речення напруга виникає внаслідок того, що змістовно найбільш значимі компоненти, зазвичай, займають кінцеву позицію. Це синтаксична закономірність в німецькій мові, а також наслідок актуального членування інформації. Дія інформаційної напруги приводить також до того, що слова зі спільним логічним та смисловим навантаженням у реченні тяжіють один до одного, між ними виникає мікронапруга, пов'язана з внутрішньою структурно-семантичною ієрархією компонентів. «Лексичні одиниці, об'єднані логічним та інформаційним тяжінням, набувають структурних ознак і часто мають форму синтагм» [166, с. 14; див також 228].

Очевидно, коли у реченні синтаксичні групи створюють мікронапругу, це впливає на реченнєву структуру, особливістю якої є розмежування теми і реми, забезпечення динаміки послідовного розкриття інформації. Якщо зіставляти відношення «два або декілька слів – спільне логічне значення» в реченні або «одне слово – одне логічне значення», то для дієвості логічного наголосу, безумовно, доцільніший останній варіант. Намагання об'єднати слова з єдиним смисловим навантаженням у одне ціле відповідає потребам функції логічного наголосу в німецькій мові та є передумовою словоскладання [166, с. 23]. Проілюструймо реалізацію логічного наголосу, створення та нейтралізацію інформаційної напруги на прикладі наступного відрізка тексту.

Ressourcenverschwendung und Erderwärmung: Die Probleme des globalen Wandels trafen den Menschen unvorbereitet. Nun brauchen wir eine ethische Perspektive.
(Untertitel) [...] Die Erde hat klimatisch schon viel stärkere Katastrophen erlebt als das, was uns in den kommenden 200 Jahren erwartet. Auch eine noch so zerstörerische Umweltpolitik wird die Erde nicht zum toten Planeten machen. Es ist deshalb weder

*sachlich noch ethisch angemessen, Anstrengungen gegen Klimawandel, Artenschwund, Bodenerstörung und Ressourcenausbeutung mit der Bewahrung der Schöpfung zu begründen. [...] Wälder und Wale zu schützen und die Klimaerwärmung zu bremsen hat mit uns zu tun, nicht mit einer Schöpfung "da draußen". Das abstrakte Schlagwort der Nachhaltigkeit bringt das moralische Gebot eigentlich auf den Punkt: Du sollst nicht über deine Verhältnisse leben. Im Kollektiv: Ihr sollt so leben, dass es Euren Nachkommen nicht schlechter geht. Damit handelt es sich vor allem um eine zwischenmenschliche Angelegenheit. Doch haben wir es dann überhaupt moralisch mit einer neuen Situation zu tun? Unser ethisches Bewusstsein entspringt schließlich der Notwendigkeit, zwischenmenschliche Beziehungen zu regeln. Und der globale Wandel fordert eine neue Grundhaltung, eben eine **Geoethik**. (Zeit Online 2.12.2010)*

Проаналізований коментар присвячений проблемам нищівного поводження людства з природними ресурсами та глобальних кліматичних змін. Автор обґрунтовує потребу популяризації ідеї «Geoethik», так званої «геоетики», яку він виводить з морального принципу *Ihr sollt so leben, dass es Euren Nachkommen nicht schlechter geht*. Синтаксичними корелятами слова «Geoethik» слугують також речення *Die Probleme des globalen Wandels trafen den Menschen unvorbereitet. Nun brauchen wir eine ethische Perspektive. Das abstrakte Schlagwort der Nachhaltigkeit bringt das moralische Gebot eigentlich auf den Punkt. Der globale Wandel fordert eine neue Grundhaltung*. Означальний іменник *Ethik* викристалізовується з підкреслених ремних відрізків наведених речень. Префіксоїд *Geo-* корелює з такими згаданими у тексті поняттями, як *die Schöpfung, die Erde, die Umwelt* й слугує узагальнювальним позначенням.

ТСК *Geoethik* введено автором наприкінці абзацу як рему речення *Und der globale Wandel fordert eine neue Grundhaltung, eben eine Geoethik*. З одного боку, ця ТСК є резюмувальним елементом абзацу, в якому обґрунтовано потребу переосмислення ставлення людства до довкілля, його збереження для прийдешніх поколінь. З іншого боку, це слово має особливе смислове навантаження й комунікативну значимість і виділене логічним наголосом, позаяк є ремою речення. При словоскладанні нейтралізується мікронапруга між словами, зберігається необхідна інформація та значно покращується послідовність її викладу.

Також у наступному фрагменті публікації новостворений іменник виділений логічним наголосом як один із комунікативно найбільш значимих елементів речення й тексту.

Der Stockholmer Flughafen Arlanda rühmt sich, eines der professionellsten und schnellsten Schneebekämpfungsteams der Welt zu haben. [...] Schließlich schneit es von November bis in den März oft. Der Flughafen mit rund 18 Millionen Fluggästen im Jahr ist zwar kaum halb so groß wie Frankfurt am Main, nennt aber ein Heer von 130 festangestellten Schneebekämpfern und 85 zusätzlich Beschäftigten auf den Landebahnen im Winter sein Eigen. Eben wegen der extremen, skandinavischen Wetterlage. [...] Diese Schneearmee rückt derzeit ständig aus, um die drei Landebahnen frei zu halten. (Zeit Online 21.12.2010)

Наведений фрагмент коментаря містить інформацію про бездоганну систему прибирання снігу в аеропорті м. Стокгольм. У першому реченні *Der Stockholmer Flughafen Arlanda rühmt sich, eines der professionellsten und schnellsten Schneebekämpfungsteams der Welt zu haben* темою є підмет *der Stockholmer Flughafen Arlanda*, а рематичним елементом – група присудка *rühmt sich, eines der professionellsten und schnellsten Schneebekämpfungsteams der Welt zu haben*. Ця ж тема повторюється в реченні *Der Flughafen mit rund 18 Millionen Fluggästen im Jahr [...] nennt ein Heer von 130 festangestellten Schneebekämpfern und 85 zusätzlich Beschäftigten auf den Landebahnen im Winter sein Eigen*, рема якого містить розширені дані про кількість прибирачів снігу. ТСК *diese Schneearmee* є відсильним, резюмувальним елементом, який тематизує рематичні відрізки інформації попередніх речень.

У структурному відношенні розмежування теми і реми не завжди однозначне. Як зауважує Ш. Шабуришвілі, «при протиставленні теми-реми в реченні та надфразовій єдності об'єднання елементів у сфері теми має, здебільшого, однозначний характер: зазвичай, тема вичерпується одним відрізком мікронапруги або одним елементом. [...] На відміну від теми, характер реми багатозначніший: вона може містити значно більше відрізків мікронапруги, оскільки саме вона є метою висловлення. У сфері реми інформаційна насиченість дозволяє створювати значну кількість схожих відрізків, не завжди рівнозначних за комунікативним навантаженням» [166, с. 15]. Необхідно також враховувати, що речення або надфразова єдність не обмежені повідомленням одного факту, а можуть містити характеристику, оцінку різних фактів, зображених як у реченні, так і за його межами у надфразовій єдності. Це є однією з причин «існування в складі речення окрім

вираженого структурного протиставлення теми і реми, також тематичних елементів у ремному відрізку інформації» [166, с. 15]. Якщо в ремній частині висловлювання є мікроструктури з тематичними елементами, вони виявляють залежність від основної теми речення, а мікронапруга в цих сегментах також підпорядкована основній напрузі речення.

До універсальних принципів текстотворення, який співдетермінує процеси субстантивзації, стягнення дієслівних груп, речень у ТСК, є принцип інкорпорування. Він є глибинного рівня та регулює взаємне пристосування речень. Інкорпорування сприяє тому, що кожне наступне речення вміщує певний зміст попереднього у формі особливого компонента.

Згортання синтаксичних конструкцій у ТСК супроводжується компресією та імплікацією (переходом в асоціативний фон) низки компонентів значення, а також частковою або повною ідіоматизацією безпосередніх складників. Розглянемо явище семантичної імплікації на наступному прикладі. ТСК *Akademisierungswahn* передує підзаголовок та об'ємний абзац, у яких описано проблему різкого зростання кількості випускників університетів за рахунок скорочення кількості здобувачів ремісничих професій. Такій тенденції сприяє освітня політика ФРН, Болонський процес, внаслідок яких стає відчутним брак ремісничих кадрів. Експліцитно ця інформація подана у підзаголовку *Die Politik treibt die Studentenzahlen in immer neue Höhen*, у першому абзаці статті в наступних реченнях: *Die starke Zunahme der Studentenzahlen wird von allen begrüßt und weiter gefördert. // In der Folge dieser Politik ist die Studentenquote, also der Anteil der Studienanfänger an der gleichaltrigen Bevölkerung in fünfzehn Jahren von 28,1 (1996) auf 54,7 Prozent (2012) gestiegen. // Die von der OECD geforderte und durch den Bologna-Prozess umgesetzte Steigerung der Akademikerquote wird nicht infrage gestellt.* У ТСК *Akademisierungswahn* компонент *-wahn* імплікує інформацію з рематичних відрізків наведених речень – *der Anteil der Studienanfänger an der gleichaltrigen Bevölkerung in fünfzehn Jahren von 28,1 (1996) auf 54,7 Prozent (2012) gestiegen* і

схарактеризований автором негативно, позаяк *Die [...] Steigerung der Akademikerquote wird nicht infrage gestellt* і має наслідком *Deutschland gehen die Lehrlinge aus*.

Die Politik treibt die Studentenzahlen in immer neue Höhen. Die Verlierer sind die Berufsbildung und die Universitäten als Orte freier Wissenschaft, kommentiert F. Knauß. (Untertitel) [...] Einig ist man sich auch in einer Grundsatzfrage der Bildungspolitik: Die starke Zunahme der Studentenzahlen wird von allen begrüßt und weiter gefördert. [...] Gestritten wird nur darüber, wie viel der Bund und wie viel die Länder für die Ausweitung des "Hochschulpaktes" bezahlen sollen. Eine parteienübergreifende Koalition verkauft uns wachsende Studentenzahlen als Erfolg kluger Bildungspolitik und Antwort auf die technologischen und sozialen Anforderungen der künftigen Arbeitswelt. [...] In der Folge dieser Politik ist die Studentenquote, also der Anteil der Studienanfänger an der gleichaltrigen Bevölkerung in fünfzehn Jahren von 28,1 (1996) auf 54,7 Prozent (2012) gestiegen. [...] Von Bildungspolitikern hört man keine Bedenken. Und keine Debatte darüber, was es bedeutet für die Universitäten, für die Wirtschaft, für die Gesellschaft, wenn mehr als die Hälfte eines Jahrgangs studiert. Die von der OECD geforderte und durch den Bologna-Prozess umgesetzte Steigerung der Akademikerquote wird nicht infrage gestellt. Eine ganz unmittelbare Folge des allgemeinen Akademisierungswahns ist im aktuellen Berufsbildungsbericht zu erkennen: Deutschland gehen die Lehrlinge aus. (Zeit Online 27.3.2013)

Процес синтезу ТСК можна поділити на декілька етапів, спираючись на висновки А. Шумагера про поетапне формування слів зі «згущеною» семантикою, а саме універбів. Можемо констатувати, що спершу відбувається ідентифікація об'єкта номінації, що позначений синтаксичними одиницями. З описової форми виділяють ідентифікуючий компонент, який може бути виражений іменниками. Далі з пропозитивної номінації інтегрують шляхом селекції інформаційно та комунікативно важливі компоненти значення. Ці семи транспонуються на лексичний рівень, де з наявних мовних елементів за певною словотвірною моделлю відбувається категоризація загального поняття і синтезування ТСК [180, с. 127]. Тобто формування значення слів зі «згущеною» семантикою зводиться до синтезу смислових компонентів роздільно оформленого позначення. Простежимо процес утворення, етапи і способи реалізації значення ТСК *Parkschützer*.

Polizei setzt Wasserwerfer gegen Stuttgart-21-Gegner ein (Titel). Eskalation in Stuttgart: Mehrere tausend Menschen haben sich versammelt, um gegen die geplante Abholzung alter Bäume zu protestieren. Die Polizei räumt das Gelände. (Untertitel). [...] Fritz Mielert, ein Sprecher der "Parkschützer", sprach von 300 bis 400 Menschen, die bis zum Nachmittag leichte Augenverletzungen erlitten. (Zeit Online 30.9.2010)

У коментарі міститься інформація про те, що тисячі людей зібрались на акцію протесту проти вирубки старих дерев в одному з парків м. Штутгарт. Ця інформація стисло відображена в реченні *Mehrere tausend Menschen haben sich versammelt, um gegen die geplante Abholzung alter Bäume zu protestieren*. Ідентифікуючий компонент новотвору –*schützer* (особа + множина) викристалізовується зі значення фраз *Mehrere tausend Menschen* та *haben sich versammelt um zu protestieren* і об'єктивована через суфікс. Диференційний компонент *Park-* асоціативно співвідноситься з іменниковою групою *Abholzung alter Bäume*. У результаті такої трансформації інформаційно надлишкові елементи змісту, зокрема маркери часу, стану нейтралізуються, як і службові елементи, що експліцитно виражають ці відношення. ТСК зберігає основний інваріант змісту антецедента завдяки тому, що комунікативно важливі компоненти висловлення транспонуються на лексичний рівень.

ТСК з дієслівною основою формуються здебільшого на основі словосполучення з відношенням об'єкта до дії, що ілюструє наступний приклад із новотвором *Frauen-Fußwaschung*. Проте частіше засвідчено присвоєння певної властивості означуваному компоненту ТСК, наприклад, ознаки, яка характеризує особу з погляду виконання нею певної дії. Суб'єкт, час та місце проведення дії у морфологічній структурі ТСК виражені рідше.

***Frauen-Fußwaschung** verärgert konservative Katholiken. Es war ein Bruch mit dem Kirchenrecht: Papst Franziskus feierte die Abendmahlmesse in einem Jugendgefängnis bei Rom_- und wusch zwei Frauen die Füße. Die Liturgie sieht vor, dass nur Männern die Füße gewaschen werden dürfen. (Spiegel Online 29.3.2013)*

Важливим складником аналізу формування ТСК є мікротекст як основний смисловий і структурний елемент тексту, якому властиві єдність теми, співвіднесеність речень з одним денотатом або однією групою понять, наявність внутрішнього зв'язку. Цей термін поєднує синтагматичний і функціональний підходи. У синтагматичному плані означена одиниця становить спеціальним чином організовану (закриту) послідовність речень. Усі частини мікротексту виконують одне завдання – утворюють темарематичний ланцюжок, реалізуючи таким чином мікротемі частини тексту.

При зміні мікротеми тема-рематичний ланцюжок переривається, що сигналізує про межі мікротексту. У функціональному відношенні мікротекст – це розгорнуте висловлення, структурно-смысловий комплекс, межі якого не завжди легко виділити. У певних випадках вони співпадають з абзацом, в інших – один абзац може містити декілька мікротекстів [21, с. 72].

Проілюструймо використання низки ТСК у функції сегментування тексту на мікротеми [254]. У поданому нижче фрагменті коментаря йдеться про федерального президента Німеччини Йоахіма Гаука, який є нетиповим представником політичної спільноти. Пояснення тому – попередня пасторська діяльність Й. Гаука. ТСК *Promiprotestant* характеризує п. Гаука як відомого суспільного діяча та представника протестантської церкви, а окаяніалізм *Pastorenrepublik* є влучною номінацією країни, яку очолює представник церкви. Інші ТСК у цій статті *Freiheitsprediger*, *Demokratieprediger*, *Wahrheithaber* експлікують особливості промов Й. Гаука, тобто його часте апелювання до таких цінностей, як правда, свобода, демократія.

*Der **Freiheitsprediger** und ehemalige Pastor Joachim Gauck überzeugt auch Atheisten. [...] Wer Joachim Gauck jemals live in Aktion erlebt hat, wie er den Deutschen die Freiheit verkündet, der kann bezeugen, dass der politische Erfolg dieses Pfarrers auch auf seiner Fähigkeit beruht, in der Wüste zu predigen. Das war in den letzten Jahren sein Ort: der Konferenzsaal, das Vereinshaus, das Foyer, die Firmenzentrale und, ja, manchmal auch die Theaterbühne oder das Kirchenschiff. Er selber bezeichnete sich einmal als Handlungsreisender in Sachen Freiheit. Tatsächlich ist er ein **Demokratieprediger**, der am liebsten auf flachem Podest steht. »Kinder, lasst uns erst mal was singen«, sagte er statt einer Begrüßung zu den mehreren Tausend Zuhörern in Dresdens größter Messehalle. Es war auf dem Evangelischen Kirchentag im letzten Sommer, und auch wenn auf solchen Veranstaltungen dauernd gesungen wird, erwartete man von dem **Promiprotestanten** Gauck natürlich die große staatstragende Rede. [...] Die Bürger haben das legitime Bedürfnis nach Politikern, denen man glauben kann.« [...] »Sie merken, dass sein Plädoyer für die Freiheit durch eine innere Freiheit beglaubigt ist. Deshalb strahlt er Authentizität aus.« [...] »Er erweitert den Raum des Politischen und nimmt uns alle in Anspruch. Er entfesselt in seinen Reden die Demokratie als etwas, was alle betrifft. [...] »Joachim Gauck ist nicht einfach ein guter Rhetoriker, sondern er ermöglicht Verstehen, Übereinstimmung, kritische Solidarität.« [...] Müssen wir uns also nicht fürchten vor einer feindlichen Übernahme durch die evangelische Kirche? Vor einem »Bundespastorat« Gauck, wie es böse Zungen prophezeien? Ehrhart Neubert sagt, er bleibe da ganz gelassen, zumal die Befürchtung sich schon 1989 nicht bewahrheitet habe. Damals titelte die taz: Wird die DDR eine **Pastorenrepublik**? »Vielleicht kann die christlich tradierte Rede aber helfen gegen eine sinnentleerte Funktionärsprache, die sich in der Politik eingebürgert hat. Und gewiss kann ein Kirchenmann das ethische*

*Verantwortungsgefühl der Politiker stärken. Insofern schadet es auch nicht, wenn Joachim Gauck ein **Bundespastorat** eröffnet.*» (*Zeit Online* 24.2.2012)

На основі цього тексту стає очевидним, що ТСК сприяють маркуванню меж мікротекстів та є орієнтирами для осмислення інформаційних повідомлень. Подальші приклади підтверджують використання новотворів як індикаторів тематичних блоків: *Weihnachtschristentum – Weihnachtschristen* (*Zeit Online* 17.12.2010), *Meteoriten-Tourismus – Meteoriten-Touristen – Meteoriten-Ort* (*Die Welt* 22.2.2013), *Berlusconismus – Berlusconisti* (*Zeit Online* 5.10.2011), *Multikulti-Bashing – Multikulti-Absage – Multikulti-Totsager – Multikulti-Geschimpfe – Multikultiträume* (*Zeit Online* 18.10.2010), *Dominanzpossen – Dominanzpolitik* (*Zeit Online* 21.3.2013), *Anti-Gier – Anti-Gier-Welle – Gierverzichter* (*Spiegel Online* 5.3.2013), *Klartext-Problem – Klartext-Politiker* (*Spiegel Online* 27.2.2013), *Zwei-Kind-Grenze – Zwei-Kind-Politik* (*Süddeutsche Zeitung* 25.5.2013).

Отже, у параграфі обгрунтовано роль ТСК як темоорганізаторів, і рідше ремоорганізаторів у німецькомовних газетних і журнальних коментарях. З'ясовано, що основними текстовими факторами, які зумовлюють словотвірні процеси на основі дієслівних словосполучень, речень, мікротекстів є актуальне членування інформації, логічний наголос та інформаційна напруга. Як інформативно місткі номінативні одиниці ТСК відіграють значну роль не лише в структуруванні та осмисленні тексту, реалізації комунікативної стратегії автора, але також допомагають стежити за логікою розгортання думки й утримувати інформацію в оперативній пам'яті читачів.

2.4. Структурні кореляції між ТСК і антецедентами

З огляду на морфологічні зв'язки між ТСК і антецедентами встановлено два типи взаємовідношень, а саме (1) часткову структурну рекурентність, яка передбачає повтор словотвірних основ у корелятах, (2) субституцію, при якій складники ТСК і синтаксичних конструкцій не містять спільних

словотвірних основ. Ці два типи структурних кореляцій, по суті, співвідносяться з лексичним і семантичним повторами [88, с. 35; 216, S. 1150].

Часткова структурна рекурентність ключових слів

Рекурентність ключових слів є з позицій структурної організації тексту формальним показником зв'язків між реченнями і «виявом смислової цілісності тексту» [105, с. 27]. Рекурентність полягає у повторі в межах тексту морфем, слів, синтаксичних конструкцій, вжитих контактено або дистантно, для досягнення певних комунікативних цілей.

Зазвичай, антецеденти не містять усіх складників ТСК. Введення одного з компонентів синтаксичної конструкції у новотвір дає читачам змогу легше ідентифікувати різнорівневі номінації як співвказівні структури, встановити зв'язок між ними, оскільки рекурентність складників свідчить про наявність спільних семантичних ознак. Такі кореляти поєднують аспекти формальної зв'язності та змістової цілісності тексту. При частковій структурній рекурентності (28%) можливий повтор (1) усіх безпосередніх складників ТСК, або (2) однієї кореневої морфемі у антецеденті.

Наступні контексти ілюструють наявність усіх лексичних компонентів ТСК у синтаксичних конструкціях.

- Pöbel-wahlkampf (K1 – K2) – Pöbeln (K1) + Wahlkampf (K2)

Pöbeln, poltern, holzen: Der Wahlkampf ist in seine letzte Phase getreten, die zuweilen die heiße genannt wird. [...] Vorbilder für einen Pöbelwahlkampf gibt es in Deutschland genug. (Der Spiegel Nr. 36/5.9.2005, S. 23)

- Privatsphäre-Wahnsinn - Privatsphäre + Wahnsinn

Im Zuge des Privatsphäre-Wahnsinns der deutschen Regierung und der Medien ist Google dazu gedrängt worden, nicht nur Gesichter und Nummernschilder zu verpixeln, sondern auch Gebäude. [...] Wie kann die Privatsphäre eines Menschen verletzt sein, wenn ein Foto von einer öffentlichen Straße aus aufgenommen wird, von einem Gegenstand, der öffentlich anzusehen ist? [...] Woher kommt dieser deutsche Wahnsinn also? (Zeit Online 3.11.2010)

- Minimum-Gesellschaft – Gesellschaft, die sich dazu entschlossen hat, den Nachwuchs auf ein Minimum zu drosseln

Sie müssen es bringen, um jeden Preis. Sie werden mit privaten Englischlehrern und Hockey-Coaches auf ein Lebensmarathon vorbereitet, das überhaupt nur die Fittesten durchstehen. In Wahrheit sind sie Bilder des Jammers, denn sie verkörpern die letzte Hoffnung einer innerlich kaputten Gesellschaft, die sich irgendwann, Ende der sechziger

*Jahre, dazu entschlossen hat, den Nachwuchs auf ein **Minimum** zu drosseln. Sie sind Exponenten der "**Minimum**"-Gesellschaft. [...] Noch nie zuvor in der deutschen Geschichte hat sich der demografische Kegel derart verschoben. Irgendwann wird es mehr Alte als Junge geben. (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 81)*

Наведені кореляти пов'язані відношенням контекстуальної синонімії.

На відміну від антецедентів, що містять розгорнуту інформацію про зображувані референти, у ТСК спостерігається консолідація значення з огляду на більш виражений сигніфікативний аспект.

Повторення лексичного складу в корелятах може сприяти формуванню прагматики тексту, підсиленню емоційного впливу на адресата [116, с. 5; 119], а також реалізації логічного наголосу.

Кількісно переважають випадки, коли один з лексичних складників ТСК замінено в антецеденті (1) загальномовним, (2) контекстуальним синонімом, (3) парафразом або перифразою, (4) метафоричним описом, (5) гіпонімом або гіперонімом, (6) словами одного тематичного чи асоціативного поля. Цю тенденцію можна пояснити прагненням підсилити стилістичну варіативність, комунікативно-прагматичний потенціал тексту. Подані нижче контексти ілюструють вжиток загальномовних та контекстуальних синонімів у корелятах, як-от *Moment* і *Sekunde*, *Knast* і *Gefängnis*, *Räuber* і *Betrüger* тощо.

- *Sekundenpolitik* – *Politik wurde auf den Moment reduziert.*

***Sekundenpolitik.** Schröder hat in den sieben Jahren seiner Kanzlerschaft die Politik des Augenblicks betrieben [...] Kaum hatte etwas begonnen, war es schon wieder zu Ende. Politik wurde auf den Moment reduziert. (Der Spiegel Nr. 47/12.9.2005, S. 27)*

- *Knastbetriebe* – *Gefängnisse + bauen zu Profitcentern aus.*

*In Zeiten knapper Kassen bauen Justizministerien ihre Gefängnisse zu Profitcentern aus. Viele **Knastbetriebe** florieren. (Der Spiegel Nr. 33/15.8.2005, S. 38-39)*

- *Banking-Räuber* – *Technische Verfahren sollen Onlinebanking sicherer machen, aber Betrüger finden einen Weg, sie zu umgehen.*

*So wehren Sie sich online gegen **Banking-Räuber** (Titel) Immer neue technische Verfahren sollen Onlinebanking sicherer machen. Aber immer wieder finden Betrüger einen Weg, sie zu umgehen. Auch die mobile TAN für Überweisungen wurde nun geknackt. (Die Welt 3.11.2013)*

Наступні приклади засвідчують заміну одного з компонентів ТСК парафразом, метафоричним описом або словами одного тематичного чи асоціативного поля, наприклад: *neu vergeben* і *Wechsel, sich von dem*

Versprechen verabschiedet haben i Lüge, Prophet i vorhergesagen, krankenhausreif schlagen та Prügel.

- Schankrecht-Wechsel – Schankrecht wurde dreimal neu vergeben.

Schankrecht-Wechsel in der Bundesliga. [...] dreimal wurde dabei das Schankrecht für ein Stadion neu vergeben. (Die Welt 11.8.2013)

• Renten-Lüge – Von dem Versprechen einer armutsfesten Rente hat sich die Republik längst verabschiedet.

Die Renten-Lüge. Von dem früher gültigen Versprechen einer den Lebensstandard sichernden und armutsfesten Rente hat sich die Republik längst verabschiedet. (Zeit Online 19.8.2010)

• Krisenprophet – Er hat die New-Economy-Blase und die Finanzkrise vorhergesagt.

Wirtschaftsnobelpreis für Robert Shiller: Der späte Triumph des Krisenpropheten. (Titel) Er hat die New-Economy-Blase und die Finanzkrise vorhergesagt - doch der Nobelpreis blieb ihm lange verwehrt. Jetzt wird Robert Shiller mit zwei Kollegen die begehrte Auszeichnung endlich bekommen. Die Forscher haben gezeigt, wann Finanzmärkte funktionieren und wann sie versagen. (Spiegel Online 14.10.2013)

• Wellness-Sünder – Der Baseball-Star soll sich Doping-Mittel in der Wellness-Klinik Biogenesis besorgt haben.

Homerun-Jubiläum des Wellness-Sünders. Eigentlich ist der Baseball-Star für 211 Spiele gesperrt, weil er sich Doping-Mittel in der Wellness-Klinik Biogenesis besorgt haben soll. (Frankfurter Allgemeine 27.8.2013)

• Rentner-Demokratie – Die Rentner stellen bald die größte Wählergruppe, während immer mehr junge Menschen sich der Politik entziehen.

Wir sind doch auf dem besten Weg in eine Rentner-Demokratie, in der schon bald die Rentner die größte Wählergruppe stellen, während immer mehr junge Menschen sich der Politik und somit auch dem Interesse der Politiker entziehen. (Zeit Online 26.8.2013)

• Prügel-Polizist – Ein Münchner Polizist hat eine Frau krankenhausreif geschlagen.

Weil er eine gefesselte Frau krankenhausreif geschlagen hat, ist ein Münchner Polizist zu zehn Monaten Haft auf Bewährung verurteilt worden [...] Der Fall um den Prügel-Polizisten machte Schlagzeilen weit über München hinaus. (Welt Online 6.8.2013)

Наведені контексти ілюструють, що лише означальні компоненти ТСК дублюють формальні та смислові відповідники антецедентів. Базові компоненти натомість у такому виді в описових структурах не представлені, а виокремлюються з предикативних груп.

Часткову структурну рекурентність реалізують різні типи антецедентів, частіше прості та складні речення, рідше сегменти тексту. ТСК і синтаксичні

конструкції є у таких випадках частково рекурентними структурами, що об'єднані функцією репрезентації спільного референта.

Повна субституція компонентного складу

Значно частіше ніж рекурентність у дослідженому корпусі спостерігається повна субституція компонентного складу ТСК (72%). Субституція полягає у заміщенні одного елемента іншим, зазвичай, функціонально схожим і базується на їхній семантичній або тематичній спорідненості. Субституція дає можливість використання різних понять, що сприяє кодуванню додаткової інформації, акумуляції додаткових смислів у позначенні денотата [216, S. 1151]. Поширеним є такий різновид семантичної субституції, як використання гіперонімів замість гіпонімів завдяки відношенню вміщення. Прикладом семантичної субституції є також використання парафразу замість складників ТСК. У таких випадках спостерігаємо семантичний повтор, що ґрунтується на семній рекурентності, повторенні лексичних значень і реалізується через слова, словосполучення, що належать до одного семантичного поля та мають спільні компоненти значення. Наприклад:

- **Faulheitsvorwurf** – Ein US-Investor hat sich über die mangelnde Arbeitsmoral der Franzosen beschwert.

*Franzosen wehren sich gegen **Faulheitsvorwurf** (Titel). Nachdem sich ein US-Investor über die mangelnde Arbeitsmoral der Franzosen beschwert hat, schlägt jetzt der Reindustrialisierungsminister zurück. (Die Welt 21.2.2013)*

- **Lernrausch** – Jeder fünfte Studierende in Deutschland nimmt Medikamente, um seine Leistungsfähigkeit zu steigern.

*Auf den **Lernrausch** folgt die Einsamkeit. (Titel) Konzentrierter, effektiver: Jurastudent Robin schluckt Ritalin, um seine Leistung zu steigern. Jeder fünfte Studierende in Deutschland nimmt Medikamente, um seine Leistungsfähigkeit zu steigern. (Zeit Online 6.3.2013)*

- **Zins-Jäger, Zins-Hopper** – Einige Sparer..., die schon bei Renditeunterschieden von einem halben Prozentpunkt den Anbieter wechselten.

*Einige Sparer gehörten bis vor kurzem noch zu den **Zinsjägern**, die schon bei Renditeunterschieden von einem halben Prozentpunkt den Anbieter wechselten. Einen solchen Renditeunterschied hätten sich die Millionen deutschen **Zins-Hopper** früher nie entgehen lassen. (Welt Online 21.7.2013)*

- Klartext-Problem – Der SPD-Kanzlerkandidat schätzt die Wirkung seiner Worte noch immer falsch ein.

Italien-Äußerungen: *Steinbrücks **Klartext-Problem**. (Titel) Zwei "Clowns" als Sieger: Die Äußerungen von Peer Steinbrück über den Wahlausgang in Italien sorgen für diplomatische Spannungen und Irritationen in seiner eigenen Partei. Der Fall zeigt: Der SPD-Kanzlerkandidat schätzt die Wirkung seiner Worte noch immer falsch ein. (Spiegel Online 27.2.2013)*

- Spar-Tandem – Insgesamt strichen Koch und Steinbrück Subventionen und Steuervergünstigungen im Umfang von rund 4,3 Milliarden Euro.

*Das **Spar-Tandem** Roland Koch (CDU) und Peer Steinbrück (SPD) verständigte sich binnen weniger Tage darauf, nahezu alle Interessengruppen gleichermaßen zu rasieren: Berufspendler genauso wie Unternehmer, Hausbauer nicht weniger als Bergleute. Insgesamt strichen Koch und Steinbrück Subventionen und Steuervergünstigungen im Umfang von rund 4,3 Milliarden Euro allein im Jahr 2007. (Der Spiegel Nr. 46/14.11.2005, S. 24)*

- Anruf-Bombardement – Das gebrauchte Handy klingelt ... rund um die Uhr.

*Bushido verursacht **Anruf-Bombardement**. (Titel) Ein Mann kauft ein gebrauchtes Handy und findet den Eintrag „Bushido“ im Telefonbuch. Ein Anrufversuch gerät kurz – aber seitdem klingelt das gebrauchte Handy dank Bushido rund um die Uhr. (Focus Online 2.8.2013)*

- Betongold-Boom – Die hohe Nachfrage von Privatanlegern treibt die Wohnungspreise in den Großstädten in immer neue Höhen.

*"Dummes Geld" schürt den **Betongold-Boom**. Die hohe Nachfrage von Privatanlegern treibt die Wohnungspreise in den Großstädten in immer neue Höhen. (Die Welt 25.6.2013)*

Спостерігається тенденція – що більший за протяжністю антецедент, то прогнозованішою є повна або часткова субституція. Очікуваною є повна субституція у тих випадках, коли ТСК поновлюють абстрактні поняття. Також при переосмисленні значень безпосередніх складників новотворів, процесах метафоризації тенденційною є повна субституція. Це ілюструють контексти з використанням новотворів *Bunkermentalität, Korruptistan, Wirtschaftsgeisel, Premierminister-Dämmerung*.

***Bunkermentalität** – Inzwischen hat der Sprecher des Bundesverteidigungsministeriums Stefan Paris eine Erklärung für die De-facto-Informationssperre in Sachen "Eine mörderische Entscheidung" nachschieben lassen. Die lautet so: "Das BMVg unterstützt Produktionsformate, wie 'dokumentarische Fernsehspiele' oder 'Doku-Fictions', d.h. die Dokumentierung von realen Ereignissen in Kombination mit fiktiven bzw. spielerisch freien Elementen (u.a. nachgespielte Spielszenen) grundsätzlich nicht. In der Bewertung des BMVg beinhaltet eine Doku-Fiction die Gefahr, dass die Dokumentation mit Fiction vermischt wird und dadurch beim*

Zuschauer nicht sicher gestellt werden kann, dass der reale Anteil mit dem spekulativen Anteil auseinanderdividiert werden kann." / Tatsächlich gibt es im Film die Figur eines BND-Mitarbeiters vor Ort in Kunduz, dessen Existenz nicht verbürgt ist. Aber ist das nicht ein Aspekt, der in der öffentlichen Diskussion zum Doku-Drama verhandelt werden kann? Wie viel demokratischen Verhandlungsprozess muss eine Institution zulassen, die sich nach ihrem Selbstverständnis aus "Bürgern in Uniform" zusammensetzt? Wäre es nicht möglich gewesen, dass die Bundeswehr schon während der Produktion mögliche faktische Fehler benennt und verhindert? Was für eine Bunkermentalität muss hinter einer solchen Verweigerungshaltung stecken? (Spiegel Online 3.9.2013)

***Korruptistan** – Kam Air soll auf Passagierflügen "massenhaft" Drogen nach Zentralasien schmuggeln. Der Fall Kam Air betraf Karzais sensibles Beziehungsgeflecht, an dem der Regent seit mehr als zehn Jahren sorgfältig spinnt. Karzai habe das Land inzwischen in ein Königreich verwandelt, das ganz auf ihn zugeschnitten ist. (Spiegel Online 29.3.2013)*

***Wirtschaftsgeisel** – Die Knirpse werden nicht nur ihre eigenen Kinder ernähren und womöglich die eigenen Eltern unterstützen müssen, sondern viele, viele andere Alte auch. (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 81)*

***Premierminister-Dämmerung** – Tony Blair will die Schulen radikal reformieren und vermehrt damit die Zahl der Feinde in seiner Partei. [...] Von diesem Hintergrund muss Blair die Reform ausbalancieren... Wenn es ihm nicht gelingt, steuert er auf ein Desaster, eine Premierminister-Dämmerung zu. [...] Die sich weitende Kluft zwischen ihm und seiner Partei legt den Schluss nahe, dass er auf dem besten Wege ist wegen seiner „Kamikaze-Strategie“ in die Geschichte einzugehen. (Der Spiegel Nr. 7/13.2.2006, S. 104–105)*

Серед багатьох факторів субституції компонентного складу ТСК провідну роль відіграє стилістичний. У процесі викладу інформації в публіцистичному тексті субституція дає змогу уникнути монотонності та сприяє створенню художніх образів.

Оскільки ТСК можуть і не містити у своїй морфологічній структурі компонентів антецедента, тож зв'язок цих різнорівневих корелятивів забезпечується більше на когнітивному, ніж на лексико-семантичному рівні. Співвказівні номінації можуть бути умотивованими різними ознаками і найменують один об'єкт з актуалізацією різних елементів знання про нього.

2.5. Особливості семантики ТСК

2.5.1. Компресія інформації. Вагомим стимулом формування ТСК є принцип мовної економії – одна з провідних тенденцій на сучасному етапі розвитку німецької мови [278; 326; 209; 181]. Низка дослідників розглядає поняття компресії зі структурного, кількісного погляду й тлумачить як

скорочення обсягу, лінійної протяжності певних конструкцій зі збереженням їхнього значення [49, с. 75] або як «згущення» значення синтагми в одному (або кількох) з її компонентів унаслідок засвоєння ним значення іншого компонента, який при цьому еліптизується» [157, с. 247]. Проте підхід до компресії лише як структурного явища не є доцільним, оскільки зумовлює однобічне, кількісне розуміння цього поняття та залишає поза увагою семантичний, суттєвий аспект компресії.

Ідея компресії, згущення думки обґрунтована О. Потебнею як «згущення смислів», зведення різноманітних явищ до порівняно невеликої кількості знаків чи образів зі стилістичних причин або мотивів мовної економії. Процес компресії інформації зумовлює «появу внутрішньої форми», аперцепцію в слові, що «згущує чуттєвий образ, замінюючи всі його стихії одним уявленням, розширюючи свідомість, надаючи можливість руху великим мисленнєвим масам» [120, с. 39].

Компресія інформації має системний характер. Функція семантичної компресії не в однаковій мірі властива лексичним одиницям. Актуальне видання граматики Дуден [216] містить відносно новий параграф «*Wortbildungen als komprimierende Ausdrücke*», в якому складні та похідні слова виділені як основні одиниці лексичного рівня, типовою характеристикою яких є компресія, конденсація змісту («*komprimierende / verdichtende/kondensierende Ausdruckseinheiten auf lexikalischer Ebene*») [216, S. 654]. Компресія змісту зумовлена тим, що словотвірні конструкції містять більше компонентів значення, є семантично комплекснішими, порівняно із тим, що репрезентує їхня морфологічна структура. Особливо яскраво ефект компресії інформації виражений тоді, коли текстово зумовлені номінації позначають ситуації, відношення тощо. До прикладу, оказіональний композит *Ameisenprojekt* корелює у тексті з словосполученням *Projekt zur Erforschung (des Verhaltens) von Ameisen* [216, S. 654]. Експліцитна прийменникова фраза *zur Erforschung des Verhaltens* виявляє семантичне відношення між складниками композита. Ці компоненти значення не

виражені на морфологічному рівні, проте імпліцитно входять у значення okazіоналізма. Семантичні кореляції виявляються завдяки інформації з контексту.

Forscher der Technischen Hochschule in Z. ergründen seit über drei Jahrzehnten das Navigationssystem der Wüstennameise. Verschiedenste Disziplinen haben sich in den vergangenen Jahren dem Projekt angeschlossen. Im deutsch-schweizerischen Ameisenprojekt kombinieren die Hochschulen neuro- und verhaltenspsychologische Ansätze. (Die Zeit 2002)

Вибір між експліцитною та імпліцитною предикацією зумовлений умовами організації тексту, комунікативним завданням та намірами автора. Елімінація не призводить до зниження рівня сигналізації семантичного змісту, який передає аналітична одиниця, оскільки ТСК корелює з розгорнутою мовною формою й «характеризується структурною достатністю» для передачі змісту [57, с. 28]. Наприклад, ТСК *Flintenweiber* співвідноситься з реченням *Frauen hatten im 18. Jahrhundert sonst kaum Berufschancen – und wenn ihnen Verarmung und Prostitution drohten, erschien die Uniform als Rettung (Der Spiegel Nr. 7/13.2.2006, S. 130)*. Значення цього композита виходить за межі безпосередніх складників і містить додаткові смисли, експліцитно виражені в антецеденті. Низка компонентів значення не отримує відповідного експонента у структурі ТСК, тому прослідковується семантична конденсація, зумовлена еліпсисом частини морфологічної структури синтаксичного корелята.

Як основний елемент комплексної знакової системи слово вступає в три типи відношень: предметний (слово-предмет), понятійний (слово-поняття) та лінгвальний (слово-слово). Його ядром є концептуальне значення, тобто мисленнєве відображення відповідного фрагменту дійсності, поняття. Окрім прямого, референтного (денотативного) та понятійного (сигніфікативного) значення слову властиве асоціативне значення, зумовлене відношеннями з лексичною системою, здатністю викликати асоціації [8; 97; 150; 328]. Сучасна інтерпретація смислової структури слова певною мірою суголосна з концепцією О. Ердманна, який виділяє три складники лексичного значення, зокрема (1) *Vorstellungs-*, *Begriffsgehalt*, (2) *Nebensinn*, (3) *Gefühlswert*,

Stimmungsgehalt. Асоціативне значення близьке у О. Ердманна з так званим «супутнім смислом» – *Nebensinn*, що є властивістю слова і не тотожний індивідуальним асоціаціям, особистісним уявленням, а пов'язаний з системою мови, парадигматичними відношеннями: «*Nebensinn schließt alle Begleit- und Nebenvorstellungen, die ein Wort gewohnheitsmäßig und unwillkürlich in uns auslöst*» [225, с. 107].

Новотвір *Willkommenskultur*, активна ротація якого у мас-медіа припадає на 2014 р., позначає готовність ФРН приймати та інтерв'ювати у німецький соціум біженців, що подають відповідні клопотання. Композит утворено за аналогією до *Esskultur, Kommunikationskultur, Sprachkultur*, у яких слово *Kultur* вжито у значенні «*Verfeinerung, Kultiviertheit einer menschlichen Betätigung, Äußerung*» [336, S. 972], яке, по суті, синонімізується з іменником «*Ethik*» у значенні «*Gesamtheit sittlicher Normen und Maximen, die einer verantwortungsbewußten Einstellung zugrunde liegen*» [336, S. 972]. Означуваний іменник *Kultur* вводить позначену ситуацію в певну систему смислових зв'язків, викликає у свідомості мовців такі поняття як вихованість, освіченість, норми моралі сукупність матеріальних і духовних цінностей [332, S. 472].

Це слово містить позитивну конотацію, адже асоціюється з прихильним ставленням широких верств населення до мігрантів. До смислової структури входять також очікування від громадськості належного відношення до мігрантів, уникнення проявів дискримінації. Новотвір імплікує інформацію про міграційний фон, міграційну дискусію в Німеччині та країнах Євросоюзу, що викликає широку палітру асоціацій. Поглиблене пояснення денотативного значення цієї одиниці не дає вичерпної інформації про її семантику. Важливими є конотації, пов'язані з цією реалією, що мають національно-культурний характер [129; 244].

З понятійним значенням слова тісно пов'язане поняття семантичного поля. Його утворює складна система смислових зв'язків з іншими лексичними одиницями. Семантичне поле охоплює слова та

словосполучення, які поєднані з лексемою різними видами смислових зв'язків (споріднені однокореневі слова, асоціативні зв'язки, смислові зв'язки в межах міжпредметних відношень – за ситуацією, за функціональним призначенням тощо) [158, с. 84]. Окрім об'єктивних характеристик семантичному полю властивий також суб'єктивний характер, оскільки його структура і «наповнення» взаємозумовлені в тому числі індивідуальною мовленнєвою практикою мовців.

Негативну конотацію містить новотвір *Herdprämie* (ввійшов у десятку поширених лексичних інновацій в межах конкурсу *Unwort des Jahres 2007*), що є позначенням грошових виплат батькам на виховання дітей віком до трьох років. З цією лексичною інновацією пов'язана переоцінка державними відомствами виховного процесу вдома. З позицій соціального забезпечення, пенсійних виплат, у Німеччині з 1980-х рр. ведеться дискусія щодо оплати часу для догляду за дитиною, модель якої перейнято у скандинавських країн. Гроші та професійний стаж зможуть одержувати сім'ї, які не віддають дитину в дитсадок, а самі піклуються про неї. Мета нової моделі – збалансувати фінансові прибутки на час декретної відпустки з прибутками у період професійної зайнятості. В рамках дискусії викристалізувався синонімічний ряд на позначення нової реалії – *Erziehungsgehalt*, *Betreuungsgeld*, *Erziehungsprämie*, *Erziehungsbonus*, *Hausfrauengehalt*. Критики цих нововведень послуговуються зневажливим позначенням *Herdprämie* (пор. *Bildungsprämie*, *Sachprämie*).

Основним значенням іменника *Prämie* є *zusätzliche Vergütung für eine bestimmte Leistung*. Оскільки премію прийнято надавати працівникам за успішне виконання поставлених цілей, а винагорода за працю в домашньому господарстві не належить до повноважень держави чи роботодавця, тож автор новотвору вдається до іронізування, поєднуючи в рамках композиту *Herd* та *Prämie*. Нейтральні відповідники *Erziehungsprämie*, *Erziehungsgehalt* та ін. викликають натомість інші асоціації, оскільки відповідні виплати номіновано крізь призму належного педагогічного супроводу підростаючого

покоління з боку батьків. Перелічені композити співвідносяться з одним і тим же денотатом, мають те саме понятійне ядро: «грошові виплати», «для догляду за дитиною». Однак різниця у смисловій структурі зумовлена різними асоціативними відношеннями, які виявляють безпосередні складники, а також різною внутрішньою формою інновацій та наявністю певних конотацій. З словом *Herdprämie* мимоволі пов'язують домашнє господарство, жінок-господинь, консервативний лад та ін., тоді як *Erziehungsgeld* зумовлює асоціації, передусім, з вихованням дитини, декретними виплатами тощо.

ТСК *Armutszuwanderer*, *Armutszuwanderung* (*Zeit Online* 21.8.2013) позначають міграцію низькокваліфікованих іноземців до Німеччини, де вони, ймовірно, не будуть конкурентноспроможними на ринку праці, а зацікавлені передусім у соціальному пакеті ФРН. Також ці новотвори вирізняються компресованим значенням, викликаючи низку тематичних асоціацій.

У дослідженні когнітивного аспекту лінгвістичної компресії Г. Глухов доходить висновку, що словотвірним конструкціям зі «згущеною семантикою» [27, с. 19] властива ускладнена семантична структура. Це спричинено передусім «наявністю конотативних і асоціативних значень», а також «складністю визначення меж їхнього денотативного значення, оскільки такі слова часто виражають комунікативні ситуації» [27, с. 20].

Текстові словотвірні конструкції можна трактувати як «слова-знаки ситуацій» з огляду на дифузність, абстрактність значення, кореляції зі змістом великих фрагментів тексту [86]. Оскільки однією з основних функцій ТСК є заміщення, поновлення змісту синтаксичних конструкцій різної складності та протяжності, тож умовність у передачі значень антецедента через ТСК можна пояснити тим, що їхні основи «змушені» акумулювати досить різноманітні значення джерела деривації, однак самі формально не можуть перетнути певних меж. Іншими словами, основа ТСК повинна викликати достатню кількість асоціацій з антецедентом, незалежно від

ступеня згорнутості останнього у морфологічній структурі новотвору [81, с. 134].

Отже, семантична компресія базується на властивості ТСК імплікувати додаткові смисли, пов'язана з нарощенням обсягу інформації та з категоріями імпліцитності та підтексту. Імплікування смислів через згортання формативу зумовлює залежність розшифрування значення ТСК від низки факторів, провідну роль з-поміж яких відіграє контекст і фонові знання реципієнтів. У ТСК спостерігаємо тяжіння до ситуативних імплікатур, глибинного підтексту, зумовленого відсутністю прямих екстеріоризаторів і особливостями відповідного типу тексту.

Розгляньмо детальніше чинники формування значення ТСК, які можна диференціювати як лексичне значення безпосередніх складників, словотвірне значення, внутрішня форма та смислові нашарування.

2.5.2. Словотвірне значення ТСК. У більшості ТСК не відбувається процесу лексикалізації, а їхнє лексичне значення є дифузним. Відтак важливим аспектом семантики новотворів є словотвірне значення, а також те, що вони дають розчленоване уявлення про комунікативну ситуацію. З позицій ономасіології ТСК виникають як результат формальної та семантичної компресії базової синтаксичної конструкції та відрізняються від простих слів способом реалізації номінативно-репрезентативної функції. Подвійна референція похідних та складних слів полягає у співвіднесеності у них двох структур: ономасіологічної, яка виражена відношенням між ономасологічними базисом та ознакою, а також дериваційної, що реалізується через умотивованість іншим мовним знаком [81, с. 90]. Текстові словотвірні конструкції реалізують потенціал словотвірної системи у вигляді конкретних структур, що «становлять комбінації словотворчих засобів, які відображають певні лексичні та словотвірні відношення [...]». Комунікативно зумовлена словотвірна деривація підлягає дії механізму дериваційної редукації (парадигматичної трансформації), що завершується

семантичною конденсацією, яка обов'язково супроводжується відповідним до існуючих (потенційних) словотвірних моделей дериваційним процесом» [90, с. 409; пор. 12].

Формування ТСК починається з вичленування у синтаксичному кореляті означуваного та означення. «Означальний компонент актуалізується і формує кореневу морфему деривата, а функція означуваного компонента може втілюватися словотворчими афіксами» [89, с. 78]. Дериваційний процес супроводжується категоризацією окремих компонентів вхідних сем задля збереження інтегральних ознак мотивувальної конструкції. При цьому з декількох компонентів антецедента у формально-граматичній структурі новотвору виражені, зазвичай, лише два компоненти (пор.: *Die Andersmacher – Leute, die alles anders machen wollen (Spiegel Online 12.12.2013)*).

Твірна основа семантично трансформується завдяки семантиці афіксів, їхніх понятійних категорій. «Дериваційний афікс як формальний індикатор компонента семантичної структури антецедента – суб'єкта, предиката, додатка, який він заміщає у формально-граматичній структурі новотвору, є поверхневою репрезентацією певного типу семантичної структури» [90, с. 408]. Словотвірне значення ж є «узагальненим категоріальним значенням певної словотвірної структури, що встановлюється на основі семантичного співвідношення похідних слів та їхніх твірних і виражається за допомогою словотворчого форманта» [157, с. 573].

Досліджені ТСК репрезентують первинні класифікаційні словотвірні категорії іменника – категорію діяча (*Nomina Agentia*), носія ознаки (*Nomina Atributiva*), збірності (*Nomina Collectiva*), місця (*Nomina Loci*), дії (*Nomina Acti*), результату (*Nomina Resultatis*), знаряддя (*Nomina Instrumenti*) [65].

Значний семантичний потенціал властивий категорії *агентивності*, ядром якої є похідні іменники зі значенням діяча. Найпродуктивнішими є конструкції з суфіксами *-er, -ler, -ner, -aner, -enser*, які об'єднують номінації осіб як виконавців певної повторюваної або тимчасової дії, а також

позначення осіб як носіїв певних ознак, що визначають їхню поведінку тощо. Номінаціями осіб зі значенням носія процесуальної ознаки є *WGler* (*Der Spiegel* Nr. 19/9.5.2005, S. 94), *Linksparteiler* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 44), *Krisengewinnler* (*Spiegel Online* 6.7.2009), *Minijobber* (*Spiegel Online* 6.7.2012), *Merkelaner* (*Süddeutsche Zeitung* 11.6.2012), *Doppeljobber* (*Frankfurter Allgemeine* 5.10.2012). Особа може бути названа за дією, здійснення якої не є для неї постійною ознакою, як-от: *Gierverzichter* – *Martin Winterkorn, Vorstandsvorsitzender der Volkswagen AG, verzichtete 2012 auf rund 6 Millionen Euro Gehalt.* (*Spiegel Online* 5.3.2013), *Goyaner* – *Gäste besuchten das „Goya“-Club* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 63). Продуктивність суфіксів зі значенням діяча пов'язана зі специфічною ознакою дериватів – здатністю позначати осіб в момент здійснення ними певної дії.

За допомогою суфікса *-in* утворюються відповідники жіночого роду від основ іменників чоловічого роду, наприклад: *Tabubrecherin* (*Die Welt* 15.8.2012), *Langzeiteinzelgängerin* (*Die Welt* 15.8.2012), *Strompiratin* (*Spiegel Online* 21.7.2013).

У поданих нижче ТСК транспозиція дієслівних основ у клас іменників супроводжується зміною категоріальних сем. З приєднанням суфікса твірна основа входить до нового понятійного класу, що має як абстрактний, так і конкретний характер. Суфікси «ідентифікують входження дериватів у певний лексико-семантичний клас, специфікують семантику твірного слова в похідному, залежно від його лексико-категоріального значення, створюють [...] дериваційне значення» [31, с. 5].

Faktenleugner – *Menschen, die [...] wissenschaftlich anerkannte Theorien ablehnen.* (*Spiegel Online* 29.3.2013)

Kunstschänder *auf freiem Fuß* (Titel). *Als „irrer Säurespritzer“ wurde Hans-Joachim Bohlmann berühmt, weil er Werke von Cranach, Rubens, Rembrandt und Dürer vernichtete. Nach 15 Jahren in der Psychiatrie versucht der seelisch Kranke jetzt ein Leben in Freiheit.* (*Der Spiegel* 40/1.10.2005, S. 5)

Chemie-Nobelpreis: Die Molekül-Versteher. (Titel) *Ob nun eine Pflanze aus Licht und Luft wächst oder ein Arzneimittel im Körper sein Ziel findet: Chemische Prozesse bestimmen alles. Für die Entwicklung von Computerprogrammen, die diese Reaktionen simulieren, werden nun drei US-Forscher mit dem Nobelpreis ausgezeichnet.* (Untertitel) *Warshel sowie Martin Karplus von der Harvard University in Cambridge und Michael*

Levitt von der Stanford University werden dafür geehrt, dass sie Computermodelle entwickelt haben, die komplexe chemische Prozesse simulieren. (Spiegel Online 9.10.2013)

Наведені ТСК реалізують на найвищому рівні абстрактності класифікуючу сему «особа», реалізовану через суфікс *-er*, що у сполученні з дієслівною основою передає значення особи як носія дії.

Для лексико-словотвірної категорії *акціональності* характерна активність використання формантів. Ядром цієї категорії є іменники зі значенням опредметненої дії, утворені від дієслів чи дієслівних словосполучень за допомогою суфіксів *-ung*, *-en*, *-(at)ion*, *-e* тощо. Особливо продуктивними є конструкції на *-ung* та *-en*. Словотвірним одиницям з суфіксом *-en* більш властива процесуальність, в той час як утворення з *-ung* можуть набувати предметних значень. Похідні іменники з суфіксом *-ung* можуть реалізувати значення дії як процесу чи окремого акту, а також значення дії як стану або явища, які зумовлюють певний результат.

Відмінність між дериватами на *-(e)n* та *-ung* можна проілюструвати на наступних прикладах: (1) *Die Erstürmung der Hauptstadt bedeutet meist das Ende des Krieges.* (2) *Das Erstürmen der Hauptstadt bedeutet meist das Ende des Krieges.* У другому реченні *Erstürmen* підкреслює часову послідовність окремих подій, а *Erstürmung* виділяє подію як цілісний факт [280, S. 330]. Ця відмінність зумовлює те, що деривати на *-ung* за певних умов можуть бути злічуваними. Таке твердження не дійсне для іменників з суфіксом *-(e)n*, за винятком низки лексикалізованих слів (напр., *das Schreiben*). Можна погодитись з тезою, що форми на *-(e)n* – дуративні, а на *-ung* – перфективні. Така закономірність простежується на прикладах ТСК *Windelnwechseln* (*Die Welt* 15.8.12), *Gunstbeweisen* (*Der Spiegel* Nr. 41/10.10.2005, S. 27), *Aus-dem-Fenster-schauen* (*Die Welt* 1.5.2013), *Veröstlichung* (*Der Spiegel* Nr. 48/2005, S. 176), *Vergartenzwergung* (*Spiegel Online* 2.5.2013).

Транспозиційний суфікс переводить твірне слово в іншу частину мови і змінює його синтаксичні характеристики. Як кожен іменник, *Nomen actionis* має значення предметності, що зумовлює його морфологічні та синтаксичні властивості. При транспозиції «дієслово → іменник» дієслівна твірна основа

втрачає активний динамічний характер процесуальності, опредметнюється. Транспозиція слова в іншу частину мови супроводжується зміною або переходом категоріальної семи до семантичної структури похідного на нижчому ступені. З'являються інші категоріальні семи, які не представлені в структурі твірних основ (напр., агенс). Це сприяє розвитку семантичної структури новотворів [182].

ТСК *Kanzlerwerdung* (вмотивована реченням *Angela Merkel wurde Kanzlerin, Der Spiegel Nr. 47/21.11.2005, S. 8*), позначає дію за значенням дієслова *werden*, успадковує сему твірного дієслова «ставати» і актуалізує значення опредметненості [пор. 258]. Також у новотворах *Partei-Verjüngung* (*Die Verjüngung ist ein zentrales Projekt, das jetzt für die gesamte Partei ansteht, Der Spiegel Nr. 23/6.06.2005, S. 39*), *Vergartenzwergung* (*Spiegel.online 2.5.2013*), *Präsidenten-Vereidigung* (*Spiegel Online 21.7.2013*) суфікс *-ung* виражає словотвірне значення «опредметненої дії».

Абстрактні іменники *Nomina qualitatis* зі значенням якості утворюються здебільшого внаслідок суфіксації за допомогою таких словотвірних формантів: *-heit, -keit, -ung, -schaft, -tum, -ismus, -ment, -anz, -enz* тощо. Внаслідок семантико-синтаксичного згортання диференційний компонент антецедента втілюється у дериватор з функцією якості. Продуктивним є суфікс *-heit*, з яким утворюються абстрактні іменники жіночого роду – позначення ознак, властивостей, станів, пов'язаних зі значенням твірних основ: *Waffenvernarrtheit* (*Spiegel Online 22.10.2013*). Активність засвідчують також запозичені форманти у таких ТСК: *Berlusconismus* (*Zeit Online 5.10.2011*), *Analphabetismus* (*Spiegel Online 6.9.2012*), *Merkelismus* (*Die Welt 28.5.2009*), *Ausschließeritis* (*Frankfurter Allgemeine 13.11.2012*), *Agrar-Subventionitis* (*Der Spiegel Nr.50/12.12.2005, S. 44*).

У цій категорії представлені також контамінати, зокрема, *Arabellion* (*Frankfurter Allgemeine 31.10.2012*), *Femitainment* (*Frankfurter Allgemeine 13.11.2010*), *Femokratie* (*Die Welt 4.8.2012*).

Nomina instrumenti об'єднують у формально-граматичній структурі семантичні компоненти, які характеризують інструмент дії, а також об'єкт, на який цю дію спрямовано. Для сучасної німецької мови характерна тенденція до проникнення інструментальних значень у агентивні іменники, напр., *Übersetzer* «кишеньковий перекладач», *Trainer* «спортивний тренажер», розм. неологізм *Piepser* у значенні «мобільний телефон») [89; 182]. Це пов'язано зі стрімким поступом інформаційних технологій, впровадженням нових винаходів на щодень. Оскільки певним дериваційним суфіксам властива полісемія, тож їх використовують у декількох словотвірних категоріях. Агентивний суфікс *-er* трапляється у *Nomina actionis*, якщо позначає дієслівний процес як одноразовий акт дії: *Ausrutscher*, *Jauchzer*, у *Nomina instrumenti*, якщо позначає знаряддя праці, інструмент: *Bundestrojaner*, *Chef-Blockierer* (*Spiegel Online* 29.9.2013), *Gähnl-Auslöser* (*Focus Online* 24.02.2013).

Суфікси є не лише носіями категоріальних значень, але й виконують модифікаційну функцію, формують нові смислові відтінки. Складне і багатопланове значення дериватів охоплює поряд з лексичним і словотвірним також прагматичне значення. Іменники жіночого роду з суфіксом *-ei* та його розширеними варіантами *-erei*, *-elei* позначають дію чи стан, які пов'язані зі значенням основи, а також місце, де відбувається дія. Цей суфікс також використовують для формування номінацій з негативною конотацією (вираження зневаги, насмішки, осуду певної дії чи стану), наприклад: *Steuermogelei*, *Steuertrickserei* (*Spiegel Online* 21.5.2013), *Beruhigungsheiteitei* (*Zeit Online* 17.10.2010), *Männerbündelei* (*Frankfurter Allgemeine* 12.5.2013). Суфікси *-chen*, *-lein* утворюють іменники зменшеності середнього роду, а також іменники з відтінками пестливості, зневаги чи насмішки, наприклад: *Karrierchen* (*Spiegel Online* 23.9.2013), *Präsidentlein* (*Spiegel Online* 27.5.2014). Формування аугментативів та меліоративів може відбуватися за участі префіксів, конфіксів, афіксоїдів: *Bombenlächeln* (*Die*

Welt 20.12.2007), *Affenpolitik* (*Focus Online* 23.4.2008), *Erzfaulheit* (*Die Welt* 27.6.2014).

Поодинокими прикладами представлені *Nomina loci* – найменування простору за назвами об'єктів, що там знаходяться, дій, процесів, які там відбуваються, назви приміщень різноманітного призначення, вмістилищ тощо. Ця категорія представлена у корпусі пропонованого дослідження композитами, зокрема, *Aids-Dörfer* (*Die Welt* 26.11.2013), *Alten-Gemeinschaft*, *Alten-WG*, *Senioren-siedlung* (*Der Spiegel* Nr. 19/9.5.2005, S. 86, 94), *Chaosstaat* (*Zeit Online* 29.9.2010), *Diplom-Fabrik* (*Spiegel Online* 10.10.2011), *Drogenstaat* (*Spiegel Online* 29.3.2013), *Pastorenrepublik* (*Zeit Online* 24.2.2012), *Schummelland* (*Focus Online* 23.12.2008).

Формуванню *Nomina collectiva* слугують, зазвичай, продуктивні суфікси іменників жіночого роду *-ung*, *-ei(-erei)*, *-heit(-keit)*, *-schaft* і суфікс середнього роду *-tum*. У корпусі ТСК зафіксовано лише композити зі значенням збірності, як-от: *Jammerngesellschaft* (*Der Spiegel* Nr. 44/1.10.2005, S. 24), *Renten-Establishment* (*Der Spiegel* Nr. 7/13.2.2006, S. 30), *Scheidungsgesellschaft* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 81), *Bildungsbürgertum* (*Süddeutsche Zeitung* 30.6.2014). ТСК, утвореним внаслідок словоскладання, властиве синтагматичне словотвірне значення, що «акумулює семантику основ, поєднаних у його межах і співвідносних з певним синтаксичним еквівалентом. Якщо в такому слові словоскладання супроводжує афіксація, йому властиве ще й значення словотвірного афікса» [157, с. 574]. Наприклад, композити *Generalheilsbringer* (*Spiegel Online* 12.7.2013), *Gewerkschaftszerstörer* (*Der Spiegel* Nr. 36/5.9.2005, S. 23) виражають значення «виконавець дії», а також значення дієслівно-іменникового об'єктного словосполучення «той, хто приносить благо» чи «той, хто руйнує профспілку». У межах синтагматичного словотвірного значення в складних іменниках виділяють порівняльне, сурядне, підрядне та ін. (*Gute-Laune-Zwang* (*Spiegel Online* 1.1.2011), *Wechselambitionen* (*Der Spiegel*

Nr. 39/26.9.2005, S. 42)). Визначення синтагматичних значень опирається на синтактико-семантичну мотивацію новотворів.

Загалом у корпусі ТСК представлені такі словотвірні категорії іменника, як категорія діяча, носія ознаки, збірності, властивості, місця, дії, результату, знаряддя праці. Базові пропозиції згортаються у однослівні номінації відповідно до наявних у мові словотвірних типів, з опорою на існуючі словотвірні форманти. Вони репрезентують поверхневу структуру, вужчу від глибинних ментальних репрезентацій.

2.5.3. Внутрішня форма ТСК. У похідних словах поняття словотвірної мотивації, словотвірного значення та внутрішньої форми взаємозумовлені, взаємозалежні мовні категорії. Якщо словотвірне значення вказує на загальнокатегоріальне значення твірної бази та її семантику, то внутрішня форма вказує на ознаку реалії, покладену в основу номінації, визначає характер смислового відношення похідного слова до твірного, конкретизує словотвірні мотиваційні зв'язки. Внутрішня форма разом із словотвірним значенням та семантичним нашаруванням є компонентами слова, що дає змогу системно співвідносити зовнішню оболонку новотвору з уявленням про його лексичне значення. Внутрішня форма як «найближче етимологічне значення слова» (О. Потебня) може бути прямо або асоціативно відображена у значенні ТСК. Це дає змогу розглядати її як засіб вираження змісту новотвором.

ТСК доцільно розглядати в семіотичному аспекті як знаки вторинної непрямой номінації, значення яких ґрунтуються на відповідних синтаксичних конструкціях і можуть переосмислюватися згідно з логічною формою тропів (метафори, метонімії тощо). Поняття вторинної номінації двояко тлумачать у лінгвістиці: (1) як процес «надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю з певною спеціальною метою або як трансформацію попередньої назви об'єкта» [147, с. 386], (2) використання матеріальної оболонки існуючої лексичної одиниці на позначення іншої реалії [184, с.

336], що супроводжується появою в її семантичній структурі нового значення. Спільним для обох дефініцій є те, що в основі актів вторинної номінації лежить асоціативність людського мислення, у процесі якого встановлюються асоціації за подібністю чи суміжністю між властивостями елементів уже існуючого значення імені й властивостями нового означуваного [184, с. 336–337]. «Рух значення слова в процесі рефлексійного колективного мислення проходить ступені аперцепції, тобто залежності колективного сприйняття від минулих досвідів, від обсягу знань про предмет і від уміння повернути мовні явища самі на себе» [45, с. 37]. «Якщо первинне значення слова узагальнює передусім суспільний досвід і відтворює поняттєвий рівень пізнання, бо ґрунтується на предметно-чуттєвому означенні, то вторинні значення узагальнюють і мовний досвід, тобто відтворюють власне мовний, семантичний рівень пізнання» [14, с. 378].

Вторинній номінації властива смислова спадковість: виникнення нових значень супроводжується виділенням зі складу первинних значень мотиваційної ознаки, яка виконує функцію внутрішньої, семантичної мотивації [134]. Умотивованість, як «властивість внутрішньої форми більш або менш експліцитно об'єктивувати зв'язок позначеного з іншими явищами дійсності та відповідними ментальними категоріями і зумовлювати семантичне та структурне співвідношення номінативної одиниці з відповідними значущими одиницями мови» [138, с. 59], визначає зв'язок між внутрішньою формою і значенням номінативних одиниць [62, с. 13]. Умотивованими є ті ТСК, значення яких можна визначити через зіставлення з твірним словосполученням, безпосередні складники яких входять у судження про позначений об'єкт. Якщо в номінативному завданні переважає прагматична інтенція суб'єкта мовлення, то мотив вибору мовної форми може, відповідно до фантазії мовця, бути віддаленим від опосередкованого значення. Лексична невмотивованість виникає внаслідок відсутності прямих смислових зв'язків між компонентами ТСК, що відображає відповідно відсутність таких зв'язків між предметами дійсності [137, с. 79].

У ТСК *Schmalspur-Akademiker* (*Spiegel Online* 28.06.2013) значення лексеми *Schmalspur* – «вузька колія» підлягає переосмисленню. Смысловий компонент «вузький» переходить у вторинне значення, закладає його внутрішню форму. Новотвір слугує позначенням випускників з недостатнім, вузько-профільованим знанням і містить негативну конотацію. Затемнену мотивацію виявляє ТСК *Boulevard-Panzer* (*Focus Online* 14.10.2013) як номінація позашляховиків, що курсують містами. На основі значення іменника *Panzer* «*gepanzertes, meist mit einem Geschütz und Maschinengewehren ausgerüstetes, auf Ketten rollendes Kampffahrzeug*» [336, S. 1179] встановлюються асоціації за подібністю з властивостями нового позначуваного – громіздких позашляховиків. Означальний компонент *Boulevard* вжито у метонімічній функції як вказівку на міську зону, де часто проїжджають великогабаритні авто. Автор негативно оцінює застосування цих транспортних засобів не за призначенням. Наведені приклади засвідчують, що аналіз семантичної структури ТСК неможливий без врахування їхньої внутрішньої форми, особливо коли значення новотворів є асоціативним.

ТСК можуть слугувати «мінімальним контекстом для реалізації стилістичних фігур» [177, с. 82]. Як зауважує В. Прищепа, метафора є найефективнішим засобом компресування компаративної семантики. «Семантико-стилістична ефективність цього компаративного тропу перебуває у прямій залежності від ступеня гетерогенності порівнюваних імен. У процесі метафоризації, а особливо на її останньому етапі, відбувається обмін ознаками – семами, котрі не співпадають і не ототожнюються» [123, с. 3].

На основі проведеного аналізу встановлено, що внутрішня форма ТСК може співвідноситись із компонентам значення, які підлягають переосмисленню (наприклад, значення іменника *Ehe* переосмислене у композиті *Elefantenehe*, що позначає коаліцію двох найбільших партій в австрійському парламенті (соціально-демократичної та народної), які майже

40 років формують більшість). Також смислові ознаки, зумовлені фоновим знанням носіїв мови, можуть лежати в основі семантичної структури новотворів. До прикладу, композит *Parkschützer*, що корелює з реченням *Die Leute protestieren gegen die Abholzung alter Bäume*, утворений не стільки від значення антецедента, а від його смислу. Завдяки іменнику *Schützer* ТСК набуває ознак високого стилю з позитивною конотацією, *nomen agentis* акумулює семантику дієслова *protestieren* і словосполучення *gegen Abholzung*. Цю фразу в ТСК заміняє імпліцитна позитивна конотація (смислова) *den Park schützen*. Імплікатуру становлять соціально мотивовані семи оцінного характеру, які не впливають із тексту. Вирішальним є обсяг контекстуальних і латентних пресупозицій, якими оперує автор та вибирає з певного інвентаря лексико-семантичних варіантів одиницю з відповідною конотацією, необхідну в межах контексту.

Якщо основою формування значення ТСК є значення кореферентних синтаксичних конструкцій, доцільно виділяти експліцитні, структурні антецеденти, напр., *Mauernbauer – Die Mitgliedstaaten bauen nun Schutzmauern auf* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 92), *Kaffeekapsel-Geschäft – Das Geschäft mit portioniertem Kaffee boomt* (*Frankfurter Allgemeine* 11.6.2013), *Unglücksfabrik – Unfall in der illegal auf neun Etagen aufgestockten Fabrik* (*Der Spiegel* Nr. 19/9.5.2005, S. 85). Якщо ж новотвори нарощують смисли на основі нових допоміжних структур, побудованих на смислових фрагментах речення, необхідно виокремлювати імпліцитні, смислові антецеденти.

До прикладу, смисловим антецедентом новотвору *Bundestrojaner* є речення *Das umstrittene Computerprogramm kann heimlich auf dem Rechner von Verdächtigen installiert werden, so dass die Beamten aus der Ferne zeitgleich mehrere auf dem Computer betriebene Programme überwachen können* (*Süddeutsche Zeitung* 15.8.2014). ТСК *Bundestrojaner* слугує критичним позначенням комп'ютерної програми, яка дає змогу державним відомствам відстежувати електронну комунікацію. Означуваний іменник *Trojaner* корелює зі значеннями слів *heimlich*, *überwachen*, однак не тотожний смислу

речення *Computerprogramm kann heimlich installiert werden und Programme überwachen*. Новотвір нарощує смисл з огляду на конотацію слова *Trojaner*, яке імплікує семи «підступний», «небезпечний», а також з огляду на інформацію, закладену на рівні латентних пресупозицій, асоціації з троянським конем тощо.

Оказіональний композит *Kanzlerpräsidentin* корелює зі смислом антецедента *Die Kanzlerin genießt und schweigt*. [...] *Angela Merkel hat der SPD viel Raum im neuen Kabinett gewährt. Das geht auf Kosten der CDU und noch ein wenig mehr auf Kosten der CSU. Aber das macht ihr nichts aus. Protest ihrer Partei muss sie nicht fürchten, weil sie als Kanzlerpräsidentin gelassen zusehen kann, wie sich ihre potenziellen Nachfolger abmühen und womöglich scheitern (Die Welt 18.12.2013)*. У ТСК *Kanzlerpräsidentin* йдеться не про суспільно усталений інваріант значення лексеми *Präsidentin*, а про індивідуальний, одинично реалізований смисл, що не результує з її значення, а виявляється у комунікативній ситуації. ТСК є позначенням А. Меркель, яка хоч і обіймає посаду канцлера, проте іноді поводитья як федеральний президент, тобто уникає прийняття необхідних рішень, впровадження певних реформ. Означуваний компонент *Präsidentin* корелює зі смислом речень *Angela Merkel genießt und schweigt, sie hat der SPD viel Raum im neuen Kabinett gewährt, sie kann es gelassen zusehen*, тобто вказує на нейтральність, репрезентативність канцлерки, що є прерогативою федерального президента. Імплікуючи додаткові смисли, ТСК слугує засобом організації підтексту.

Зв'язок між корелятами забезпечується передусім на когнітивному рівні, позаяк співвказівні номінації можуть бути умотивовані різними ознаками, що асоціативно входять до семантичної структури позначуваного і актуалізують різні елементи знання про нього. З цього випливає висновок, що значення текстових інновацій необхідно ідентифікувати в певній системі знань. Початковою операцією є визначення обсягу розпізнавального контексту, залежно від локалізації уточнювальних засобів. Окрім

контекстуальної інформації, лінгвальної компетенції мовців, необхідно залучати пресупозицію, фонові та енциклопедичні знання носіїв мови.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що явище семантичної компресії тісно пов'язане з моделюванням образного слова. Транспозиція змісту синтаксичних конструкцій на лексичний рівень супроводжується семантичною перебудовою і «що об'ємнішою та багатоконпонентнішою є базова структура, то сильніше проявляється універбація на рівні слова та семантична компресія» [84, с. 4; пор. 326, S. 8; 66; 181]. «Згущення» інформації зумовлює формування образів – метафор, що закладені в основу внутрішньої форми ТСК і здатні «затемнювати» їхнє значення. Тож окрім компресії та імплікації (переходу в асоціативний фон) низки семантичних ознак, для ТСК характерна часткова або повна ідіоматичність значення.

2.5.4. Градація ідіоматичності ТСК. Поняття ідіоматичності є ширшим від поняття ідіоми, оскільки властиве не тільки фразеологічним виразам, але й іншим одиницям мови. Фразеологізація пов'язана з усталенням структур словосполучення або речення, їхньою легкою відтворюваністю в мовленні, у той час як ідіоматизація є семантичним явищем, результатом якого є набуття одиницею експресивності з метою ефективного впливу на реципієнтів. В основі ідіоматичності лежить процес переінтерпретації значення, внаслідок чого спостерігається відносна непрозорість зв'язку між актуальним значенням та формою лексичної одиниці [6; 133, с. 173]. Відтак ідіоматичність притаманна також «складним словам, семантика яких виходить за межі словотвірної семантики» [324, S. 56].

Відношення між складниками повністю переосмислених композит неможливо інтерпретувати на семантико-синтаксичному рівні, якщо мати на увазі значення композита в цілому. До прикладу, значення лексеми *Hochzeit* не можна парафразувати словосполученням *hohe Zeit*, натомість речення *Feier, die mit der Eheschließung verbunden ist* передає відповідне значення композита, але не містить його складників. З огляду на переосмисленість

значення ТСК *Schweige-Bunker*, в антецеденті його складники не представлені: *Die Bundeswehr verweigerte jede Mitarbeit, die Bundeswehr schwieg beharrlich: Filmdokumente aus dem Bundeswehr-Archiv wurden auf Anfrage des NDR nicht zur Verfügung gestellt. Auch beschied man im Vorfeld des Drehs Anfragen der Produzenten abschlägig, aktive Bundeswehrangehörige interviewen zu dürfen (Spiegel Online 3.9.2013)*. У ТСК іменник *Bunker* вжито у переносному значенні задля підсилення компонента *Schweigen* з кваліфікативною семою «мовчання». ТСК *Mundräuber* можна трактувати як ідіоматизовану лексичну одиницю з негативною конотацією та порушенням семантичної валентності. Порівняно з синтаксичним антецедентом *die nur klauten, um nicht zu verhungern (Der Spiegel Nr. 49/5.12.2005, S. 64)*, *Mundräuber* – стилістична фігура, троп. ТСК такого типу «конденсують у собі згорнуту художньо-тропеїчну синтагму» [38, с. 24], яку здебільшого не можна відтворити без порушення змістово-прагматичних ознак.

Слушною видається думка Д. Квеселевича про те, що «мовний синтез виявляється передусім у різних тропях: метафорі, метонімії, метонімічному епітеті тощо, які не тільки економлять мовний матеріал, але й надають висловленню експресивного забарвлення» [61, с. 126]. За таких умов текст статті є своєрідним тлом, на основі якого здійснюється згортання, процес утворення компресованої номінативної одиниці.

Формування ТСК може супроводжуватися ідіоматизацією значення і ступінь умотивованості є важливою ознакою для з'ясування міцності структурно-семантичного зв'язку з антецедентами та рівня контекстуальної залежності. Задля встановлення та верифікації ступенів умотивованості значення ТСК проведено анкетування 50 носіїв німецької мови, на основі якого виокремлено:

(1) ТСК із затемненим значенням, що не піддаються декомпозиції і становлять, по суті, неконвенційні метафори. Семантизація таких новотворів без антецедента неможлива.

(2) частково умотивовані, відносно роздільні ТСК, семантизація яких поза контекстом не завжди однозначна. Інтерпретація значень цих новотворів реципієнтами певною мірою коригується у контексті, не в повному обсязі відповідає припущенням респондентів.

(3) умотивовані ТСК, значення яких зрозумілі поза контекстом, які реалізують регулярне словотвірне значення, підлягають декомпозиції та зберігають вихідне значення безпосередніх складників.

ТСК із затемненим значенням утворені здебільшого способом композиції, деривації та зрощення. Затемнені відношення між безпосередніми складниками композитів і зрощень пов'язані з порушенням їхньої смислової сполучуваності, яка не відповідає сполучуваності референтів об'єктивної дійсності та викликає проблеми декодування, емоційну напругу, напр.: *Frauensammler* (*Spiegel Online* 22.2.2013), *Meinungskartell* (*Zeit Online* 20.7.2014), *Revolutions-GmbH* (*Der Spiegel* Nr. 46/14.11.2005, S. 178), *Tee-Schlampe* (*Focus Online* 28.1.2013), *Trennungskriminalität* (*Zeit Online* 21.5.2013). Значення таких ТСК ґрунтуються на асоціаціях, які мають ситуативний і неоднозначний характер. Це пов'язано з принципом антропоцентризму в мові. Слова такого типу реалізують одиничні словотвірні значення [216, S. 728], а їхня інтерпретація здійснюється на основі контекстуального знання. ТСК із затемненою мотивацією корелюють тенденційно з великими за обсягом антецедентами, позаяк позначають комплексні референти – відношення, ситуації тощо.

До факторів, що унеможливають декомпозицію, належать (1) метафоричне або метонімічне вживання одного з компонентів ТСК – *Klatschkaskaden* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 7), *Revolutionsbraut* (*Zeit Online* 25.5.2013), (2) скорочення компонента в складі новотвору – *Abstiegssorgen* (*Die Welt* 19.03.2013), *Defizitsünder* (*Die Welt* 21.9.2013), (3) зсув значення одного складника, виявлення сем, які не спостерігаються у слів при їхньому окремому вживанні – *Neupolitiker* (*Die Welt* 26.4.2013) [317]. До прикладу, оказіональні композити, що досліджує Е. Мюллер-Больгаген [283, S. 233] на

основі кулінарних текстів (напр., *Engelskuchen*, *Überraschungsfrikadelle*, *Diplomatenimbiss*, *Königskuchen*, *Schönheitsfrühstück*), можна легко зарахувати до відповідного словотвірного типу та сформулювати відповідні парафрази. Проте на прикладі синтагм стане очевидним, що у них словотвірне значення експліковане неадекватно. Це пов'язано з тим, що комунікативна функція означальних слів композитів реалізується та обмежується більшою чи меншою мірою завдяки «асоціаціям, які вони зумовлюють» [287, S. 168], епідигматичним зв'язкам у лексиці: наприклад, компонент *Diplomat* пов'язують із чимось ексклюзивним, *Engel* – із ніжним, чарівним [283, S. 233]. У цих словах спостерігаємо неuzuальне, несподіване з'єднання елементів, які, зазвичай, не поєднуються один з одним.

До ТСК з вмотивованим значенням належать переважно конверсиви, а також композити і деривати з регулярним словотвірним значенням, утворені за аналогією до одиниць існуючих словотвірних рядів. У цих ТСК не переосмислені значення безпосередніх складників, низький ступінь експресивності і менша залежність від контексту. Тенденційно такі ТСК корелюють з коротшими за обсягом антецедентами – простими, складнопідрядними реченнями та виявляють структурні кореляції з антецедентами, напр.: *Stimmungspolitiker – Politiker, die für richtige Stimmung sorgen* (*Der Spiegel* Nr. 28/7.7.2003, S. 37), *Steuerschock – Die Regierung erhöht nicht nur Mehrwert- und Versicherungssteuer sowie den Rentenbeitrag, sie kappt auch eine ganze Reihe von Steuervorteilen für Bürger und Unternehmen* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 23), *Medienzerstreuung – der Fernsehbetrieb wird atomisiert* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 158), *Fusionsfieber – Ein Konzern nach dem anderen wird geschluckt* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 92), *Alleskönner-Handys – Auf der Cebitb zünden die Mobilfunker ein Feuerwerk neuer Dienste, von Handys geleistet* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 148-149).

Часткова умотивованість характерна для ТСК, які також виявляють ідіоматичність семантики. Значення новотворів ґрунтуються на одному з компонентів твірного словосполучення, лише один із безпосередніх

складників відображає ознаки поняття, наприклад: *Kandidatenpoker* (*Zeit Online* 18.2.2012), *Ehestreik* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 81), *Auspark-Ballett* (*Focus Online* 14.10.2013).

Отже, можна виділити різний ступінь міцності зв'язку між ТСК і синтаксичними корелятами, який коливається від низького, зумовленого прозорою внутрішньою формою новотворів, до високого, спричиненого переосмисленням значень безпосередніх складників, порушенням лексичної поєднуваності, несподіваними асоціативними зв'язками та іншими комунікативно-прагматичними чинниками.

2.6. Логіко-семантичні відношення між ТСК та антецедентами

Можливості для реалізації кореферентності у тексті частково закладені у мовній системі на парадигматичному рівні (синонімічні, антонімічні, гіперогіпонімічні та інші відношення) [186; 315]. Як зазначає В. Фляйшер, референтність між первинною та повторною номінацією може встановлюватися прямим та непрямим способом («*direkte und indirekte Referenzfixierung*») [229, S. 5]. Йдеться про використання «конвенційної» номінації або можливість вдатися до креативного акту фіксації референції («*kreativer Referenzfixierungsakt*») [229, S. 5], сформувавши нову номінативну одиницю. Результатом цього є «оказіональне врегулювання референції» («*okkasionelle Referenzregelung*»). Очевидно, що між ТСК й антецедентами існує смислова відмінність, адже між цими одиницями немає синонімічного відношення, детермінованого мовною системою *per se*, а існує зв'язок, який виявляється з мовної практики, конкретної комунікативної ситуації, актуальних інтенцій мовців [287, S. 125; 26].

На основі емпіричної бази дослідження встановлено такі види логіко-семантичних кореляцій між ТСК і антецедентами: (1) контекстуальна синонімія, (2) контекстуальна антонімія, (3) метафоричні та інші семантичні

процеси. Для аналізу логіко-семантичних відношень застосовано метод компонентного та контекстуального аналізу.

2.6.1. Контекстуальна синонімія. Найчисельнішими є логіко-семантичні відношення, у яких корелятивні пари вступають у відношення контекстуальної синонімії. Зарахування ТСК і антецедентів у цю групу відбувалося на основі предметно-логічної схожості значень, коли основні семи ТСК співпадають з компонентами значення синтаксичної конструкції. Ці кореляти становлять семантично наближені номінативні одиниці без тотожності значення. Синонімічні кореляції між ТСК та антецедентами характеризують наступні ознаки: контекстуальна обумовленість, ненормативність використання, незаданість мовною системою, індивідуальний характер семантики [114, с. 72]. Контекстуальна синонімія не має відтворюваності поза певним контекстом, оскільки реалізується лише на рівні мовлення. «На денотативний компонент значення контекстуального синоніма-іменника нашаровуються мотиваційні та стилістичні компоненти, які обрамлені прагматичним компонентом» [7, с. 14]. Це відбувається завдяки впливу контексту, що часто призводить до асоціативної зміни смислового наповнення слів.

Вважаємо за можливе визначити контекстуальну синонімію як результат смислового наближення різних за семантичним наповненням номінативних одиниць. Як зазначає А. Суддя, «контекстуальна синонімія зумовлена зближенням фрагментів дійсності, які позначаються цими словами, у індивідуальній картині світу автора» [145, с. 134]. У цьому контексті необхідно зазначити, що в лінгвістиці активно розвивається когнітивний підхід до вивчення контекстуальної синонімії, при якому «контекстуальну спільність значення розглядають як суб'єктивно сприйняту носієм мови близькість значення слів, а близькість значення визначається не системними відношеннями у мовній парадигмі, а завдяки відношенню носія мови до

оточуючої дійсності, порівнянню предметів або явищ на основі спільної ознаки» [145, с. 136].

Хоч у референційному відношенні досліджені ТСК і антецеденти вказують на один денотат, проте відмінність між ними полягає у різниці семантичного обсягу, наявності різних смислових компонентів, тож виокремлено кореляти без конотативного значення та з емотивно-оцінним забарвленням і виділено дві моделі відношень.

(1) Схожість значень ТСК та антецедентів без стилістичної маркованості, конотативних компонентів значення. Кореляції такого типу ілюструють подальші приклади.

ТСК *Scheidungsgesellschaft* слугує позначенням глобального суспільного явища, коли сім'ї стали вкрай нетривкими і розпадаються у майже половині випадків. Ця інформація експліцитно виражена у реченні *die Familien zerfielen weiter und weiter*, а також імпліцитно *nur noch jede zweite Großstadtehe schafft es überhaupt zusammenzubleiben (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 81)*. Смислове зближення корелятивів відбувається на основі інтегральних сем «розпад сім'ї», що властива іменнику *Scheidung* (*richterliche Auflösung einer gültigen Ehe vor dem Familiengericht*) і дієслівному словосполученню *Familien zerfallen*.

У ТСК *Aufschwungland* конститuent *Aufschwung* зі значенням «*lebhaftes Aufwärtsentwicklung*» [216, S. 188] корелює з реченням *Das Bruttoinlandsprodukt wird in diesem Jahr um 3,5 Prozent steigen, im kommenden Jahr dann nochmals um 2,0 Prozent (Zeit Online 14.10.2010)*. Попереднє речення *Deutschland lässt die Wirtschaftskrise [...] hinter sich* містить вказівку на країну – Німеччину, в якій відбувається економічне зростання. У цьому контексті складники композита не переосмислені, він реалізує регулярне словотвірне значення, завдяки чому легко співвідноситься з кореферентним описовим позначенням.

ТСК *Fitness-Irrtümer* відображає комунікативно релевантні компоненти значення антецедента *Im Bereich Sport und Fitness sind diverse Mythen immer*

noch weit verbreitet. Was Sportwissenschaftler und Mediziner als Fitness-Märchen entlarven (Die Welt 9.9.2013). Корелювані конструкції засвідчують рекурентність іменника *Fitness* та смислове зближення означального слова *Irrtümer* із реченням *diverse Mythen sind verbreitet*.

У статті з назвою *Hollande bastelt an explosiver Reform-Mischung* ТСК позначає низку різногалузевих реформ, які повинен провести президент Франції Ф. Олланд, передусім пенсійну, податкову реформи, зниження рівня безробіття, погашення державного боргу: *So muss er nicht nur das Rentensystem reformieren, sondern auch weitere 20 Milliarden Euro zum Schuldenabbau finden und versuchen, bis zum Ende des Jahres die Arbeitslosigkeit zu senken. (Die Welt 5.8.2013).* ТСК й антецедент не містять експресивних чи оцінних значень, слугують нейтральними позначеннями окресленої ситуації.

У контексті формування ТСК необхідно наголосити на тому, що між новотвором і синтаксичним антецедентом існує та суттєва відмінність, що композит має яскраво виражене понятійне значення. Структура слова зумовлює процес консолідації значення, наприклад, у ТСК *Schuldner-Generation*, синтаксичними корелятами якого є речення у підзаголовку *Anlagenotstand und günstiges Baugeld machen den Hauskauf für viele Sparer attraktiv. Doch Experten warnen vor dem vermeintlich günstigen Erwerb – es droht eine Welle von Zwangsversteigerungen* та в основному тексті *Verbraucherschützer und Vermögensverwalter warnen unisono vor dem neuen Trend zur eigenen Immobilie. Viele Bundesbürger würden der Verlockung erliegen, ein eigenes Haus oder die eigene Wohnung zu finanzieren – was sie sich eigentlich nicht leisten können (Die Welt 26.11.2013).* Композит *Schuldner-Generation* слугує лаконічним позначенням охарактеризованої ситуації та відображає комунікативно релевантні компоненти значення синтаксичного корелята.

(2) Контекстуальна синонімія з наявністю стилістичної диференціації, емотивно-оцінних сем у ТСК.

Тенденційно ТСК та антецеденти володіють схожим предметно-логічним змістом, але різняться стилістичною забарвленістю. Номінація синтаксичною конструкцією переважно неекспресивна, оскільки слугує об'єктивним описовим позначенням з позицій автора. Натомість ТСК набувають додаткових емотивно-оцінних ознак і стають одним із засобів ствердження авторської позиції та переконання читача.

Порівнюючи антецедент *Die US-Regierung will ein Gesetz, um jeden Code aushebeln und jeden Chat lesen zu können* із ТСК *Kryptokrieg* (*Zeit Online* 28.9.2010), очевидними стають відмінності у їхньому семантичному наповненні. Автор підсилює значення антецедента (*jeden Code aushebeln*) контекстуальним синонімом *Krieg*, що надає інтенсивності уявленню та створює певну емотивність. Сміслові кореляції ґрунтуються на інтегральній семі «ліквідувати», яка міститься в семантиці дієслова *aushebeln* й асоціативно у значенні іменника *Krieg*. Конституент *Krypto-* має значення «*verborgen, versteckt, geheim*» і співвідноситься з іменником *Code*. Контекстуальна синонімія сприяє актуалізації у семантичній структурі зазначеної ТСК експресивних сем, які фіксують авторські емоції.

У наступному прикладі антецедент відображає об'єктивну фактичну інформацію – *der Radiokonsum nimmt langsam, aber stetig zu* (*Der Spiegel* Nr. 19/8.5.2000), натомість у ТСК *Radio-Renaissance* вона набуває експресивного забарвлення завдяки вживанню лексеми *Renaissance*, яку читач асоціює з культурною епохою розквіту (*Kulturepoche, Wiederaufleben*) і, відповідно, контекст наповнюється позитивним звучанням. У поєднанні лексем *Radio* та *Renaissance* присутній елемент неочікуваного та нетипового.

Інтерпретативною основою ТСК *Anruf-Bombardement* слугує речення *seitdem klingelt das gebrauchte Handy dank Bushido rund um die Uhr* (*Focus Online* 2.8.2013). ТСК ілюструє більшу виразність та експресію порівняно із антецедентом, адже якщо означальний компонент *Anruf* співвідноситься з нейтрально вжитим дієслівним словосполученням *das Handy klingelt*, то

значення прислівникової фрази *rund um die Uhr* підсилене у новотворі метафорично вжитим означуваним іменником *Bombardement*.

ТСК *Renten-Establishment* не містить вказівки на оцінку або емотивність, проте вживання новотвору в контексті з негативною оцінною тональністю призводить до появи в семантиці новотвору негативних компонентів значення: *Weil Besserverdienende im Schnitt acht Jahre länger leben als Arbeitnehmer mit niedrigen Einkünften [...], beziehen sie entsprechend länger Rente und bekommen so für ihre eingezahlten Beiträge mehr heraus. Anders ausgedrückt: Im hiesigen Alterssicherungssystem zahlen Geringverdiener die Renten der länger lebenden Wohlhabenden (Der Spiegel Nr. 7/13.2.2006, S. 30).*

Наголосити необхідно на тих випадках, коли автор вводить у текст дві та більше ТСК, що слугують контекстуальними синонімами, наприклад: *Knastbetrieb – Gefängnisbetrieb – Haftwirtschaftsbetrieb (Der Spiegel Nr. 33/15.8.2005, S. 38–39), Fitness-Irrtümer – Fitness-Märchen (Die Welt 9.9.2013), Gebärstreik – Zeugungsstreik – Ehestreik (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 81), Blitzkarriere – Turbo-Karriere – Turbo-Aufstieg (Spiegel Online 22.10.2013).*

Очевидно, що контекстуальна синонімія, ґрунтуючись на референтній ідентичності й смислового зближенню різнорівневих номінацій, має наслідком асиметрію значення цих одиниць. «У результаті асиметрії змістового плану мовного знака в ньому наявні потенційні семи (у тому числі прагматичні), однак потенційні семи не є обов'язковими та регулярними. Вони можуть бути актуалізовані в певному контексті при нехарактерному сполученні з іншими словами. У таких випадках спостерігається несподіване поєднання семантичного та прагматичного планів значення. «Вбудовуючись» в чужий контекст, контекстуальні синоніми реалізують нові смисли, [...] доповнюють та уточнюють їх» [145, с. 137–138]. На складних семантичних відношеннях, які викристалізуються між контекстуальними синонімами наголошує В. Хантакова: «Синонімічні відношення мовних одиниць одного та різних рівнів забезпечують смислову цілісність тексту, для формування

якої синоніми вступають у складні відношення доповнення, контрасту, паралельності як своїми ядерними, так і периферійними, або лише периферійними значеннями. [...] Периферійні значення пересікаються, нашаровуючись один на одного, і одночасно відштовхуються, протиставляються один одному, що відображає динаміку мисленнєвої діяльності» [162, с. 86]. У зв'язку з цим слід наголосити на важливості аналізу контекстуального оточення в дослідженнях смислового навантаження номінативних одиниць, без вивчення якого не може бути досягнуто об'єктивності в розкритті значення слова. Вплив контексту часто призводить до асоціативної зміни смислового наповнення слів і вони можуть набувати емоційно-експресивного забарвлення, яке їм в узусі не властиве.

Трапляються також випадки, коли стилістична специфікація поняття, позначеного ТСК, відбувається на рівні антецедента. Тоді значення антецедента можна порівняти у семантичному та функціональному планах із перифразом. У публіцистичних текстах перифраз вживають замість узвичаєної номінації об'єкта, щоб уникнути повторів і водночас висловити авторське ставлення до зображуваного. Перифраз полягає в різних формах опису істотних і характерних властивостей денотата, тому прикметними ознаками цього тропу є образність та наявність підтексту. В художній літературі перифраз скерований на художню номінацію для формування виразного, дієвого тексту і за своєю суттю наближається до метафори або метонімії. Як зауважує О. Степаненко, «лексичні одиниці, що інакомовно називають якусь частину дійсності, слугують засобом розвитку синонімії, дають змогу уникнути небажаних повторів у тексті, підсилити й конкретизувати слово-образ», тому завдяки вживанню перифраза відбувається «контекстне зближення семантики віддалених за значенням слів» [140, с. 67].

У дослідженому корпусі йдеться, звичайно, про довільні перифрази, а не фразеологізованого типу. Здебільшого це перифрази комбінованого типу – логічні, образні. Більшу експресію ніж ТСК *Steuerprofessor* виявляє, зокрема,

довільний перифраз *Aus dem geachteten Professor der Jurisprudenz (Paul Kirchhof) ist der Lieblingsprügelknabe aller roten und grünen Politiker geworden (Der Spiegel Nr. 37/12.9.2005, S. 23–24)*, як і група речень *Er (Christian Wulff) hat den Islam als Teil der deutschen Realität anerkannt; die türkische Presse [...] nennt ihn den «Muslim Wulff»; fast alle drucken das Magazin Focus nach, das Wulff mit Fes und Schnauzbart zeigt; er konzentriert sich auf Ausgleich statt Polarisierung (Zeit Online 20.10.2010)*, з якими корелює okazіоналізм *Integrationspräsident*.

У тих випадках, коли значення антецедента стилістично нейтральне, він виконує функції, що схожі до функцій парафрази. Парафразу трактуємо як еквівалентне слову аналітичне висловлювання, що слугує встановленню семантики лексичної одиниці [157, с. 424]. Відокремити антецеденти з функціями перифразу від тих, які функціонально ближчі до парафразу, в межах пропонованого дослідження недоцільно і неможливо, оскільки синтаксичні конструкції слугують передусім семантичною експлікацією ТСК, а стилістична специфікація є їхньою факультативною ознакою.

У підсумку зазначимо, що контекстуальна синонімія тісно пов'язана з прагматикою висловлення та є важливим засобом ствердження авторської позиції та переконання читача. Використання емоційно та експресивно забарвлених тропів зумовлює стилістичну маркованість, прагматичні характеристики та комунікативний потенціал газетних і журнальних коментарів.

2.6.2. Контекстуальна антонімія. З позицій творення когерентності тексту необхідно розглядати також антонімічні відношення. Об'єктом досліджень це питання стало, зокрема, у праці У. Патцке [288, S. 46]. Авторка наголошує на тому, що антонімічні відношення у тексті не слід аналізувати з позицій традиційної лексичної семантики, а необхідно враховувати динамічний аспект семантики, яка викристалізовується як результат комунікації.

Поняття антонімії трактуємо у широкому розумінні, щоб пояснити роль антонімічних відношень як одного із засобів забезпечення когерентності тексту. У. Патцке зараховує до антонімічних кореляцій на рівні тексту відношення комплементарності, антонімії, конверсії, контрасту, деякі випадки когіпонімії [288, S. 60], тобто розглядає антонімічність як відношення значень, яке результує не лише з мовної системи, але й проявляється на рівні *parole*. «Якщо на рівні мовної системи між когіпонімами антонімічні відношення неможливі, то в мовленні допустимі зокрема й такі контекстуальні антоніми як *ворона* і *лисиця*. Мова іде не про константні антонімічні опозиції, а про залежні від певного (мовного, культурного, історичного) контексту сполучення, які виявляють відносно міцну фіксованість» [288, S. 63]. У пропонованому дослідженні приєднуємося до такого трактування антонімічних відношень, яке охоплює не лише традиційні протиставні відношення, але й значення, що належать до одиничних бінарних опозицій.

Основою для відношення протиставлення у тексті є якісна оцінка двох величин по відношенню до *tertium comparationis*, норми, відносно якої здійснюється оцінювання. На думку А. Уфімцевої, при розгляді антонімічних відношень у тексті необхідно розрізнити два види логічних зв'язків, коли протиставлені слова (1) вказують на різний ступінь тієї ж ознаки денотата, тобто наявна спільна точка зіставлення, і коли (2) члени опозиції позначають різні предмети, події тощо, які становлять частини одного цілого або послідовні фази пов'язаного процесу [160, с. 193]. Такий тип протиставлень ілюструє ТСК *Konsens-Klima* (*Große Koalitionen in den Ländern zeigen: Wenn es sich die Partner im **Konsens-Klima** gemütlich machen, geht nichts mehr*) з кваліфікативною семою «консолідація», корелюючи з антецедентом, що позначає політичну стагнацію в парламенті федеральної землі Бремен: *Bremen ist das abschreckendste Beispiel dafür, was passieren kann, wenn SPD und CDU einander allzu nah kommen, wenn beide Seiten politische Ziele auf dem Altar der Harmonie opfern und es weder linksrum noch rechtsrum vorangeht* (*Der*

Spiegel Nr. 53/2005, S. 44). Хоч ці кореляти протиставлені на понятійному рівні, однак з позицій логіки їх можна розглядати як різні прояви однієї ситуації. У наведеному прикладі застосовано прийом антонімізації корелятивних одиниць, їхнє «зіштовхування» для досягнення певного стилістичного ефекту.

На думку Н. Болотнової, відношення контрасту належать (поряд з відношенням доповнення, підсилення) до універсальних кореляцій у смислового розгортанні тексту і пов'язані з «комунікативно зумовленим протиставленням смислових ознак одного або різних зображених у тексті об'єктів» [11, с. 150].

Досить частими є антонімічні відношення між ТСК і антецедентами у характеристиці суспільних діячів або відомих осіб, коли автор вдається до їхньої контрверсійної оцінки. У наступному прикладі автор критично та не без сатири оцінює сповнені оптимістичних прогнозів виступи президента США Б. Обами, що проте не підкріплено реальним станом речей. ТСК *Mutmachstunde* протиставлено речення *Präsident Obama verbreitete fast verzweifelten Optimismus*.

Obamas Mutmachstunde (Titel). 9,1 Prozent Arbeitslosigkeit, 14 Millionen Amerikaner ohne vernünftigen Job – die USA stecken in einer tiefen Wirtschaftskrise. Zu Gast beim Erfolgsunternehmen LinkedIn verbreitete Präsident Obama fast verzweifelten Optimismus. (Spiegel Online 27.9.2011)

Антонімічні відношення між ТСК і антецедентами встановлюються з огляду на наявність у них антонімів чи антонімічних значень або на основі контекстуально обумовлених протиставлених компонентів значення, які поза контекстом в антонімічних відношеннях не перебувають.

У контактному розташуванні, в суміжних реченнях, прийом протиставлення є виразнішим порівняно з дистантним позиціонуванням антонімічних одиниць [288, S. 112]. Винятки становлять ті випадки, коли дистантно розміщеному кореляту передують низка антонімічних одиниць, що містять компоненти значення ТСК і сприяють ефекту ампліфікації. Протиставлення антонімічних елементів може бути підсиленним, якщо вони розташовані в інформативно сильних частинах тексту, зокрема у заголовку,

підзаголовку або кінцівці. «Що більша відстань між обома конститuentами, то слабшим стає ефект контрасту, який може й цілком деактуалізуватися» [288, S. 112].

Особливої уваги у зібраному корпусі заслуговують контексти, в яких зафіксовано паралельне використання двох ТСК з протилежними значеннями і які виконують функцію антитези. Розглянемо приклад із вживанням антонімічної пари *Babyboomer-Gesellschaft* та *Kinderknappheit*.

Babyboomer-Gesellschaft – *Noch in den sechziger Jahren waren drei und mehr Kinder fast der Normalfall. [...] Dabei geht es nicht nur um die knapp gewordene Ressource „Kind“ – **Kinderknappheit**. (Der Spiegel Nr. 10/6.3.2006, S. 80)*

Введені в антитезу авторські антоніми яскраво відображають суть зображених суспільних явищ. У такий спосіб автору вдається наголосити на проблемній демографічній ситуації, проілюструвавши це позначеннями діаметрально протилежних тенденцій – *Babyboomer-Gesellschaft* 1970-их років та *Kinderknappheit* сьогодення. ТСК слугують у цьому коментарі ключовими словами, які реалізують номінативну та низку прагматичних функцій.

Антитеза є засобом влучної та переконливої контрастної характеристики завдяки протиставленню ТСК *Wahlkampfbremse* і *Wahlkampfknaller* (*Der Spiegel* Nr. 37/12.9.2005, S. 25–27), *Mutmacher* і *Jammergesellschaft* (*Der Spiegel* Nr. 44/31.10.2005, S. 24), *Medienkanzler* і *Medienverächter* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 49), *Europhoriker/Pro-Europäer* і *Euro-Skeptiker/Anti-Europäer* (*Zeit.online* 3.11.2012), *Mutbürger* і *Wutbürger* (*Zeit Online* 28.10.2010), *Verwestlichung* і *Veröstlichung* (*Der Spiegel* Nr. 48/28.11.2005, S. 175–176) та ін.

Можемо стверджувати, що індивідуально-авторські антоніми виявляють семантичну точність і виразність, тому виправданим є їхнє використання у публіцистичних текстах, а також зростаючий інтерес у сучасній лінгвостилістиці до аналізу антонімічних відношень на матеріалі різних типів тексту.

2.6.3. Метафоричні та інші семантичні процеси. З огляду на те, що ТСК за відношеннями між безпосередніми складниками є імпліцитними словосполученнями, тож їх можна використовувати як мінімальний контекст для реалізації метафори, метонімії, порівняння, оксиморону тощо [177]. «У процесі переосмислення виникає можливість створення таких семантичних форм, коли за посередництва тропів поняття, що вже стали об'єктом раціональної оцінки, поєднуються з оцінкою, в якій домінує емоційне сприйняття певної ознаки, виділеної у цьому понятті» [148, с. 15–16]. Образ, який закладено в основу номінативної одиниці, не розгортається, а лише фіксує співвіднесеність значимих компонентів (напр. *Zusammenschluss der Großkonzerne – die Elefantenhochzeit: Auf der Rangliste der größten Elefantenhochzeiten in den USA nimmt der Zusammenschluss von Boeing und McDonnell Douglas nur den zehnten Platz ein*).

Одним із головних шляхів утворення образного значення слова є метафора. Характер схожості, що лежить в основі метафори – різноманітний – форма (*Ypsilon-Etikett, Spiegel Online 12.12.2013*), розмір (*Abfall-Insel, Die Welt 6.11.2013*), певна ознака, як-от використання іменника *Panzer* на позначення жорсткого характеру особи в ТСК *Panzerkardinal (Zeit Online 27.2.2013)*, чи ознака чисельності, що переноситься з іменника *Armee* на потужний ресурс для прибирання територій від снігу в ТСК *Schneearmee (Zeit Online 21.12.2010)* тощо. Перенесення значення слів за певною ознакою є основою для виникнення образних значень у наступних прикладах: *Hochrad-König (Zeit Online 30.12.2013)*, *Elfmeterpunkt-Dieb (Die Welt 5.11.2012)*, *Bierkrieg (Die Welt 11.8.2013)*, *Milliarden-Karussell (Der Spiegel Nr. 42/17.10.2005, S. 6)*, *Kuschelkurs (Der Spiegel Nr. 49/5.12.2005, S. 22–24)*, *Reformschmiede (Der Spiegel Nr. 41/10.10.2005, S. 25)*, *Dunkel-Deutschland (Der Spiegel Nr. 10/7.3.2005, S. 35)* та ін.

У стилістичних цілях можна використати будь-яке нейтральне слово, якщо актуалізувати, «обіграти» певні його семи, наприклад, у ТСК *Wahlkampfьbremse* спостерігаємо вжиток базового компонента у переносному

значенні. Прямим значенням слова *Bremse* є «Vorrichtung zum Verlangsamem oder Anhalten einer Bewegung» [336, S. 314], а у композиті актуалізується його метафоричний смисл. Ознака «сповільнення або припинення руху» контекстуально переноситься на П. Кірхгофа, міністра фінансів ФРН, з огляду на те, що у передвиборчій компанії він був негативно сприйнятий електоратом CDU (Християнсько-демократичного союзу) і спричинив падіння довіри та кількості голосів виборців: *Kirchhof habe bei den Bürgern eine Verunsicherung ausgelöst. Die Union, die den Wählern gestern vor allem in Steuer- und Finanzfragen als die kompetentere Formation erschien, fällt nun zurück. Der SPD wird ausgerechnet in Geldfragen plötzlich mehr zugetraut (Der Spiegel Nr. 37/12.9.2005, S. 25).*

Означальні компоненти ТСК *Wachstums-Droge* (*Die Zeit Nr. 42/14.10.2010*), *Währungswettlauf* (*Zeit Online 23.10.2010*) використані автором не в прямому, а метафоричному значенні, зокрема іменник *Droge* як «залежність», «одержимість» економічним зростанням без огляду на нищівний вплив індустрії на довкілля, *Wettlauf* як «боротьба», «суперництво». ТСК *Meinungskartell* (*Zeit Online 20.7.2014*) містить переосмислене означуване слово *Kartell*, яким номіновано в тексті розгалужену систему формування думок громадян. У ТСК *Spar-Korsett* (*Focus Online 23.7.2011*) на передньому плані актуалізується сема «обмеження» означуваного іменника *Korsett*, що характеризує значну економію державних видатків. «Що далі містяться один від одного протиставлені розряди об'єктів, то яскравіша метафора. Ця стилістична фігура сконцентровує та узгоджує в своєму потужному семантичному полі віддалені асоціації, може розгортатися у внутрішній сюжет, неприйнятний з раціонального погляду. Метафора тут подібна до загадки, але з тією відмінністю, що не підлягає декодуванню, вимагаючи визнання за собою нової реальності, розбудованої за естетичними принципами» [94, с. 457].

Мовностилістичні функції метафори зумовлені її лінгвальним статусом – поряд із номінативними можливостями цієї стилістичної фігури

необхідно відзначити її прагматичну значущість, адже, актуалізуючи приховані семи, метафора розміщує слово у стилістичний фокус. Таким чином слова розкривають свої асоціативні смислові відтінки, підсилюють та увиразнюють емотивне, оцінне забарвлення, динамізують семантичні поля, вказують на домінантні ознаки авторського стилю.

Метафора функціонально близька до порівняння, оскільки семантична структура і логічна основа цих стилістичних фігур можуть збігатися. До прикладу, у поданому нижче фрагменті тексту описано стратегію обману Росії щодо України та цивілізованого світу. Це стосується порушення домовленостей про припинення вогню на Сході України: *Putins kalkuliertes Verwirrspiel um die Ukraine (Titel). Nach dem ukrainischen Friedensangebot reagiert Moskau wie meistens in den vergangenen Monaten – mit widersprüchlichen Signalen. Der Westen sollte deshalb Russlands Taten, nicht Putins Worten trauen. (Untertitel) Während der Ukraine-Krise klaffen die Worte und die Taten des russischen Präsidenten oft so weit auseinander, dass man glauben kann, sie stammen nicht von einem und demselben Menschen. Auch am Wochenende, nachdem Kiew in der Ostukraine eine einseitige Waffenruhe angekündigt hatte, waren die Reaktionen aus Moskau wieder einmal widersprüchlich (Die Welt 22.6.2014).* Разючу розбіжність між офіційними заявами і фактичними діями з боку Росії автор порівнює з грою і номінує як *Verwirrspiel*. У семантичній структурі цього okazionalizmu міститься імпліцитне порівняння.

ТСК *Übermutter* слугує номінацією канцлерки А. Меркель, яка впроваджує політику жорсткої економії у країнах ЄС, проте залишається авторитетною фігурою і викликає лояльність німецьких громадян. Цей феномен автор публікації пояснює з позицій глибинної психології, порівнює зі строгим виховним процесом: *Sie zwingt ganze Völker in die Tugend des Sparens, [...] sie ist sich sicher, dass Grausamkeit vor nationalem Leichtsinn rettet. [...] Sie hat die guten und die harten Züge einer alleinerziehenden Mutter [...] Sie ist, wie gute Mütter, ausgleichend, beruhigend, gar mit beruhigender*

Härte begabt. [...] Das alles bedingt eine ungewöhnlich große Loyalität der Bürger mit der Kanzlerin. [...] Die Psychoanalyse arbeitet mit dem Begriff der Übertragung. Frühe Konflikte, Sorgen und vor allem der Wunsch von Kindern nach Geborgenheit heften sich auf eine Figur, von der man Beständigkeit, Überblick, Kraft, Ausdauer erhofft. Sie, die Wissende, soll in Zeiten der Unsicherheit leiten, wo die eigene Orientierungsfähigkeit nicht mehr ausreicht. (Süddeutsche Zeitung 5.8.2013)

Серед ТСК представлені образні номінації за суміжністю, означення референтів за їхнім асоціативним зв'язком у часі, просторі та ін., тобто йдеться про метонімічне переосмислення слів. Різновидом таких семантичних процесів є номінації, які виникають при називанні всього предмета за його частиною, або навпаки. Наприклад, ТСК *Regenbogen-Nation* корелює з реченням *so nennt sich Südafrika, weil es ein farbiges Spektrum von Völkern, Kulturen und Religionen bietet (Die Welt 22.11.2013)*, у якому іменникове словосполучення *ein farbiges Spektrum von Völkern, Kulturen und Religionen* співвідноситься з означальним компонентом *Regenbogen*, а власна назва *Südafrika* корелює на основі метонімії з означуваним словом *Nation*.

Анафорично вжитий композит *Medienzerstreuung* співвідноситься з реченням *der Fernsehbetrieb wird atomisiert (Der Spiegel 10/6.3.2006, S. 158)*, у якому *Fernsehbetrieb* та *Medien* зіставлено як часткове загальному, а означуваний компонент *Zerstreuung* корелює з дієсловом *atomisieren* на основі інтегральної семи «розщеплення». Безпосередні складники ТСК *Kiffer-Republik (Die Welt 25.11.2013)*, *Aids-Dörfer (Die Welt 26.11.2013)* також переосмислені на основі метонімії.

У низці випадків ТСК привертають увагу читачів завдяки семантичній неузгодженості понять і уподібнюються оксиморону, наприклад, *Mann-Frauen (Zeit Online 2.7.2013)*, *Menschenzoo (Die Welt 7.6.2013)*, *Charmeoffensive (Spiegel Online 21.7.2013)*, *Sympathie-Problem (Die Welt 2.7.2013)*, *64-Kilowatt-Frau (Zeit Online 8.11.2010)*, *Panzerkardinal (Zeit Online 27.2.2013)*.

Аналіз логіко-семантичних кореляцій між новотворами та їхніми антецедентами засвідчує, що розвиток смислової структури ТСК зумовлює різні смислові відношення, які не обмежені парафрастичними кореляціями чи контекстуальною синонімією. Можливим є застосування прийому антонімізації, що надає тексту більшої виразності, сприяє осмисленню різних проявів означених референтів. Як знаки вторинної номінації ТСК слугують переосмисленню понять, що вже стали об'єктом раціональної оцінки, можуть виражати стилістичні фігури (метафору, метонімію та інші тропи). Семантико-стилістична варіативність ТСК і антецедентів взаємозумовлена прагматикою тексту та сприяє реалізації комунікативної стратегії автора.

Висновки до розділу 2

1. Текстово зумовлене словотворення підлягає дії механізму дериваційної редукції відповідно до наявних словотвірних типів, формантів й супроводжується семантичною компресією. ТСК формуються за продуктивними словотвірними типами, серед яких найчастотнішими є словоскладання та деривація і менш продуктивні зрощення, конверсиви. Синтаксичними антецедентами слугують дієслівні конструкції, речення різної структури, а також мікротексти.

2. Вагомим чинником формування ТСК є темо-рематична прогресія. Злиття дієслівного словосполучення у композит чи дериват може бути зумовлене необхідністю переведення групи присудка в тему наступного речення, внаслідок чого відбувається послідовне розкриття інформації та прогнозована дистрибуція теми і реми. Декомпозиція ТСК відбувається при катафоричному вжитку новотворів, які на рівні речення виконують або тематичну, або рематичну функцію. Процес декомпозиції зумовлений комунікативним наміром автора надати одному з безпосередніх складників

ТСК тематичного або рематичного значення, тобто протиставити їх через актуальне членування інформації.

3. Намагання об'єднати слова з єдиним смисловим навантаженням у ціліснооформлену номінацію відповідає функції логічного наголосу в німецькій мові та є передумовою словоскладання. Через логічний наголос ТСК можуть бути виділені як одні з комунікативно найбільш значимих елементів речення або тексту.

4. З формально-морфологічного погляду між лексичними новотворами і синтаксичними антецедентами засвідчено відношення часткової структурної рекурентності та субституції. Тенденційно ТСК і антецеденти не є морфологічно спорідненими. При субституції лексичні складники новотворів можуть бути замінені в антецеденті загальномовними, контекстуальними синонімами, парафразом, словами одного тематичного чи асоціативного поля.

5. Встановлено певну залежність між протяжністю антецедента й структурно-семантичними ознаками ТСК: що більше переосмислені значення новотворів, то сильніша тенденція до субституції їхніх безпосередніх складників у синтаксичному кореляті і то протяжнішим у лінійному плані є антецедент.

6. Явище семантичної компресії пов'язане з моделюванням образного слова. ТСК доцільно розглядати в семіотичному аспекті як знаки вторинної номінації, значення яких ґрунтуються на відповідних синтаксичних конструкціях і можуть переосмислюватися згідно з логічною формою тропів. Ознаки, які лежать в основі внутрішньої форми ТСК, пов'язані з компонентами переосмислюваного значення антецедента, а також зі смисловими ознаками, що зумовлені фоновим знанням носіїв мови про відповідний об'єкт. Семантична компресія ТСК пов'язана з імплікуванням додаткових смислів, нарощенням обсягу інформації, зумовлена різними асоціативними відношеннями, які виявляють безпосередні складники, та наявністю конотацій.

7. Досліджені новотвори виявляють три ступені вмотивованості значення: (1) ТСК із затемненим значенням, що не підлягають декомпозиції і становлять неконвенційні метафори, (2) частково вмотивовані, відносно роздільні ТСК, семантизація яких поза контекстом не завжди однозначна, (3) ТСК з прозорою мотивацією. Ступінь умотивованості значення зумовлює різні ступені міцності зв'язку з антецедентами.

8. Аналіз логіко-семантичних кореляцій між новотворами і антецедентами засвідчує, що розвиток смислової структури ТСК спричинює різні смислові відношення, зокрема контекстуальну синонімію, контекстуальну антонімію, метафоризацію та інші семантичні процеси. Застосування прийому антонімізації яскраво виявляється у контактному розташуванні корелятивів, а також в інформативно сильних частинах тексту – заголовку, підзаголовку або кінцівці. ТСК слугують переосмисленню понять, що вже стали об'єктом раціональної оцінки, і як виразники метафори, метонімії, порівняння, призначені поглиблювати характеристику текстових референтів, інтенсифікувати прагматичну силу тексту.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТЕКСТОВИХ СЛОВОТВІРНИХ КОНСТРУКЦІЙ

3.1. Публіцистичний коментар як тип тексту

У намаганні виявити текстові характеристики необхідно передусім враховувати принципові відмінності між різними функціональними стилями. З огляду на те, що публіцистичний стиль є проміжною сферою художнього, ділового, наукового спілкування, йому іманентна багатовекторна скерованість, зокрема на розв'язання актуальних суспільно-політичних питань, інформування громадян, пропагування певних ідей, вплив на читацьку аудиторію тощо. Прикметними ознаками публіцистичного стилю є спрямованість на новизну, актуальні тенденції, поєднання логічності доводів та полемічності викладу, інформаційності та оцінки предмету публікації.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики тексту набув поширення функціональний підхід у класифікації типів тексту, коли за основу беруть їхню базову комунікативну функцію. З опертям на цей підхід тексти поділяють на когнітивні (наукові, науково-популярні), нормативні (законодавчі), інформативні (повідомлення, коментарі, протоколи, характеристики), апелятивні (реклама, анонси, запрошення), дескриптивні (опис продукції), а також тривіально-нарративні (художні твори, біографічні романи тощо) та естетично-креативні (лірика, епос, драма) [296]. Тип тексту трактуємо як сукупність текстів, об'єднаних спільними ознаками на структурному та семантичному рівнях, особливостями будови, ситуативними параметрами та комунікативною функцією [185]. В їхній основі лежить певна стереотипна композиційна модель.

Дослідження мовних засобів періодичних газет та журналів засвідчує чітке розмежування інформативних статей та публікацій з вираженою

оцінкою [202; 203; 272]. Для текстів інформативного характеру (кореспонденція, репортаж, інтерв'ю, рецензія, стаття, хроніка) властивий аналітичний тип викладу інформації, фактологічність, документальність. Авторське «я» зведено у таких текстах до мінімуму, натомість пріоритетним є стисле, точне, об'єктивне відображення фактичної інформації без експліцитно вираженої оцінки. Іншу групу становлять тексти, що мають оцінний характер та реалізують комунікативні завдання переконання, критичного осмислення подій. До них належать коментар, передовиця, фейлетон, глоса та ін. Комунікативно-прагматичні фактори мають вирішальний вплив на мовностилістичні особливості цих типів тексту, зумовлюючи виражену оцінку, експресію, образність.

Коментар як окремий тип тексту почав викристалізовуватися у публіцистиці в 19 ст. Звернення друкованих засобів масової інформації до різних питань суспільного життя сприяло тому, що коментар став невід'ємною частиною суспільного дискурсу [295, S. 1702]. Прикметною ознакою цього типу тексту є вираження авторської думки, що зумовлює суб'єктивність коментаря та відрізняє від об'єктивного повідомлення [295, S. 1702]. Функціонально коментар спрямований на те, щоб сформувані у адресата певну думку через компетентний аналіз фактів та подій з тієї чи іншої сфери суспільного життя, аргументований виклад висновків та узагальнень. Це зумовлює переважно оцінний характер газетних і журнальних коментарів [76, с. 11; 266, S. 475; 272, S. 128]. Їхня інваріантна комунікативна скерованість полягає у тому, щоб (1) читач погодився з висловленою у тексті позицією автора та (2) перейняв її. Відтак, домінантною комунікативною функцією коментарів є апелятивна, яка передбачає вплив автора на реципієнта, його думку, або / і спонукання до певних дій [124, с. 58].

Найбільш вичерпний перелік диференційних ознак газетних і журнальних коментарів подає Г. Бургер [203, S. 215], виокремлюючи такі характеристики: (1) Коментар завжди іменний, тобто містить прізвище

автора [пор. 295, S. 1705]; (2) Суб'єктивна авторська перспектива не лише допустима у цьому типі тексту, але є його обов'язковим атрибутом; (3) Оцінні вирази є доміантними, можуть бути реалізовані у всіх композиційних частинах і часто пов'язані з емотивністю; (4) Для коментарів характерні експресивні мовні одиниці (метафори, ідіоми); (5) Аргументативний спосіб викладу інформації сприяє оцінності; (6) Аргументація може перейти в апелятивність; (7) Коментар можна кваліфікувати як «несамостійний» тип тексту, а комплементарний відносно повідомлення, що часто базується на фактах, не зображених безпосередньо у коментарях, а відомих читачам з інформативних текстів.

Принцип інтенціональності є класотвірним у роботі Л. Люгера [272], який вважає, що вибір характерних мовних засобів, у тому числі текстотвірних елементів, можна інтерпретувати крізь призму інтенцій, закладених в основу того чи іншого тексту [272, S. 54]. Відтак комунікативна інтенція (напр., переконати) зумовлює певну комунікативну стратегію (напр., за допомогою аргументації) [272, S. 65]. Для різних типів тексту існують різні типізовані конвенції, норми, які стосуються формально-сміслової будови тексту, його частин, способів вираження інформації. Т. Радзієвська вказує на те, що «утворення тексту обмежене «законами жанру», детерміноване його таксономічною приналежністю, тими стандартними комунікативними установками, в яких створюється текст певного класу і які становлять об'єктивну даність для суб'єкта текстотворення, допускаючи варіювання» [124, с. 5]. З огляду на це постає питання про зв'язок між функцією газетних і журнальних коментарів та планом змістового вираження, адже «комплекс прагмалінгвістичних прийомів викладу слугує текстовим корелятом завдання популяризації. Одночасно ці прийоми стають релевантними таксономічними характеристиками текстів» [124, с. 54].

Мова коментарів перебуває у прямій залежності від комунікативних функцій [пор. 243, S. 90]. Ці тексти «рясніють» експресивно маркованими, оцінними новотворами, що зумовлено доміантною апелятивною функцією

коментарів, які потребують певних експлікаторів емоційно-суб'єктивного характеру [21, с. 31]. ТСК здатні реалізувати різні стилістичні завдання – «від створення гострих політичних портретів і сарказму до м'якої іронії та жартівливої гри слів» [27, с. 23]. Як зазначає Р. Гатауллін, «для різних типів тексту характерні різні відношення між словотвірними та кореферентними синтаксичними конструкціями. Якщо для науково-популярних текстів типовим є використання стилістично нейтральних корелятивів, то в текстах художньої та публіцистичної літератури словотвірні конструкції та синтаксичні антецеденти реалізують певне стилістичне навантаження» [23, с. 46]. Домінантна функція коментарів та комунікативно-прагматичний потенціал ТСК є взаємозумовленими. Специфіка газетних і журнальних коментарів співдетермінована також стислістю викладу. Лапідарність тексту спричиняє використання спеціальних форм зв'язності, зокрема через формування лексичних новотворів.

3.2. ТСК як засоби текстотворення

ТСК входять у складну систему кореляційних відношень між компонентами тексту й безпосередньо залучені до формування його цілісності (когерентності). Цей термін передбачає внутрішню завершеність, смислову єдність тексту, єдину функціональну спрямованість [77, с. 216]. К. Брінкер трактує когерентність як специфічний взаємозв'язок компонентів тексту, що можна прослідкувати на різних рівнях: між реченнями – на граматичному («граматична когерентність»), між пропозиціями – на тематичному («тематична когерентність»), між мовленнєвими діями, іллокуціями – на прагматичному рівні («прагматична когерентність») [200, S. 21–22]. Суголосна з цим твердженням думка О. Москальської, згідно з якою цілісність тексту виявляється одночасно в структурному, смислового та комунікативному аспектах, які співвідносяться між собою як форма, зміст та функція [105, с. 27]. Структурна цілісність тексту є «зовнішнім вираженням

його смислової (тематичної) та комунікативної цілісності. Рекурентність ключових слів у тексті, а також синонімічні заміни і перифрази, розглядають як вияв смислової цілісності тексту. З погляду структурної організації тексту вони є формальними показниками зв'язків між реченнями» [105, с. 27]. ТСК і синтаксичні кореляти залучені до формування когерентного тексту на структурному, смисловому і комунікативному рівнях. Водночас необхідно диференціювати особливості функціонального навантаження ТСК у анафоричній та катафоричній позиціях.

ТСК як анафоричні елементи

Анафору трактують як мовні одиниці, за допомогою яких відбувається повторне згадування названих у претексті об'єктів, ситуацій тощо. Мовний вираз, що є первинною номінацією денотата, слугує антецедентом анафори. У межах темо-рематичного аналізу анафору тлумачать як «прототипну реалізацію теми», тобто анафоричні елементи поновлюють вже відому інформацію, сигналізують тематичний континуум, «реактивацію тематичних вузлів» [306, S. 63]. Анафоричні елементи орієнтовані на лівобічний зв'язок, в той час коли «розвиток комунікативної інтенції в тексті виявляється через проспективний, правобічний зв'язок» [165, с. 126]. На думку О. Москальської, згорнуте в іменниках пропозиційне значення утворює «кінцеві» елементи тематичної лінії, виражає інформацію підсумкового характеру [105, с. 153]. М. Черкас підтримує цю тезу і зазначає, що при лівобічній спрямованості досліджених ним девербативів (*nomina agentis*) справді утворюється кінцеве розгалуження від основної лінії розгортання теми тексту: «Орієнтація вліво не несе в собі ідеї руху вперед, а виражає «підсумкову» точку певного етапу руху. [...] Водночас відгалуження виконує певні комунікативні завдання – дає змогу градувати опис ситуації, зобразити не лише послідовність подій, але й, дещо призупинившись і оглянувшись назад, зобразити емоційно-психічний стан» [165, с. 127].

Повне розуміння анафори залежить від антецедента, який можна кваліфікувати як її інтерпретативну основу в текстовому просторі. Тому

серед лінгвістів побутує думка, що анафора є інтенціонально «біднішою», порівняно з антецедентом. У низці випадків таке твердження правомірне, проте низка дослідників заперечує цю тезу. Зокрема, М. Шварц [306, с. 63] виступає за ревізію такого припущення й доводить, що поширеними є анафоричні елементи, які імплікують більше компонентів значення, ніж антецедент. Анафора може активувати нові значення, підсумовувати й виявляти «кульмінативні» ознаки згаданого у претексті референта [292, S. 125].

Цікавими у зв'язку з цим видаються спостереження І. Гальперіна про можливе набуття модальності анафоричними елементами. Лінгвіст вказує на те, що в основі анафори лежить певна прагматична скерованість і ретроспекція може слугувати не лише засобом поновлення у пам'яті реципієнта інформації, необхідної для подальшого розгортання змісту, але й мовною одиницею, яка дає змогу переосмислити відому інформацію у новому контексті з урахуванням того, що було вказано до ретроспективного елемента. Тож категорія ретроспекції «зумовлює певну переакцентуалізацію окремих частин тексту» [21, с. 106], адже будь-яке співвіднесення однієї одиниці з іншою має наслідком зіставлення цих одиниць з погляду семантичної та художньо-естетичної значимості [21, с. 110]. Те, що завдяки різним прийомам реалізації категорії ретроспекції поновлюється у нашій пам'яті, дає змогу «переоцінити значення поновлюваного змісту» [21, с. 106]. З огляду на це необхідно наголосити на внутрішній формі стилістично маркованих ТСК, у значенні яких виявляється авторська модальність.

Метафорично вжитий композит *Jobjongleure*, корелюючи з реченням *Dubiose Stellenanbieter und Vertriebsfirmen missbrauchen das Elend von Jobsuchenden* (*Der Spiegel* Nr. 10/6.3.2006, S. 24), є конотативною одиницею, яка відображає негативне ставлення автора до описаних у тексті осіб і надає вислову суб'єктивного значення. ТСК *Stimmungskiller*, що корелює з реченням *überehrgeizige Leute [...] bringen nur Unruhe und Missgunst, [...] verbreiten schlechte Laune* (*Zeit.online* Nr. 1/30.12.2009), підсилює та

увиразнює оцінний відтінок, позаяк у ньому значення «поширювати неспокій, неприязнь, поганий настрій» гіперболізовано через вжиток іменника *Killer*. У наведених прикладах анафора є засобом виразності, який «збільшує семантичний обсяг мовних одиниць, вносить нові художньо-сміслові відтінки у вислів. Анафора конденсує авторську думку, слугує основою різноманітних образних уявлень, підсилює емоційне сприйняття твору» [157, с. 25].

Оскільки за допомогою ТСК-анафор поновлюють й переосмислюють значення не окремих лексем, а великих за обсягом частин тексту, у мовознавстві використалізувався термін «комплексна анафора» [307, S. 67; 257, S. 223]. М. Шварц співвідносить із цим поняттям текстотвірні елементи, які транспонують значення комплексних референтів, пропозиційних текстових структур і фіксують їх у формі кореферентних номінативних знаків. Кореляції ТСК із комплексними антецедентами є цікавим для лінгвістики тексту феноменом, який необхідно розглядати не лише з формально-семантичної, але й із когнітивної перспективи. Задля інтерпретації анафоричного елемента реципієнт орієнтується на інформацію, яку містить антецедент, тому тлумачення анафори є певним процесом пошуку та порівняння. Референціалізація анафор передбачає певні стратегії, які не обмежені лише сприйняттям граматичних або лексичних структур.

ТСК як катафоричні елементи

Анафоричне відношення між мовними одиницями протиставляють катафоричному, при якому елемент з відсильним значенням лінійно передуює розгорнутій формі, антецеденту. На думку К. Філіпова [161, с. 137–138], ці два види відношень у тексті нерівнозначні, оскільки ретроспективний зв'язок переважає і становить певну текстову норму, в той час коли проспективний трапляється рідше й використовується у спеціальних випадках. Текстова інверсія ТСК і твірної бази призводить до зміни функціонального навантаження ТСК у семантичній організації тексту. Основною функцією

синтаксичної конструкції стає конкретизація змісту, уточнення семантики катафорично вжитих новотворів.

Енциклопедичний лінгвістичний словник подає визначення катафори («антиципації у синтаксисі») як відхилення від звичної лінійної послідовності елементів анафори [184, с. 34]. Функція катафори полягає у попередженні адресата про те, що далі подано важливу інформацію [161, с. 138]. Зі стилістичного погляду катафору, як сигнал постінформації, використовують для «афективного виділення» [184, с. 35] катафоричного елемента перед прямим позначенням референта. Зважаючи на це, катафора особливо годиться для того, щоб зумовлювати певну напругу, інтригу та зацікавленість реципієнтів у подальшій інформації. Очевидно, що саме це є однією з причин частого використання катафори у художній літературі та публіцистичних текстах [228, S. 49]. Як зазначає Г. Лянгер, катафоричний зв'язок є пріоритетним для певних типів тексту, оскільки реалізує певне комунікативне навантаження [264, S. 100]. Оскільки газетні та журнальні коментарі є комплементарним типом тексту відносно повідомлень, інформація у них часто ґрунтується на фактах, відомих читачам із попередніх інформативних текстів [203, S. 215]. Щоб наново зацікавити читача, освіжити інтерес до відомого змісту, автор може частково «завуалювати» інформацію у ТСК, зробити лише натяк на проблематику статті [228, S. 51]. У цьому контексті слід зазначити, що виразною інтрига є при використанні новотворів із затемненим значенням, які читач не в змозі інтерпретувати без антецедента.

Для однозначного співвіднесення корелятивних пар, пов'язаних катафорично, важливим є їхнє розташування у контактних позиціях, хоча для підвищення читацької уваги та інтересу кореферентні одиниці можуть бути розміщені дистантно.

Особливо яскраво ефект інтриги ТСК реалізують у заголовкових номінаціях, наприклад: *Die 64-Kilowatt-Frau* (Zeit Online 8.11.2010), *Die weiße Retter-Industrie* (Zeit Online 21.5.2013), *Willkommen in Rest-Berlin* (Frankfurter

Allgemeine 17.9.2010), *Musik als Trösterin und als Revolutionsbraut* (*Zeit Online* 25.5.2013), *Verhindert die Rentner-Demokratie* (*Zeit Online* 26.8.2013), *Trennungskriminalität kann Arbeitgeber in den Ruin treiben* (*Zeit Online* 21.5.2013). У цій композиційній частині новотвори не лише в компресованій формі передають центральну проблематику статті, а також є індикаторами характеру зображуваного матеріалу, авторської оцінки. ТСК уможливають чітке і лаконічне, виразне і яскраве введення теми, стимулюють увагу реципієнтів, заохочують до читання, оскільки не повністю розкривають і «затримують» важливу або ключову інформацію, лише натякаючи на неї [294, S. 183].

Отже, в залежності від анафоричного чи катафоричного розміщення ТСК відбувається процес розгортання або згортання інформації у тексті (конденсація або експансія значення) [186]. Якщо розгортання тексту зорієнтоване на рему речення, то згортання тісно пов'язане з темою: «розгортається те, що є актуальним в момент мовлення, інформаційно важливим, а згортається те, що припинило бути актуальним, втратило інформаційну значимість. Згортання спричиняє таку обробку інформації, коли опис замінюють на однослівну номінацію, тобто змінюється спосіб відображення об'єкта і через анафоричну одиницю відбувається відсилання до розгорнутого позначення» [107, с. 33].

Таким чином, анафорично та катафорично вжиті ТСК по-різному залучені до формування цілісного тексту, а їхні текстотвірні функції залежать також від розміщення у композиційних частинах публікацій [пор. 294, S. 180; 46, с. 14]. На основі проведеного аналізу виділено такі характерні позиції ТСК у газетних і журнальних коментарях – у заголовкових номінаціях, підзаголовках, в основному тексті та кінцівці. Більша частина прикладів припадає на основний текст, понад третину вжито у заголовках, близько восьми відсотків зафіксовано у підзаголовках, майже чотири відсотки – у кінці коментарів. Очевидно, що таке розміщення не є випадковим, а спричинене певними закономірностями розгортання тексту.

**Розміщення текстових словотвірних конструкцій
у композиційних частинах тексту**

Розміщення ТСК у тексті	Кількісні показники (%)
ТСК в основному тексті	52%
ТСК у заголовках	20%
ТСК у підзаголовках	12%
ТСК у експозиції	10%
ТСК у кінцівці	6%

Проаналізуємо чинники, які зумовлюють таке позиціонування ТСК у газетних і журнальних коментарях.

3.2.1. Функції ТСК у заголовках. Важливу роль у формуванні когерентного тексту відіграє заголовок – чільний елемент у процесі сприйняття та інтерпретації тексту, актуалізатор таких макроелементів текстової структури, як тема, рема, просторово-часові, оцінні, асоціативні компоненти тощо [108, с. 97]. На матеріалі преси проблема взаємовідношення між заголовком і текстом є об'єктом досліджень Є. Лазаревої [88], Т. А. ван Дейка [35], З. Тураєвої [154], Х. Рахімова [125] та ін. У цих роботах проаналізовано зв'язки заголовка з елементами смислової структури газетного тексту, роль заголовка як елемента композиції, його стилістичного потенціалу.

Аналіз заголовкових номінацій газетних і журнальних коментарів у межах дослідження ТСК є вагомим з кількох причин. Займаючи так звану «сильну» позицію, яка унаслідок протиставлення корпусу тексту приваблює увагу реципієнтів [154, с. 52], заголовки часто містять лексичні новотвори, які є ефективним засобом актуалізації інформації. За даними досліджень психологів, «близько 80% читачів спочатку переглядають лише заголовки» [74, с. 63], на основі яких вирішують, чи читатимуть усю публікацію.

Поряд із номінативною функцією дослідники виділяють інформативну, рекламну, прагматичну, конспективну та інші функції заголовків, які, зазвичай, реалізуються комплексно. Поліфункціональність заголовка І. Кочан пояснює тим, що він є актуалізатором багатьох текстових категорій [74]. Це формує його комунікативно-прагматичний потенціал. Серед багатьох функцій заголовків одна слугує домінантною та різниться у різних типах тексту «залежно від їхньої функціонально-стильової та жанрової приналежності» [125, с. 130]. Якщо в художній літературі вибір назв творів підпорядкований художньому замислу автора, то в медіа-текстах цей вибір зумовлений комунікативно-прагматичними факторами [108, с. 97]. У газетних текстах заголовки сприяють зацікавленню читача, передають суть матеріалу, анонсують проблематику, виконують функцію відсилання [74].

Т. А. ван Дейк [35] вказує на двоїсту прагматичну функцію заголовка. З одного боку, він репрезентує основну текстову інформацію, слугує резюмувальним елементом, з іншого – налаштовує читачів на сприйняття тексту, формує стратегію його прочитання. Функції заголовка Т. А. ван Дейк аналізує за допомогою тематичної структури тексту, яку трактує як певну пропозицію, експліцитно виражену в тексті. Згідно з цим підходом заголовкову номінацію можна розглядати як процес лінгво-трансформаційного конструювання, в якому зміст основного тексту (його пропозиційна структура) трансформується під впливом функціонально-прагматичних факторів. Сильну позицію заголовка ефективно використовують задля привернення уваги читачів і формування певної оцінки відносно зображуваного. «Інформативна функція заголовків газетних і журнальних коментарів підпорядкована вказаним функціям і служить певним фоном, матеріалом, фокусування якого в тому чи іншому напрямку забезпечує функцію впливу» [108, с. 99].

З позицій семіотики заголовки – це перший знак тексту [154, с. 53], що слугує кодифікатором змісту, вводить основні текстові референти, займає стосовно тексту моделювальну позицію. Як зазначає В. Абашина, однією з

головних вимог до газети є «орієнтація на полегшення сприймання тексту при швидкому однократному його прочитанні й на здійснення ефективного впливу на читача» [1, с. 231]. Те, що заголовки передають суть тексту в компресованій, стислій формі, обґрунтовано психологічними особливостями сприйняття інформації. Згідно з дослідженнями психологів при сприйнятті інформації активізується механізм, який реконструює структуру великого текстового масиву на матеріалі невеликого тексту. «Цей механізм дає змогу читачеві в процесі сприймання заголовка формувати уявлення про його структуру таким чином, що вона екстраполюється на структуру і характеристики всього тексту» [88, с. 160].

Не лише своїм графічним оформленням заголовків вирізняється як передній план на фоні тексту, у ньому «резонують» прагматичні інтереси автора. Можна навести чимало прикладів експресивних, виразних заголовків з ТСК, які є дієвим засобом реалізації апелятивної функції. До прикладу, ТСК *die 64-Kilowatt-Frau* майже оксиморонного типу, важко уявити відношення між цими, здавалося б, непокєднуваними словами. Втім, як виявляється з підзаголовка, у цьому оказіоналізмі встановлюється зв'язок між безпосередніми складниками на основі роду діяльності позначеної особи. У статті з таким незвичним заголовком йдеться про не менш незвичного митця, а саме жінку-фотографа, яка створює свої роботи через фотофіксацію світлових ефектів. Ця інформація есплікована у реченнях *Die Foto- und Videokünstlerin Siegrun Appelt malt Bilder aus Licht. Auf der Biennale präsentierte sie ihre kilowattlastigen Werke (Zeit Online 8.11.2010)*. Хоча в наведеному новотворі не реалізоване регулярне словотвірне значення, а відношення між безпосередніми складниками є затемненим, однак це може слугувати певним прийомом привернення читацької уваги задля розв'язки винесеного у заголовок слова-«загадки». Вмінням «жонглювати» словами, вмістити у заголовок інформаційний «концентрат», а також створити ефект новизни, загадковості, експресії, автор апелює до реципієнтів, бо «у

правильності вибраної форми заголовка вже закладено успіх потенційного спілкування адресанта та адресата» [1, с. 231].

У наведеному прикладі виразність ТСК виявляється ще до ознайомлення з публікаціями, проте у низці контекстів вжиті у заголовках ТСК набувають більшої експресії у взаємодії з текстом. Для підсилення виразності цей компонент заголовка може повторюватися. До прикладу, в статті з назвою «*Geißler glaubt an Ende der "Basta-Entscheidungen"*» вжита у заголовку ТСК повторюється на початку основного тексту: *Die "Zeit der Basta-Entscheidungen" in Deutschland sei vorbei*. Таким чином автор публікації повторно акцентує увагу на темі матеріалу, тобто далі мова іде про будівництво нової залізничної колії у м. Штутгарт, що не було узгоджено з громадою міста і наштовхнулось на суспільний спротив: *Staatliche Entscheidungen bei solch gravierenden Projekten ohne Einbindung der Bürger gehören dem vorherigen Jahrhundert an (Zeit Online 17.10.2010)*.

ТСК із заголовка можуть повторюватися наприкінці тексту. На кільцевий повтор слід звернути особливу увагу, оскільки залучені відразу дві стилістично сильні позиції: «Безпосередній зв'язок заголовка із зачином або кінцівкою чи з обома цими частинами водночас є нормативним для публіцистичного стилю» [98, с. 110]. Заголовок, початок і кінець тексту найчастіше привертають увагу читачів, оскільки тут діє своєрідний «фактор краю» [88, с. 37]. Наприклад, публікація під назвою «*Moscheen-Kriege*» відображає певні обмеження у будівництві мечетей у різних куточках світу, зокрема Німеччині, США, Швейцарії. Своєрідний підсумок порушеної проблематики журналіст запропонував у кінці тексту: *Nirgendwo geht es im Moscheen-Krieg um das »Ob«, sondern nur um das »Wo« und »Wie« (Zeit Online 19.8.2010)*.

Окрім одиничного повтору в основному тексті ТСК із заголовка, новотвори можуть повторюватися два та більше разів у різних композиційних частинах публікацій та видозмінюватися, як-от у коментарі

«*Schluss mit dem Dämmwahn!*». Завдяки наскрізному вжитку ТСК з означальним компонентом *Dämm*- вони стають лейтмотивом статті.

Schluss mit dem Dämmwahn! (Titel) Neuerdings spricht der bundesdeutsche Mensch von Öko-Diktatur [...] und nicht zuletzt die Dämmstoffindustrie ist daran schuld. Schon heute leiden viele Menschen darunter, dass ihre Dörfer und Städte so gestaltlos und hässlich sind. [...] Ähnlich wie die Energiesparlampen [...] verbreitet die Dämmstoffästhetik eine Atmosphäre, in der alles Lebendige zu verkümmern scheint. [...] Selbstverständlich interessiert sich die Dämmstoffindustrie nicht für solche Subtilitäten. [...] So könnte man weiter berichten, von Gebäuden, die nur noch hohläugig in die Stadt hinausschauen, weil ihre Fenster tief in der Dämmfassade versunken sind. [...] Mit solchen Überlegungen darf man den Apologeten der Wärmedämmung natürlich nicht kommen. [...] Tatsächlich sind Dämmplatten nicht immer aus Plastik, es gibt sie auch aus Mineralfasern oder sogar Schafwolle. Tatsächlich sollte man nicht von einer Öko-Diktatur sprechen, ist doch die Bundesregierung von einer Zwangsdämmung für alle Gebäude, die sie erst erwogen hatte, längst abgerückt. [...] 80 Prozent Einsparung, das ist die Verheißung der Dämmstoffindustrie. [...] Wie lange halten die neuen Dämmsysteme eigentlich? Weder im Umwelt- noch im Bauministerium ist mehr über die Langzeitfolgen der Dämmtechnik zu erfahren. Diese seltsame Augen-zu-und-durch-Mentalität der Dämmplattenfreunde muss einen schon deshalb stutzig machen, weil sie fatal dem Technikwahn der ölfrohen Nachkriegsjahre ähnelt. (Zeit Online 28.10.2010)

Засобом інтеграції тексту, що забезпечує його цілісність, стає фрагмент словотвірного гнізда з морфемою *Dämm*-. Основна тема виражена у заголовковій номінації новотвором *Dämmwahn*. Із подальшим розгортанням теми у текст введено такі ТСК, як: *Dämmplatten*, *Dämmstoffästhetik*, *Dämmfassade*, *Dämmstoffindustrie*, *Dämmplattenfreunde*, які розширюють коло означених, пов'язаних з проблематикою статті явищ. Компоненти словотвірного гнізда виконують у формально-семантичній структурі тексту роль архітектонічного каркасу, забезпечуючи єдність теми [30, с. 19]. Цілеспрямовано введені в структуру тексту ТСК зі спільним словотвірним компонентом «конкретизують його «загальну семантичну ідею» відповідно до комунікативних завдань, «забезпечують інтеграцію тексту, об'єднання його частин з метою досягнення смислової цілісності» [30, с. 18]. Вони стають ключовими словами публікації, в якій йдеться про впровадження німецьким урядом енергоефективних та теплозберігаючих будівельних матеріалів. Схематично ієрархію тем розглянутої статті можна зобразити таким чином:

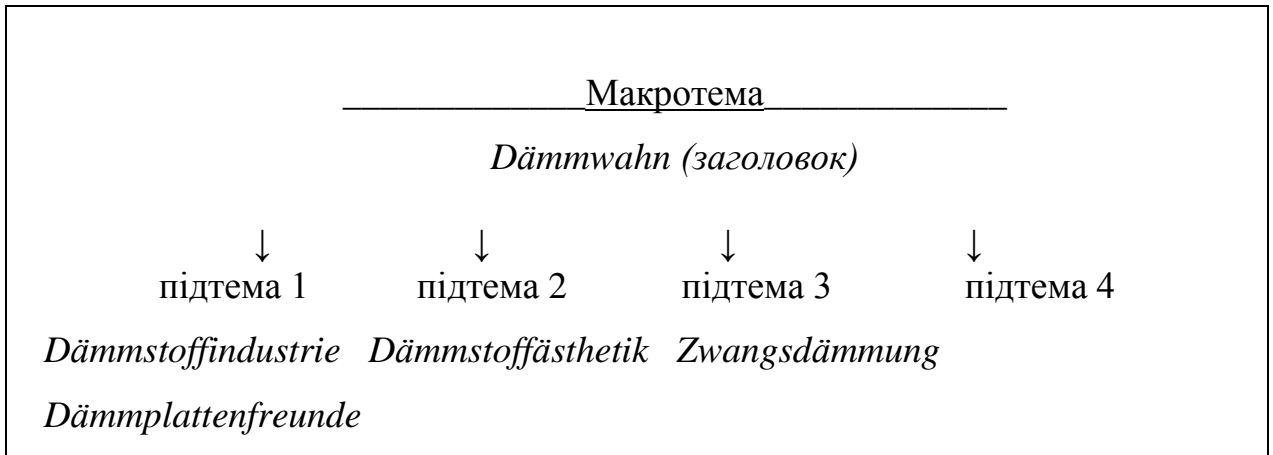

Рис. 3.1. ТСК як експлікатори макротемати і підтем

Повторення фрагментів заголовка в основному тексті є ефективним додатковим засобом інтеграції тексту, об'єднання в єдине ціле його частин. Спільнокореневі ТСК сприяють сегментуванню текстового масиву на різні тематичні блоки, маркують перехід до нових підтем або підсумовують попередньо висвітлену інформацію. Наскрізний повтор слугує також стилістичним засобом, що підсилює оцінний аспект тексту.

Отже, як і в інших типах тексту, заголовок газетних і журнальних коментарів – це інформативно сильна позиція, яка виявляє перспективні зв'язки з основним корпусом тексту. Зазвичай, повне осмислення заголовків можливе у мегаконтексті, на широкому семантичному тлі, оскільки багато заголовкових номінацій побудовані на грі слів чи інших стилістичних фігурах і вимагають врахування текстового та енциклопедичного знання, пресупозиції читача і автора.

3.2.2. ТСК у підзаголовках. Підзаголовок (зачин) – це композиційний блок, призначення якого схоже з функціями заголовка, а саме відобразити авторську інтенцію, привабити і втримати увагу читача [98, с. 110]. Однак, якщо заголовок з огляду на компактність не дає можливості достатньо чітко виразити суть зображуваної інформації, то підзаголовок слугує експлікації центральної теми статті. Підзаголовок доповнює і уточнює інформацію, вміщену в заголовку, проте не повністю розкриває її смисл. Аналіз емпіричного матеріалу дослідження засвідчує, що підзаголовки часто містять

антецеденти, які корелюють із заголовковими ТСК. Це дає змогу максимально яскраво і коротко анонсувати проблематику статті. У поданих нижче прикладах ТСК і антецеденти розміщені суміжно у цих сильних позиціях тексту. У підзаголовках тема лише починає розкриватись.

*SPD-Spitze einigt sich auf **Rentenkompromiss** (Titel). In der SPD-Rentendiskussion scheint eine Einigung gefunden: Die Rente mit 67 soll erst kommen, wenn die Quote älterer Beschäftigter auf 50 Prozent gestiegen ist. (Untertitel) (Spiegel Online 18.8.2010)*

*Tierische Zusatzstoffe. Das **Schweinesystem** (Titel). Ob Bier, Zahnpasta oder sogar Zigaretten - in allem stecken kleine Anteile von Schweinen. Wozu ein einziges Tier verwurstet werden kann, hat die Designerin Christien Meindertsma für ihr Buch "Pig 05049" dokumentiert - und ist damit sogar zu höchsten künstlerischen Weihen gelangt. (Untertitel) (Spiegel Online 11.8.2010)*

*Soldaten für den **Chaosstaat** (Titel). In Somalia herrschen Banden und Milizen. Deutsche Soldaten bilden daher in Uganda somalische Rekruten aus, sie sollen ihren Staat einmal schützen. Von R. Thelen (Untertitel). (Zeit Online 29.9.2010)*

***Milliarden-Steuerplus** hilft kaum gegen Schulden (Titel). Das Finanzministerium erwartet ein Steuerplus von gut 62 Milliarden Euro. Allerdings: Früher bedeuteten höhere Einnahmen, dass die Politiker mehr ausgeben konnten. Das geht mittlerweile nicht mehr so einfach. Wegen der Schuldenbremse. (Frankfurter Allgemeine 2.11.2010)*

Важливою характеристикою підзаголовка є його відносна самостійність та «векторна спрямованість» [74, с. 67]. Зачин публіцистичних текстів «прояснює початкові позиції, задає тональність тексту, знайомить читача з манерою авторського викладу, сигналізує про основні смислові лінії» [98, с. 110]. ТСК у підзаголовках можуть мати як ретроспективну, так і проспективну скерованість. Характерним однак є їхній катафоричний вжиток, що зумовлено прагматикою цього композиційного блоку: забезпечити введення в проблематику публікації, передати загальну інформацію, але не розкривати плану її розгляду. Своєрідними імпульсами, що фокусують увагу читачів на основний текст, слугують, до прикладу, експресивні ТСК *Wutpolitiker* та *Protestfreude*. Новотвір *Wutpolitiker* розміщений у другому реченні підзаголовка, а його експлікацію подано в основному тексті, наприкінці першого абзацу. Автор зображає агресивне ставлення американських політиків-радикалів до президента Б. Обами: *Da übertrifft inzwischen das Ausmaß an Hass und Eifer, mit dem die radikale Allianz für den Rückschritt einen geistigen Bürgerkrieg gegen den Reformpräsidenten führt, sogar die Bösartigkeit und Infamie, mit der die Rechte in den 1990er Jahren*

Präsident Bill Clinton – den "weißen Neger" – aus dem Weißen Haus verjagen wollte. Dieses einmalige Bündnis aus vordemokratischen Amateurpolitikern, journalistischen Hasspredigern, pseudochristlichen Fanatikern und sendungsbewussten Milliardären befindet sich auf einem Kreuzzug besonderer Art. Das Hauptangriffsziel ist, wie sich das für Populisten gehört, die Regierung (Zeit Online 1.11.2010). Дистантне розміщення корелятивів сприяє нарощенню зацікавлення читачів та інформаційної напруги у тексті.

ТСК *Protestfreude* анонсує у підзаголовку небувалу хвилю протестів серед німецьких громадян, стурбованих перевезенням атомних відходів у їхні регіони. В основному тексті автор розкриває специфіку зазначених протестів. Вона полягає в тому, що навіть полісмени у відставці, які ще декілька років тому стримували протестні акції, долучаються до пікетів та блокування доріг: *Seit sieben Jahren leitet Friedrich Niehörster den Polizeieinsatz gegen die Demonstranten im Wendland, die gegen die geplante Lagerung von Atommüll protestieren und darüber hinaus gegen die Atomkraft. Gegner des Castor-Transportes gibt es auch unter den Polizisten. Das geht so weit, dass sich in den Lagern der Demonstranten pensionierte Polizeibeamten befinden, die nach ihrem Ruhestand „die Seiten wechseln“ (Frankfurter Allgemeine 4.11.2010).*

Таким чином, підзаголовки газетних і журнальних коментарів можуть містити як антецеденти, так і ТСК, що скеровані на підтримку зацікавленості читачів та лаконічну характеристику теми публікації.

3.2.3. Функції ТСК в основному тексті. Досліджені ТСК часто фігурують на початку основного тексту, в експозиції. Терміном експозиція прийнято позначати сюжетно-композиційну частину, зазвичай, художнього твору, яка знайомить читача з головними персонажами, проблематикою, обставинами розгортання дії. Для реалізації текстотвірних функцій важливою властивістю ТСК є інформаційна місткість, тому очевидними є переваги від їхнього вжитку саме у цій частині тексту. Як зазначає І. Микитюк, у експозиції, а також кульмінації автори схильні вживати «одно- та

дволексемні номінації», тобто максимально короткі та інформативно місткі лексичні одиниці, що зумовлено «значною швидкістю перебігу подій у цих елементах композиції» [101, с. 8], введенням назв осіб або інших текстових референтів, які потребують максимально влучних позначень. Лаконічність експозиції пов'язана з тим, що її осмислення є відправним пунктом для інтерпретації подальшого тексту.

До прикладу, ТСК *Mut- und Wutbürger* слугують позначеннями німецьких громадян, які не задоволені впровадженням урядом ФРН заходів з інноваційної теплоізоляції житлових споруд. Облицювання теплоізоляційними плитами завдає шкоди естетичному вигляду фасадів, що викликає спротив серед німецького населення: *Die Bundesregierung will alle Gebäude energiedicht machen. Es wäre das Ende aller schönen Architektur. (Untertitel) Wirklich schade, dass nicht irgendwo die altherrwürdige Zentrale der Dämmstoffindustrie abgerissen werden soll. Dann kämen gewiss viele Tausend Mut- und Wutbürger von nah und fern, um lauthals zu demonstrieren. Doch anders als sonst würden sie den Abriss nicht beklagen. Sie würden ihn lauthals bejubeln. [...] Lange war der bundesdeutsche Mensch durchaus geduldig: Er war ein Freund der Umwelt, sammelte fleißig Altglas und Altpapier und hatte, nach anfänglichem Murren, auch gegen Energiesparlampen nicht viel einzuwenden. Neuerdings aber spricht der bundesdeutsche Mensch von Öko-Diktatur. Neuerdings fühlt er sich überwacht und gegängelt – und nicht zuletzt die Dämmstoffindustrie ist daran schuld (Zeit Online 28.10.2010).*

Як і підзаголовок, початок тексту повинен не лише ознайомлювати читача з темою публікації, але й підтримувати його інтерес до викладеного змісту й спонукати до ознайомлення з ним. Очевидно, що поява ТСК у експозиції пов'язана з введенням теми статті – неординарним та експресивним, таким, що має прагматичне завдання та сприяє формуванню у реципієнтів такого ставлення до теми, яке відповідає задуму і стратегії автора тексту [101, с. 8].

У наведеному нижче фрагменті засвідчено вжиток ТСК *Multikulti-Wunderland*, що співвідноситься з сучасною Австралією, яка сприяє притоку добре кваліфікованих іноземців. Автор вміло вводить різні позначення основного текстового референта у композиційні блоки статті. Заголовкова номінація у формі іменникової групи *Magnet für Talente von draußen* вирізняється певною загадковістю, оскільки не містить експліцитної вказівки на власне тему. Однак у підзаголовку ця вказівка з'являється, як і натяк на економічний підтекст зафіксованих міграційних процесів. На початку основного тексту тематичний континуум забезпечено введенням оказіоналізму *Multikulti-Wunderland*, в якому об'єднані дві вище згадані тематичні лінії – різнонаціональні мігранти та Австралія, яка створює для них сприятливі умови. Зрозуміло, що окрім цих компонентів значення, текстова словотвірна конструкція містить інші, що імпліцитно входять у її семантичну структуру (напр. висока кваліфікація мігрантів).

Magnet für Talente von draußen (Titel). Australiens Migrationspolitik zielt auf die Wirtschaft: Wer gebraucht wird, den holt man sich. (Untertitel) Australiens Ruf als Multikulti-Wunderland war nur vorübergehend gefährdet. [...] Um jährlich rund zwei Prozent wächst Australiens Bevölkerung – schneller als die der meisten anderen Industrieländer. Und für rund 60 Prozent dieses Wachstums sind hoch qualifizierte Ausländer verantwortlich. Sie bescheren Australien eine positive Einwanderungsbilanz: Rund 300.000 mehr Zuwanderer als Auswanderer zählte das Land im vergangenen Finanzjahr; die meisten von ihnen stammen aus Großbritannien, China und Indien. Jeder vierte Einwohner von Down Under wurde im Ausland geboren. Auch die Premierministerin Gillard kommt ursprünglich aus Wales. (Zeit Online 21.10.2010)

У експозиції наведено ключову інформацію, важливу для подальшого сюжетного розгортання. ТСК у цій композиційній частині стисло відображають ситуацію, «експонують» її основні елементи, обставини, дають змогу глибше зрозуміти характер зображуваного.

Згідно з результатами дослідження І. Микитюк, у зав'язці та розвитку дії тенденційним є сповільнення темпу оповіді, тож автор може неквапливо та різнобічно описати осіб, інші текстові референти. Це зумовлює вживання полілексемних позначень у формі словосполучень та речень [101, с. 8]. Хоча спостереження дослідниці базуються на творах художньої літератури, однак вони частково збігаються з особливостями тематичного розгортання у

газетних і журнальних коментарях. У зібраному корпусі 52% ТСК зафіксовано в основному тексті, де вони можуть маркувати перехід від однієї смислової частини тексту до іншої.

Традиційно основною одиницею тексту вважають надфразову єдність (синонімічно використовують терміни «складне синтаксичне ціле», «велика синтаксична сполука»). В україністиці поширеним є також термін мікротекст, що позначає одиницю тексту, яка об'єднує певну сукупність речень різної будови на основі змісту і розкриває одну підтему. Оскільки мікротекст не має формальних показників, які б вказували на його межі, важливо враховувати членування тексту на абзаци [36, с. 21]. Для абзацу як частини когерентного тексту характерною є тематична цілісність і відносна завершеність змісту. За спостереженнями Т. Должинової / Т. Терновської, у науковому стилі абзац, зазвичай, збігається з мікротекстом, а в публіцистичному чи художньому стилі мікротекст може охоплювати декілька абзаців [36, с. 22]. Тож референтне членування тексту близьке до того, що традиційно називають поділом тексту на абзаци. «Поглиблення межі між абзацами можна реалізувати різними прийомами компресії змісту одного чи декількох речень» [107, с. 36]. На прикладі функціонування ТСК засвідчено, що їхня поява може сигналізувати про зміну текстового референта і вказувати на перехід до нової смислової частини тексту.

На думку Т. А. ван Дейка, тему тексту, спосіб її розгортання автори визначають на початковому етапі розробки, коли відбувається встановлення зв'язків між певними структурами знань і проектується цілісна модель ситуації. Глобальна семантична структура тексту або його макроструктура (основна тема, макротема) є, по суті, реконструкцією тема-рематичної прогресії. За допомогою певних семантичних трансформацій зміст тексту може бути зведений до кількох макропропозицій [35; 211], що мають узагальнений характер. Таким чином, тема тексту утворює разом із підтемами ієрархію тем. Смилова єдність може виявлятися у регулярній повторюваності ключових слів тексту, повторній номінації, синонімічних

замінах тощо. ТСК і антецеденти можуть бути залучені до складної системи тематичної ієрархії. У наведеному нижче фрагменті тексту спостерігаємо використання спільнокоренових ТСК з першим компонентом *Imam-*, через які реалізовано тематичну прогресію за взірцем розгалуження макротемати.

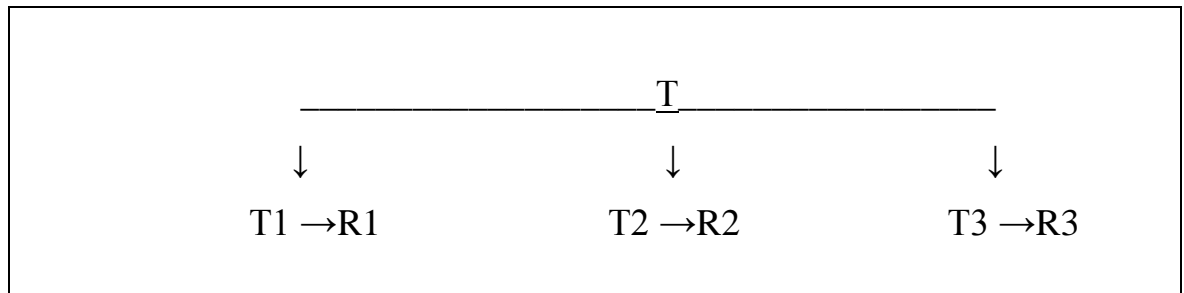

Рис. 3.2. ТСК у тема-рема-тематичному розгортанні інформації

Основною темою статті з назвою *Die neuen Imame kommen* є формування нового типу імамів – служителів мечетей у Німеччині. Ця базова інформація міститься у заголовковій номінації та сегментах 1 і 5, а також підтверджується структурою ізотопічного ланцюжка. Основна тема розгалужена на такі мікротемати:

- Впровадження в низці німецьких університетів нового курсу для підготовки «вітчизняних» фахівців за спеціальністю імам (сегмент 1, 5);
- Імами, які після навчання в Туреччині, оселяються у ФРН з метою проповідування ісламу (сегмент 2);
- Потреба у новому типі імамів, їхня характеристика та поведінка (сегмент 3, 4).

Die neuen Imame kommen (Titel)

Deutsche Universitäten bilden jetzt islamische Geistliche aus. ... (Untertitel)

(1) ... in der Eingangshalle des Universitätsgebäudes in Osnabrück, Kolpingstraße 7, steht »Imame«. ... Vor Raum 314, Lehrstuhl für islamische Religionspädagogik, Professor Bülent Uçar, ist man am Ziel. An der Tür hängt eine Liste mit 40, 45 Namen, türkischen, arabischen, bosnischen, pakistanischen. Es sind die Namen der Bewerber für ... eine Weiterbildung von Imamen, über zwei Semester, in Sachen Sprache, Landeskunde und Pädagogik.

(2) Die Weiterbildung ... ist eine Vorstufe zu dem eigentlichen Ziel ... die Einrichtung eines Studiengangs für islamische Theologie, Start 2012. Ein Studium, das Imame ausbildet – nicht nur in Koranexegeese und islamischem Recht, sondern auch in zeitgenössischer Pädagogik. Man könnte Raum 314 des Religionspädagogischen Instituts auch als eine Art Keimzelle verstehen für einen Islam made in Germany.

(3) [...] Nun steht fest: An den Wissenschaftsstandorten Tübingen, Münster und Osnabrück werden mit Unterstützung des Bundes islamwissenschaftliche Studiengänge eingerichtet.

(4) *Vier Millionen Muslime leben in Deutschland. Die 2000 Imame im Land haben einen großen Einfluss auf ihr Denken und Handeln. Sie leiten nicht nur die Gebete und halten die Freitagspredigt, sie unterweisen auch die Kinder und Jugendlichen in Religion, bestimmen also die Zukunft des Islams in Deutschland mit. Und sie sind hierzulande auch als Seelsorger und Ratgeber in Alltagsfragen gefordert. Dazu müssten sie sich aber auskennen in der Welt, in der sie leben. Weil das nur die wenigsten tun, gibt es Raum für einige **Selfmade-Imame**, die mit radikalen Predigten auf Jüngerjagd gehen.*

*Wie ist es also bestellt um die Imame in Deutschland, Professor Ceylan? Professor für Religionswissenschaften in Osnabrück Und Ceylan beginnt zu erzählen, dass ungefähr 90 Prozent der Imame kein Deutsch sprechen, dass viele von ihnen die Lebenswelt in Deutschland nicht kennen, gar nicht kennen können, weil sie als **Import-Imame vom türkischen Staat entsendet und nach vier Jahren wieder abberufen werden**. Dass ihre Predigten sich auf die Situation in islamischen Ländern berufen und nicht auf die Lebensumstände in Deutschland. Dass sie schweigen bei öffentlichen Diskussionen um den Islam in Deutschland – mangels Sprachkenntnissen. Dass ein Großteil der Imame als »traditionell-konservativ« einzustufen ist.*

*Und wie soll der neue **Imamtypus**, der in Deutschland ausgebildet wird, nun sein? Auf Konferenzen machte schon halb spöttisch, halb ernst gemeint das Wort vom **Super-Imam** die Runde, einem Allroundtalent, das als Integrationslotse, Sicherheitsbeauftragter und Sozialarbeiter nebenbei auch noch die Glaubensvermittlung übernimmt.*

(5) [...] *Das heikelste Thema in Bezug auf die **Imamstudiegänge** ist der Umgang mit den Verbänden. ... (Zeit Online 14.10.2010).*

Наведена стаття яскраво ілюструє роль ТСК як ключових слів у забезпеченні смислової єдності тексту і багатовекторному розкритті теми. Ключове слово *Imam* пов'язує усі абзаци і не лише створює фон для розкриття теми, але і формує його оцінну тональність. ТСК із цим стрижневим компонентом слугують центральними елементами у формуванні системи текстових референтів, у них виявляється основна ідея та авторська стилістика. Перехід від однієї мікротеми до іншої можна простежити у поділі тексту на мікротексти, які є здебільшого монотематичними і тема кожного з них відображена у відповідних ТСК. Центральним аспектом першого й останнього абзаців є відкриття нової освітньо-кваліфікаційної програми за спеціальністю імам у німецьких вишах і цю тему відображає ТСК *Imamstudiegänge*. Ключовим словом наступного тематичного блоку є ТСК *Selfmade-Imame*, що слугує для позначення імамів, які отримали освіту в Німеччині. Наступний абзац присвячений характеристиці традиційних турецьких імамів та їхніх типових помилок під час професійної діяльності у ФРН, що обґрунтовує потребу впровадження нових навчальних програм у німецьких університетах. Для увиразнення цієї мікротеми введено ТСК

Import-Imame. Далі мова йде про новий тип імамів (*Imamtypus*), за визначенням автора – *Super-Imam*, який не лише повинен володіти екзегезою корану, але й досконало знати контекст розвитку ісламу в Німеччині, адаптовуючи своє проповідування до німецьких обставин. Ці мікротеми ієрархічно підпорядковані макротемі.

Також наступний приклад ілюструє, як композиційно-сміслова організація тексту зумовлює розподіл тема-рематичних ролей у тому числі через ТСК. На початку публікації тему відображено конспективно, щоб сформувати у адресата уявлення про структуру цілого. Основною темою публікації є відмова канцлерки А. Меркель від курсу на формування мультикультурної ФРН, що набуло у світовій громадськості скандального розголосу й названо автором як *Multikulti-Bashing*. Текстові словотвірні конструкції *Multikulti-Absage*, *Multikulti-Geschimpfe*, *Multikultiträume* слугують індикаторами тематичних блоків, стрижневими словами, що забезпечують «когерентність тематичних ліній» [135].

Merkels Multikulti-Bashing, von Indien aus gesehen (Titel). Bei einer Konferenz über Islam in Europa und Indien eröffnen alle Sprecher ihre Beiträge mit einer Referenz an Merkels Multikulti-Absage. Hat sie das wirklich gesagt, dass alle gehen sollen, die sich nicht dem "christlichen Menschenbild verbunden" fühlen? [...] Für wie dumm hält die Kanzlerin die Leute, denen sie mit Multikulti-Geschimpfe vorzumachen glaubt, ihr "konservatives Profil" sei wieder geschärft? Was ist konservativ an solcher Mythenbildnerie? [...] Hier in Indien ist niemand naiv über die Schwierigkeiten, mit politisierter Religion in einer säkularen, liberalen, offenen Gesellschaft zu leben. Niemand träumt in diesem Land Multikultiträume, in dem oft genug Blut fließt, weil bestimmte Gruppen die Religion mißbrauchen. Dass nun auch Angela Merkel anfängt, christliche Werte wie einen Knüppel zu schwingen, ist ein Schock. Man hatte sie für eine globale Politikerin gehalten. Ob unsere Politiker daheim mit ihrem zunehmend aggressiven Provinzialismus eigentlich merken, was sie anrichten? (Zeit Online 18.10.2010)

Наявність у тексті ТСК сприяє запам'ятовуванню та виділенню на загальному текстовому фоні окремих мікротем. Ланцюжки спільнокореневих ТСК, які формуються навколо центрального текстового референта, забезпечують не лише зв'язки між абзацами, але й цілісність усього тексту, формують сітківку ключових слів, навколо яких розгортаються підтеми. Таким чином, функція сегментування, членування тексту на інформативні та композиційні фрагменти може бути реалізована за допомогою лексичних новотворів.

ТСК у кінцівці. Типовим маркером переходу до кінцівки у публіцистичних текстах є лексика з узагальнювальним значенням, а також «смісловий повтор початкової фрази тексту або її ключових одиниць» [98, с. 89]. Кореляція смислових домінант у вступі та кінці тексту слугує певною стилістичною фігурою – кільцевим повтором, який сприяє цілісності сприйняття інформації. На думку Т. Матвєєвої, такий референтний повтор є «аналогічним до зачину за характером функцій» [98, с. 111]. Особливість кінцівок публіцистичних текстів полягає у їхній поліфункціональності й у цьому аспекті протиставляє публіцистичний стиль науковому. «Якщо в наукових текстах кінцівка – це логічна, стандартна одиниця, то у публіцистичному тексті вона є оцінною та прагматичною» [98, с. 111]. Тенденційно кінцівка містить короткий підсумок викладеної інформації, у зв'язку з чим вирізняється лаконічним змістовим вираженням.

У наведених нижче фрагментах коментарів ТСК *Nuklearpoker* та *XL-Aufschwung* слугують образним лаконічним підсумком порушеної проблематики. У першій публікації йдеться про непослідовну атомну політику Північної Кореї, яка то підписує договір про використання атома лише у мирних цілях, то відмовляється від цих намірів, намагаючись при цьому уявному роззброєнні залучити якомога більше гуманітарної допомоги вкрай збіднілому населенню.

Die feudale Atommacht (Titel). Mit dem Bau eines Reaktors zur Produktion von Plutonium hat das Regime schon um 1980 begonnen. Nordkorea trat dem Atomwaffensperrvertrag bei und kündigte seine Mitgliedschaft wieder auf. Es schloss ein Abkommen mit Südkorea über eine atomwaffenfreie Halbinsel und mit den Vereinigten Staaten eine Übereinkunft, in der es sein Waffenprogramm gegen Wirtschaftslinie und Sicherheitsgarantien sowie die Lieferung zweier Leichtwasserreaktoren aufzugeben versprach. Es ließ Inspektoren der Internationalen Atomenergiebehörde ins Land und warf sie wieder hinaus. Es nahm an den Sechsparteiengesprächen in Peking teil, in denen China, Amerika, Russland, Japan und Südkorea versuchten, Pjöngjang von seinem Nuklearkurs abzubringen. Und verkündete dann 2005: „Wir haben Atomwaffen.“ Es ist eine Geschichte von Lug und Trug. Und doch blieb sich das stalinistische Einsiedlerregime auf eine bizarre Weise treu. Es rüstete auf, um stets zweierlei zu erpressen: humanitäre Hilfe von jedermann, der sie leisten wollte, um der Bevölkerung das physische Überleben zu ermöglichen; politische Anerkennung vor allem durch den Erzfeind, die Vereinigten Staaten, um dem Regime das politische Überdauern zu sichern. Die Erpressungsthese kann die jüngste Eskalation jedoch nicht erklären. Es scheint nicht mehr darum zu gehen,

Vorteile im Nuklearpoker herauszuschinden. Nordkorea ist Atommacht und will es bleiben. (Zeit Online 4.6.2009)

Темою іншої статті є економічне зростання в Німеччині у 2010 році, яке перевершило очікування експертів і номінується автором *XL-Aufschwung*. З огляду на значну експресію та гіперболічність новотворів, їх можна кваліфікувати як висхідну градацію, клімакс, позаяк ці ТСК не тільки лаконічно підсумовують зображені в основному тексті факти, але й водночас інтенсифікують характер викладу інформації.

Regierung soll auch im Aufschwung sparen (Titel). Die Wirtschaft wird laufenden Jahr um 3,5 Prozent wachsen, prognostizieren führende Forschungsinstitute. Deshalb dürfe die Politik aber nicht mit dem Sparen aufhören. (Untertitel) Deutschland lässt die Wirtschaftskrise nach Ansicht der führenden Ökonomen deutlich schneller als gedacht hinter sich. Wie die Wirtschaftsforschungsinstitute in ihrem Herbstgutachten voraussagten, wird das Bruttoinlandsprodukt in diesem Jahr um 3,5 Prozent steigen, im kommenden Jahr dann nochmals um 2,0 Prozent. Mit ihrer neuen Prognose liegen die Forscher deutlich über den bisherigen Schätzungen: Im Frühjahrsgutachten hatten sie für 2010 noch ein Wachstum von 1,5 Prozent vorausgesagt. [...] Grund für die rasante Entwicklung der Wirtschaft sei, dass die weltweite Nachfrage nach deutschen Gütern zu Jahresbeginn massiv zugenommen hat. / Auch Bundeswirtschaftsminister Rainer Brüderle geht nach der Vorlage des Expertise von einem Anhalten des Aufschwungs aus. [...] Der XL-Aufschwung geht weiter. (Zeit Online 14.10.2010)

Отже, ТСК дають змогу полегшувати рецепцію матеріалу завдяки функціям сегментування тексту, узагальнення тощо. Аналіз розміщення ТСК у газетних і журнальних коментарях дає підстави стверджувати, що функції новотворів взаємозумовлені розташуванням у композиційних частинах тексту. Якщо у заголовках та підзаголовках катафорично вжиті ТСК реалізують моделювальну, функцію впливу, в основному тексті вони є маркерами мікротем, то у кінцівці їм властива функція узагальнення та підсумку.

3.3. Оцінна та емотивна функції ТСК

Значення ТСК – двопланове і поєднує, зазвичай, два макрокомпоненти – денотативно-сигніфікативний та конотативний. В. Телія наголошує в цьому контексті на існуванні сфери номінативної діяльності, «в якій суб'єкт не зацікавлений в об'єктивному зображенні світу чи нормативно-ціннісному

відношенні до нього, а в досягненні певного впливу на адресата шляхом вираження власного ставлення до світу, виділення у ньому цінностей (з позитивною або негативною оцінкою) таким чином, щоб у мовленні чітко простежувалася суб'єктивність цього виділення» [148, с. 10]. Вказівка на інтеграцію номінативної та прагматичної функцій в лексичних новотворах міститься у Лінгвістичному словнику за редакцією В. Ярцевої: «Акти номінації можуть відбуватися у безпосередній взаємодії з прагматичними факторами. Останні залишають слід у сигніфікаті – те чи інше відношення мовця до названого предмета / явища: емоційне, оцінне, орієнтацію мовця на соціальні умови мовлення чи форми існування мови, функціонально-стильову диференціацію» [184, с. 336]. Як зазначають І. Арнольд, І. Стернін, М. Нікітін, у широкому розумінні конотація охоплює всю інформацію, яка доповнює денотативний зміст, а саме оцінний, експресивний, емотивний, стилістичний, а також естетичний аспекти [4; 144; 109]. Співвідношення експресивності, оцінності та емотивності належить до дискусійних мовознавчих питань, адже ці компоненти є спорідненими і перетинаються у своїх функціях, однак кожен з них має свої характерні відмінності.

Поняття оцінки охоплює логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію інформації, а також різні види емоційної, ірраціональної реакції [132, с. 213; 69, с. 142; 95]. Емоційна оцінка є результатом актуалізації оцінних сем. Низка вчених диференціює оцінку як окрему фазу породження емоцій, оскільки озвучення емотивних реакцій мовців значною мірою залежить від оцінювання. В. Шаховський вважає, що емотивність завжди передбачає оцінність, проте раціональна оцінність не завжди пов'язана з емотивністю [176]. Дослідник розглядає ці поняття як два самостійних компоненти значення, надаючи головну роль емотивності в їхній інтеграції. Тож оцінність є обов'язковим елементом емотивності: емотивний компонент завжди є оцінним, але оцінне слово не завжди емотивне.

Досліджуючи семантику експресивних лексем, Н. Бойко вказує, що емотивність, оцінність, експресивність та образність є складниками

конотативної частини семантики слова і рідко виявляються ізольовано, а переважно у різних комбінаціях [10, с. 26]. Схожої думки дотримується Н. Дорогович, визначаючи емотивність, оцінність, інтенсивність та образність субкатегоріями експресивності [39, с. 21].

У проаналізованому корпусі ТСК здебільшого поєднують оцінний та емотивний компоненти. Емотивно-оцінна характеристика ТСК може виявлятися в особливому стилістичному контексті, адже значення слова, характер і закономірності реалізації сем нерозривно пов'язані з ситуаціями об'єктивної дійсності [33, с. 295]. Т. Шіппан вважає контекстуальний аналіз провідним при визначенні семантики слова [298]. Позитивну оцінку з дещо гумористичним забарвленням набуває у контексті ТСК *Spaßkanzler* (*Der Spiegel* Nr. 54/19.9.2005, S. 48), в якій поєднано політичну лексику із словом *Spaß* у значенні «ausgelassen-scherzhafte, lustige Äußerung, Handlung o.Ä, die auf Heiterkeit, Gelächter abzielt» [336, S. 1477].

*Gerhard Schröder ist im Kanzleramt erwachsen geworden, ohne die pubertäre Attitüde ganz verlernt zu haben. [...] Aber das exaltierte Gehabe des **Spaßkanzlers**, das zum Teil auch gewollte Attitüde war, um sich vom pompösen Geschichtskanzler Helmut Kohl abzusetzen, ließ ihn jünger, ja bisweilen unreif erscheinen. (Der Spiegel Nr. 55/19.9.2005, S. 48)*

Іронічне забарвлення реалізує ТСК *Steuerphilosophen* (*Spiegel Online* 11.06.2013) як номінація німецьких політиків, які пропонують необґруновані податкові кодекси. Також композити *Assimilierungsfolter* (*Die Welt* 7.06.2013), *Moralpranger* (*Die Welt* 26.04.2013), *Hochwasserdemenz* (*Spiegel Online* 11.06.2013) передають несхвальну реакцію автора на зображуване. Інтерпретація закладених у ТСК смислів та конотацій базується на прочитанні підтексту як певної оцінної та емотивної тональності.

*Treffen der **Steuerphilosophen** (Titel). Wer zieht mit dem besten Steuerkonzept in den Wahlkampf? Bei Frank Plasberg lieferten sich Trittin, Brüderle und Co. einen Schlagabtausch über ihre Abgabekonzepte. Das Ergebnis war ein Gesamtkunstwerk aus Flutschäden, Ehegattensplitting und nutzlosen Schulzäunen (Untertitel). Wenn dann noch gerade Hochwasser Milliardenschäden anrichtet, ergibt das nicht nur einen naheliegenden konkreten Einstieg in eine Talkshow zum bewährten Dauerthema Steuerpolitik, sondern auch einen metaphorischen, wegen der Geldflüsse. Und fordert dann auch noch Jürgen Trittin, man müsse "den Flüssen mehr Raum geben", so schwingt da, abseits der Ökologie, abermals ein gewisser Doppelsinn mit und man ist mittendrin in jenem Disput, in dem die Grünen aktuell sowohl den Ton an- als auch ein beliebtes Feindbild abgeben. (Spiegel Online 11.6.2013)*

Яскраво виражену конотацію та експресію виявляють ТСК *Null-Komma-nichts-Anbieter*, *Kundenjagd*, *Zinsjäger*, *Zins-Hopper*, *Zinsjagd* (*Die Welt* 21.7.2013). Темою публікації є вкрай низькі відсотки на банківські вклади у більшості німецьких банків. Автор іронічно називає банківські установи *Null-Komma-nichts-Anbieter* й використовує низку ТСК на позначення мінімального зростання відсоткових ставок (*Kundenjagd*, *Zinsjagd*) і клієнтів, які ретельно моніторять зміну тарифів (*Zinsjäger*, *Zins-Hopper*).

Der Trick der Null-Komma-nichts-Anbieter. (Titel) Deutsche erwarten fürs Sparen starke Zinsen – und Zinseszins. Doch das gilt nicht mehr. Aufs Tagesgeld gibt es oft nichts mehr. Das Produkt verkommt zu einer Art Geldspeicher ohne Rendite. (Untertitel) [...] Wer sein Geld auf Tagesgeldkonten anlegt, bekommt dafür oft nicht mehr als exakt Null Prozent Zinsen. Kurz gesagt: nichts. / Denn wie die "Welt am Sonntag" in Zusammenarbeit mit dem Internet-Vergleichsportaal Verivox herausgefunden hat, bieten nicht weniger als 422 Institute ihren Kunden 0,0 Prozent fürs Tagesgeld. Vor allem Sparkassen und Volksbanken quer durch die Republik finden sich unter den Null-Komma-nichts-Anbietern. Es stehen auf der Liste aber auch bundesweite Anbieter, die einstmalig mit Kampf-Konditionen auf Kundenjagd gegangen sind. / Zum ersten Mal in der Geschichte der Bundesrepublik sehen sich Sparer der absurden Situation gegenüber, Geld anzulegen, aber nichts dafür zu bekommen. [...] Sie lassen ihr Geld unbeobachtet auf dem Tagesgeld liegen und merken dabei oft gar nicht, dass der Zinssatz in den vergangenen Jahren immer weiter gesunken ist. Einige Sparer gehörten bis vor kurzem noch zu den Zinsjägern, die schon bei Renditeunterschieden von einem halben Prozentpunkt den Anbieter wechselten. [...] Aktuell bieten die Spitzeninstitute mehr als 1,5 Prozent. Einen solchen Renditeunterschied hätten sich die Millionen deutschen Zins-Hopper früher nie entgehen lassen. Die Untätigkeit der Sparer birgt die Gefahr, dass der Nullzins die neue Normalität wird. Nur wenn sie wieder auf Zinsjagd gehen, werden die Banken attraktivere Zinsen bieten, um die Kunden nicht zu verprellen. (Die Welt 21.7.2013)

ТСК *Möchtegernzar* (*Die Welt* 2.8.2013) ретранслює імперіалістичні настрої президента Росії, натякаючи на його «царські» амбіції й безпідставну претензію на світове лідерство. Автор зображає антизахідні, антиамериканські настрої президента й нівелювання прав ліберальної опозиції в сучасній Росії. Використання слова *Zar*, з одного боку, контрастує з державним устроєм РФ, а з іншого, унаочнює амбіції глави держави, як і дієслівна група *Möchtegern-* у функції означувального компонента ТСК.

Im Streit mit den USA ist Putin ein Möchtegernzar. (Titel) Es war klar, dass Moskau Snowden Asyl gewährt. Seit Jahren gehört es zur russischen Strategie, Washington zur Weißglut zu treiben. Putin braucht den Konflikt, um sich der eigenen Größe zu versichern. (Untertitel) [...] Man sollte nicht vergessen: Das postimperiale Russland hat den Zusammenbruch der Sowjetunion und den jähen Zerfall des großrussischen Reiches bis heute nicht verkraftet. Hatte Boris Jelzin noch redlich versucht, sein Land vom imperialen Sendungsbewusstsein zu befreien, bemüht sich Putin seit längerer Zeit, das Verlangen nach dem Weltmachtstatus erneut zu wecken, zu verstärken und gegen die liberale

Opposition im eigenen Land einzusetzen. Putin weiß genau, dass sein Land schon lange nicht mehr mit den Vereinigten Staaten mithalten kann [...] / Wo Wladimir Putin Obama piesacken kann, da wird er es tun. Nett ist das nicht, beruhigend aber ist, dass Russland eben keine Supermacht mehr ist. Der Kalte Krieg ist vorbei. Putin kann sich noch sehr nach den alten Verhältnissen sehnen. (Die Welt 2.8.2013)

Умовою комунікативно-прагматичного успіху є апеляція до емоційного сприйняття повідомлення, що можна досягти завдяки образності, метафоричності [148, с. 14]. Емотивність трактують як «іманентно властиву мові семантичну властивість виражати системою певних засобів емоційність як факт психіки, відображені в семантиці мовних одиниць соціальні та індивідуальні емоції» [176, с. 24]. На думку М. Ретунської, емотивність – це мовне відображення емоцій засобами різного рівня мови, у тому числі лексичного, який не тільки пов'язаний з вираженням емоційно-оцінного відношення, але і спрямований на створення у реципієнтів «емоційного резонансу» [127, с. 40]. Зважаючи на емоційність як психологічний феномен, що співдетермінує когнітивну діяльність людей та є важливим компонентом суспільної комунікації, аспект емотивності відіграє суттєве значення у формуванні прагматики коментарів. Емотивне значення ТСК з оцінкою схвалення або несхвалення зумовлене намірами автора вплинути на емоційний стан читачів та сформувати певну думку про предмет публікації. ТСК використовують для підсилення відповідної тональності тексту. «Сигнали психологічної установки автора, свідомо чи підсвідомо, пронизують увесь текст, створюють одну з наскрізних ліній, що скріплює його в єдине ціле. Завдяки цим сигналам формується певне психологічне забарвлення – тональність тексту або його суб'єктивна модальність» [98, с. 33–34].

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що інтенсифікація оцінного, емотивного компонентів ТСК є результатом дії відповідного забарвлення твірної основи, безпосередніх складників, умов контексту, а також характеристик словотвірного типу. Яскравим прикладом стилістичної маркованості словотвірного типу є похідні іменники з суфіксом *-ei, -ling*, які можуть виражати негативне оцінне значення: *Daten-Schnüffelei*,

Maschinenstürmerei (*Die Welt* 6.8.2013), *Mythenbildneri* (*Zeit Online* 18.10.2010), *Beruhigungsheiteitei* (*Zeit Online* 17.10.2010), *Oberhäuptling* (*Der Spiegel* Nr. 36/5.9.2005, S. 23). ТСК, утворені шляхом контамінації, теж передають оцінність, близьку до сатири чи сарказму: *Merkozy*, *Merkollande* (*Spiegel Online* 11.05.2012), *Merkiavelli*, *Europhoriker* (*Zeit Online* 3.11.2012).

На відміну від суфіксальних дериватів, у яких суб'єктивно-модальне відношення виражене експліцитно через суфікс або префікс, у ТСК композитного типу це відображено непрямим способом, а саме їхньою внутрішньою формою [148, с. 19]: *Friedensschwätzer* (*Der Spiegel* Nr. 36/5.9.2005, S. 23), *Bremsernation* (*Der Spiegel* Nr. 49/5.12.2005, S. 23). Роль твірних основ, безпосередніх складників ТСК у вираженні конотацій не викликає сумніву – негативно забарвлені основи зумовлюють негативний відтінок значення новотворів і навпаки: *Schwammintelligenz* (*Focus Online* 21.2.2013), *Elfmeterpunkt-Dieb* (*Die Welt* 5.11.2012), *Medienverächter* (*Der Spiegel* Nr. 53/2005, S. 49), *Schwachmatismus* (*Die Welt* 25.6.2013), *Rentenräuber* (*Süddeutsche Zeitung* 1.1.2012), *Kriegskanzler* (*Der Spiegel* Nr. 36/5.9.2005, S. 23).

Отже, у семантиці ТСК понятійний зміст поєднується з оцінкою, в якій може домінувати емоційне сприйняття ознак, властивостей зображуваного. Це взаємозумовлює інтенціональність газетних та журнальних коментарів, ефект впливу на адресата. Оцінність разом з іншими компонентами конотативного аспекту значення ТСК є засобом досягнення експресивності.

3.4. Експресивна функція ТСК

Лінгвісти зазначають, що «відсутність експресивних засобів може за певних умов сприйматися як недолік, коли соціально та історично детерміновані очікування реципієнтів щодо стилістичного «аранжування» текстів певного типу не справджуються» [231, S. 62; 124, с. 5]. М. Шредер вважає, що газетні тексти нерідко потребують новотворів як «індикаторів

актуальної інформації» [304, S. 74]. Читачі сприймають експресеми як «тактику» викладу, певну закономірність, у зв'язку з чим граматичні, лексико-семантичні порушення не є власне «стилістичним порушенням норми» [231, S. 63]. Зважаючи на це, автори коментарів можуть відбирати та організовувати мовні засоби таким чином, щоб вони не тільки передавали певний зміст, але й викликали у читачів емоційну реакцію та естетичну насолоду.

Прагнення до експресивності може бути пов'язане з навмисним порушенням мовного стандарту й бажанням «освіжити» мову після певного її «остандартнення» [155, с. 8], тому поняття експресивності корелює з рефлексією мовної норми. В. Фляйшер / Г. Міхель / Г. Штарке вказують на те, що експресія виявляється через «незвичність» і тому є «дієвим» компонентом комунікації в публіцистичному стилі [231, S. 59]. Експресивність трактують як «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мовлення, які забезпечують її здатність слугувати у комунікативному акті засобом вираження суб'єктивного відношення мовця до предмета мовлення чи адресата» [184, с. 591], підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого [157, с. 156]. У багатьох дефініціях експресивності виокремлено виразність та стилістичну маркованість як прикметні ознаки цього поняття. Експресивність створюється на ефекті несподіванки, незвичності явища: «експресія – це те, що протиставляється стандарту, емоційно марковане, характерне» [68, с. 93], «експресія з'являється там, де існує можливість зіставлення, підсилення певних ознак на основі протиставлення експресивно нейтральних і емоційно виразних мовних засобів» [157, с. 156], «експресія пов'язана не лише з емоційним та образним, але й з волюнтативним, естетичним, соціально-оцінним, нормативним та іншими аспектами висловлювання» [164, с. 7].

Як семантико-стилістична категорія експресивність виявляє зв'язок з емотивністю та оцінністю. На думку В. Дєвкіна, експресивність є виразністю, дієвістю мовних засобів, а емотивність – категорія змістова, яка передає

внутрішній стан мовця [34]. Це бачення набуло широкої підтримки серед лінгвістів, позаяк експресивність є одним із засобів створення емотивності в мові, але вона не дублює емотивності тексту, не змінює денотативний зміст.

Й. Ербен трактує мовні інновації як «творчий відхід від чинної лексичної норми, стилістично ефектні порушення, (свідомо) помилкові слова» [222, S. 35–38], маркованість яких може підсилюватися при порушенні обмежень різних мовних рівнів – фонетичного, морфологічного або лексичного. При оказіональному словотворенні можливі (1) фонетчні відмінності (напр., гра слів, що полягає у поєднанні схожих за звучанням лексем: *Spray-Athen* замість *Spree-Athen*); (2) морфологічні відмінності, які виявляються при словоскладанні у зміні морфемної структури одного з компонентів (напр., при контамінації – *Diversionskommandeur* або при зміні морфемного членування – *Sol-daten, Staub-ecken*); (3) семантичні відмінності базуються на сполученні непоєднаних морфем та слів, порушенні семантичної валентності, дериваційних обмежень, тобто оказіональність постає з контрасту між лексичними одиницями [222; 235, S. 102; 220, S. 110]. Одну з можливостей підвищити експресивність виразу лінгвісти вбачають у створенні висловлень, «які певною мірою ускладнюють сприймання, зумовлюють додаткові стратегії декодування інформації» (напр., метафоризація висловлення) [231, S. 61]: *Revolutionsbraut* (*Zeit Online* 25.5.2013), *Flausch-Wahlkampf* (*Süddeutsche Zeitung* 17.5.2010), *Werkzeug-Mantra des Heimwerker-Sonnenkönigs* (*Zeit Online* 29.3.2013).

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що експресивність більшості ТСК є результатом нетипового, «несподіваного» з'єднання лексем. Семантика складних слів значною мірою обумовлена характером семантичних зв'язків між безпосередніми складниками, тому особливу експресію виявляють композити, в яких об'єднані семантично віддалені або логічно несумісні лексичні одиниці. «Лексична сумісність є за своєю суттю смисловою правильністю висловлення, його відповідністю «нормальному» стану речей. Лексична сумісність не допускає

словосполучень на кшталт «круглий квадрат» або «стіл снідає» та ін., однак поняття лексичної сумісності / несумісності не є абсолютним. Абсурдні з погляду звичного стану речей висловлення можуть бути єдиними можливими, наприклад, у казковій ситуації» [139, с. 285].

Семантична несумісність компонентів може бути різного характеру. До прикладу, ознаки, властиві лише людині, можуть приписувати предметам або явищам чи навпаки (*hautsympatisches Hemd, verkehrsfreundliche Küste*). Копулятивні композити, зазвичай, формуються з лексем, що позначають протилежні поняття: *Mann-Frauen* (*Zeit Online* 2.7.2013), *Führer-Prinz* (*Spiegel Online* 28.9.2013). ТСК оксиморонного типу отримують нове осмислення, оскільки відхилення від звичного способу висловлювання зумовлює ефект експресії різного виду – від логічного підсилення певних властивостей до іронічних та саркастичних відтінків.

Експресивності можна досягти завдяки поєднанню у словотвірних конструкціях німецьких та іншомовних слів, напр., *Amigo-Abgeordnete* (*Spiegel.online* 2.5.2013), *Basta-Kanzler* (*Der Spiegel* Nr.14/4.4.2005, S. 28), *Undercover-Student* (*Der Spiegel* Nr. 30/21.7.2003), *Allround-Schnäppchen* (*Spiegel Online* 12.7.2013), *Renten-Establishment* (*Der Spiegel* Nr. 7/13.2.2006, S. 30), загальноживаної лексики з діалектизмами *Häuslebauer* (*Die Welt* 6.8.2013), *Simulantenstadl* (*Die Welt* 28.9.2013), термінологічною лексикою, поєднанні слів, що належать до різних мовних стилів – *Betpolitik* (*Zeit Online* 28.10.2010), *Tee-Schlampe* (*Focus Online* 28.1.2013), *Kiffer-Republik* (*Die Welt* 25.11.2013). Як зауважує О. Шонь, «для образного, художнього мовлення характерна індивідуальна сполучуваність слів, оскільки для того, щоб відтворити своє світовідчуття, донести до читача сутність зображуваного явища, автор відступає від норм традиційної сполучуваності, розширюючи і поновлюючи коло звичних словесних зв'язків» [179, с. 38]. Слова з незвичним поєднанням безпосередніх складників зумовлені змістом та прагматичним спрямуванням тексту, виявляють особливі виражальні властивості, додаткові семантичні відтінки. ТСК є виявом «влучності,

дотепності, нетрафаретності вислову» [155, с. 12], їхнє використання забезпечує свіжість і виразність мовлення.

Порівнюючи фрагмент тексту „*Frau Merkel hat die CDU zu einer konservativ-liberalen Partei gemacht, und dafür wird sie jetzt büßen*“, sagt *Fraktionsvize Ludwig Stiegler nicht ohne Schadenfreude* із реченням *Die Rachelustigen bauen auf SPD-Chef Franz Müntefering* (*Der Spiegel Nr. 41/10.10.2005, S. 25–26*), виявляється, що на противагу до антецедена ТСК реалізує експресивну функцію, додає до об'єктивної оцінки суб'єктивну та сигналізує про емотивне відношення суб'єкта мовлення до позначуваного. Суб'єктивна оцінка підпорядкована у висловлюванні певному комунікативному завданню.

Стилістичній забарвленості ТСК властива певна ступеневість [231, S. 59; 273, с. 40] – поряд із «незвичними», які впадають у вічі, існують також новотвори, будові яких менш властивий відхід від мовної норми, через що вони не видаються несистемними, наприклад, *Bezahlstudium, Billigjobber* (*Der Spiegel Nr. 33/15.8.2005, S. 38-39*), *Jungpolitiker* (*Spiegel Online 14.03.2012*), *Bedarfsgemeinschaft* (*Der Spiegel Nr. 10/06.03.06, S. 81*), *Bruttoinlandsglück* (*Die Welt 2.07.2013*), *Fitmacher* (*Spiegel Online 09.01.2014*), *Dokortitel-Inflation* (*Zeit Online 25.01.2013*). Часте активне та пасивне використання словотвірних моделей є важливою передумовою їхнього рутинного вжитку й сприйняття. В основі цього закладений принцип повторюваності, який породжує звичність. «Мовні навички «продукують» додаткову мовну маневреність, яка визначає комунікативну раціональність. [...] Мовцеві достатньо дотримуватися засвоєних композиційних закономірностей та підсвідомо керуватися цим імпліцитно даним знанням» [326, S. 18]. Схоже пояснення випадкам, коли некодифіковані слова справляють узуальне враження, дає І. Барц [192, S. 22], ґрунтуючи його на віднесеності новотворів із регулярною семантикою до відкритих словотвірних парадигм. Їхнє розуміння підкріплюється серійним продукуванням, що врешті може стати рутинним.

Проведений аналіз підтверджує, що експресивність ТСК створюється та актуалізується вмотивовано з метою реалізації комунікативних інтенцій автора. Більшість ТСК є стилістично маркованими одиницями, що увиразнюють повідомлення, інтенсифікують виражальні можливості тексту та сприяють реалізації апелятивної функції газетних і журнальних коментарів.

3.5. Естетична функція ТСК

Важливим аспектом виникнення і функціонування ТСК є естетична функція. Мова має поетичну природу і навіть окреме слово, за визначенням Г. Глінца, є «малим твором мистецтва» [240]. У вченні О. Потебні основна одиниця мови постає як «творчий акт мовлення» [121, с. 181]. Визначення естетичної функції мови та мовних знаків є неоднозначним і пов'язане з їхньою можливістю функціонувати у контексті мистецтва, відображенням у мові прекрасного, здатністю викликати у реципієнтів почуття задоволення, створювати художні образи, бути джерелом естетичної насолоди. Поширеною є теза, відповідно до якої естетика мовних одиниць зумовлена різними перетвореннями в їхній семантиці, тобто естетичні властивості ґрунтуються на образно-асоціативних можливостях лексики [178; 218]. Деякі вчені [91; 37; 236] виділяють такі естетичні властивості мовних елементів, як новизна, несподіванка. Згідно з цією думкою, мовна естетика може опиратись як на нове у мові, так і на поглиблене осмислення мовних ресурсів, виявлення їхніх прихованих можливостей. Завдяки естетизації елементи мови глибше осмислюються, стають стилістично виразнішими.

Естетична функція ТСК пов'язана з такою організацією тексту, яка оновлює звичне слововживання, порушує автоматизм мовлення і дає поштовх до нових виражальних можливостей. Мовленнєвий автоматизм руйнується несподіваним, композиційно та художньо виправданим словотворенням, формуванням слів, інтерпретація яких вимагає

інтелектуальних зусиль, а не знаходиться на «поверхні мовної свідомості» і є мінімально передбачуваною [121]. Якщо під мовною естетикою розуміти «закономірності реалізації загальномовних естетичних понять лаконічності, витонченості вислову, динамізму, змістовності тощо» [111, с. 61], то ТСК є внеском у естетизацію текстової канви. Ці одиниці відповідають вимогам лаконічності, нетрафаретності вислову, інтенсифікують стилістичну виразність тексту шляхом створення художніх образів. Для виявлення естетики мовних одиниць важливо враховувати єдність художнього та емоційного [111, с. 65], адже естетичними функціями володіють ті мовні одиниці, які здатні виявляти естетичний вплив на реципієнта і сприяють формуванню чуттєво-ціннісного ставлення до зображуваного. ТСК здатні викликати у реципієнтів певні емоції, співдeterminувати якщо й не завжди відчуття задоволення, то, принаймні, відчуття тематичних і мовних рефлексій, що зумовлено їхньою новизною, образністю, лаконічністю тощо.

Як одиниці, що відображають авторські рефлексії відповідної тематики, ідентифікують мовно-естетичну свідомість автора, ТСК мають художню цінність і причетні до формування чуттєво-ціннісного сприйняття реципієнтами зображуваного. Семантична багатоплановість новотворів, обігрування прямих і образних значень, динаміка формування – яскраві вияви їхньої естетичної функції.

Естетична функція мови є однією з основ мовної експресії. До експресивізації на естетичному ґрунті тяжіють елементи всіх структурних рівнів мови, проте найбільшу здатність до неї виявляють елементи лексичного, фразеологічного та словотворчого рівнів [164, с. 47]. Як засвідчує проведений у 3 розділі аналіз, ТСК значною мірою співдeterminують експресивне тонування тексту, його прагматику, емоційно-оцінне «звучання». Словотворення є одним зі способів надання тексту не тільки інформаційно-комунікативного, але й естетично привабливого характеру та має естетичну цінність також в контексті розширення лексичних і словотвірних граней літературної мови.

Висновки до розділу 3

1. З опорою на функціональний підхід публіцистичний коментар трактують як інформативний тип тексту з домінантною апелятивною функцією, яка зумовлює вираження авторської думки, наявність експресем, експлікаторів конотацій. ТСК виявляють комунікативну значимість у реалізації апелятивної функції дослідженого типу текстів, адже частково містять ті складники, що формують прагматику газетних і журнальних коментарів. Інтенсифікація оцінного, емотивного компонентів новотворів є результатом дії відповідного забарвлення твірної основи, безпосередніх складників, умов контексту, а також характеристик словотвірного типу.

2. Анафорично та катафорично вжиті ТСК по-різному залучені до формування цілісності тексту, тому прагмастилістичні функції новотворів взаємозумовлені розташуванням у композиційних частинах коментарів. Катафору як сигнал постінформації використовують для виділення інформації перед розгорнутим позначенням референта, оскільки вона є ефективним засобом стимулювання зацікавленості з боку реципієнтів. При ретроспективній спрямованості ТСК репрезентують підсумкову інформацію. Відтак у заголовках та підзаголовках катафорично вжитим ТСК властиві моделювальна, функція впливу, в основному тексті вони є маркерами тематичних блоків, а в кінцівці їхніми пріоритетними функціями є узагальнення та підсумок.

3. Семантична рекурентність новотворів і антецедентів дає змогу встановити зв'язки між суміжними, а також дистантно розміщеними реченнями, у різних абзацах або композиційних частинах тексту. У коментарях, присвячених актуальним соціальним питанням, трапляються ланцюжки спільнокореневих ТСК, що формуються навколо центрального текстового референта й утворюють сітківку ключових слів, навколо яких розгортаються підтеми.

ВИСНОВКИ

Урахування динаміки словотвірних процесів у поєднанні з комунікативно-функціональним підходом дало змогу здобути дані про чинники формування текстових словотвірних конструкцій у сучасній німецькій пресі. Принцип мовної економії, тема-рематична прогресія, прагматика тексту, а також реалізація логічного наголосу є рушійними чинниками, що взаємозумовлюють формування лексичних новотворів.

Кореляції між текстовими словотвірними конструкціями та синтаксичними антецедентами на структурному, семантичному та функціональному рівнях дають підстави трактувати ТСК як лексичні новотвори, що виникають унаслідок структурно-семантичного згортання пропозиційних номінацій, слугують ініціальною ланкою у вербалізованих логічних операціях та інтегрують властивості референційних і номінативних словесних знаків.

ТСК не є унормованими, стійкими одиницями номінації у мовленнєвій практиці. З огляду на новизну вони неоднорідні. На основі соціолінгвістичного анкетування з'ясовано, що понад 70% ТСК мають okazіональний характер, не підлягають семантизації поза контекстом, а їхнє вживання обмежується одиничними текстами. Решта новотворів зрозуміла респондентам, однак не належить до репродуктивної лексики. Цю частку формують неологізми, які перебувають на шляху інтеграції в мовну систему.

З огляду на генезу ТСК, синтаксичну форму дериваційної бази, ці одиниці акумулюють значення та відношення, експліцитно виражені у синтаксичних конструкціях. Такий тип перетворення зумовлює перехід предикації у латентний стан, тому про неї можна судити на основі мовної компетенції, комплексу текстових і фонових знань мовців. ТСК реферують і поновлюють зміст предикативних конструкцій та виконують функцію відсилання. В основі зв'язку, що об'єднує різнорівневі кореляти, лежить принцип єдності референта, а механізм кореляцій заснований на таких

базових принципах текстової зв'язності, як рекурентність і тематична єдність елементів.

Формування ТСК зумовлене не лише потребами лаконічної номінації комплексних текстових референтів (ситуацій, відношень тощо), а також закономірностями текстотворення, референційним рухом, який забезпечує тема-рема-тичну прогресію. З погляду комунікативних процесів згортання дієслівної словосполуки в оказіональний композит чи дериват може бути зумовлене необхідністю переведення групи присудка в тему наступного речення, внаслідок чого відбувається послідовне розкриття інформації та прогнозована дистрибуція теми і реми. Декомпозиція ТСК пов'язана здебільшого з комунікативним наміром автора ввести один з безпосередніх складників новотвору до тематичної або рема-тичної частини речення.

З'ясовано, що відстань між різнорівневими корелятами не впливає на реалізацію ними текстотвірних функцій. Як контактну, так і дистантну розміщені конструкції залучені до поновлення інформації з претексту або до проспекції на посттекст. При ретроспективній спрямованості новотвори репрезентують інформацію підсумкового характеру, катафора ж як сигнал постінформації є ефективним засобом виділення комунікативно значущих елементів та стимулювання зацікавленості з боку реципієнтів. Дистантне розташування корелятивів може підвищувати інформаційну напругу.

З формально-морфологічного погляду між лексичними новотворами і синтаксичними антецедентами засвідчено відношення часткової структурної рекурентності та субституції. Зважаючи на лексико-семантичний повтор, різнорівневі номінації поєднують аспекти формальної зв'язності та змістової цілісності тексту.

ТСК утворюються за продуктивними словотвірними типами сучасної німецької мови, з-поміж яких найчастотнішими є словоскладання та деривація і менш продуктивні зрощення, конверсиви. Переважання композитів зумовлене структурно-семантичними особливостями цього словотвірного типу, його багатовекторною функціональністю.

Антецедентами ТСК слугують дієслівні словосполучення, речення різної структури або їхні фрагменти, а також мікротексти.

Семантична компресія ТСК пов'язана з моделюванням образного слова, імплікуванням додаткових смислів, зумовлена різними асоціативними відношеннями, які виявляють безпосередні складники новотворів, та наявністю конотацій. Внутрішня форма новотворів може бути зумовлена компонентами переосмисленого значення антецедента, а також смисловими ознаками, що асоціативно входять до семантичної структури позначуваного. Імплікування додаткових смислів, асоціацій спричинює нарощення обсягу інформації, тож референціалізація ТСК залежить від комплексу чинників. Початковою операцією є визначення обсягу розпізнавального контексту, залежно від локалізації уточнювальних засобів. Окрім контекстуальної інформації та лінгвальної компетенції, слід залучати екстралінгвальні дані, пресупозицію мовців.

Досліджені новотвори виявляють три ступені вмотивованості значення: ТСК із затемненими мотиваційними відношеннями, частково вмотивовані та новотвори з прозорою мотивацією. Що більше переосмислені значення ТСК, то сильніша тенденція до субституції їхніх безпосередніх складників у синтаксичних корелятах і до збільшення обсягу антецедентів.

Внаслідок розвитку смислової структури ТСК логіко-семантичні відношення між новотворами й антецедентами можуть набувати ознак контекстуальної синонімії, контекстуальної антонімії, метафоризації та інших семантичних процесів.

В архітектоніці газетних і журнальних коментарів засвідчено семантичні та структурні кореляції не лише між ТСК і антецедентами, але також між лексичними новотворами, які формують ізотопічні пари або ланцюжки. У деяких публікаціях кількість ТСК становить до 8 одиниць, які вступають у дериваційні відношення з іншими новотворами та синтаксичними конструкціями. Складники таких словотвірних рядів можуть

міститися в кожній композиційно значущій частині коментаря, сприяючи таким чином об'єднанню тексту і формуючи його смисловий каркас.

Публіцистичний коментар як інформативний тип тексту з домінантною апелятивною функцією призначений впливати на читацьку аудиторію, формувати певні думки, пропагувати ідеї. Цей тип тексту «толерує» вираження авторського «я», наявність експресем та експлікаторів конотацій. ТСК залучені до реалізації апелятивної функції публіцистичних коментарів та сприяють досягненню необхідного прагматичного ефекту. Інтенсифікація оцінних, емотивних сем новотворів є результатом дії відповідного забарвлення твірних основ, контексту, а також характеристик словотвірного типу. Експресія текстових словотвірних конструкцій постає внаслідок нетипового поєднання слів різних мовних стилів, семантично віддалених лексем тощо. ТСК є внеском у естетизацію текстової канви, оскільки руйнують мовленнєвий автоматизм, сприяють лаконічності, нетрафаретності вислову. Текстова словотворення є композиційно та художньо виправданим і має естетичну цінність також в контексті розширення лексичних і словотвірних граней літературної мови.

Прагмастилістичні функції ТСК взаємозумовлені розташуванням у композиційних частинах коментарів. Якщо у заголовках та підзаголовках катафорично вжитим новотворам властиві моделювальна, персуазивна функції, в основному тексті вони є маркерами тематичних блоків, то в кінцівці пріоритетними функціями ТСК є узагальнення та підсумок.

Результати дослідження засвідчують особливі способи досягнення когерентності тексту, компресії інформації, поглиблюють знання про структурну організацію німецькомовних газетних і журнальних коментарів та функціональну спрямованість текстових словотвірних конструкцій.

Дослідження діалектики слово- і текстотворення справедливо зараховують до актуальних питань сучасного мовознавства. Здобуті результати не вичерпують висвітленої у пропонованій дисертації проблематики. Науково перспективною є характеристика взаємодії текстових

словотвірних конструкцій з антецедентами в інших типах тексту, що дасть змогу представити цілісну картину функціонального навантаження дериваційних відношень у процесах комунікації. Застосування лінгвокогнітивної методології, семантико-концептуального підходу відкриває перспективи поглибленого аналізу семантики лексичних новотворів у сучасній німецькій мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. *Абашина В. Н.* Виразність газетної публікації і структура заголовка (на матеріалі сучасних російських та українських газет) / В. Н. Абашина // Українська Філологія: школи, постаті, проблеми : [зб. наук. праць]. – Львів, 1999. – Ч. 2. – С. 230–234.
2. *Адмони В. Г.* Пути развития грамматического строя в немецком языке / В. Г. Адмони. – М. : Высш. шк., 1973. – 175 с.
3. *Апресян Ю. Д.* Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367с.
4. *Арнольд И. Д.* Стилистика современного английского языка: (стилистика декодирования) : [учеб. пос.] / И. Д. Арнольд. – [3-е изд.]. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
5. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – [Изд. второе]. – М. : Сов. енцикл., 1969. – 605 с.
6. *Баранов А. Н.* Идиоматичность и идиомы / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский // Вопросы языкознания, 1996. – № 5. – С. 51–64.
7. *Басок В. А.* Контекстуальна синонімія : семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. А. Басок. – К., 2006. – 20 с.
8. *Белянин В. П.* Психолінгвістика : учебник / Валерий Павлович Белянин. – М. : Флинта : Моск. псих.-соц. ин-т, 2003. – 232 с.
9. *Бенвенист Е. Б.* Общая лингвистика / Е. Б. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 448 с.
10. *Бойко Н. І.* Українська експресивна лексика : семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : [монографія] / Н. І. Бойко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 551 с.

11. *Болотнова Н. С.* Коммуникативная стилистика текста : словарь-тезаурус / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта, Наука, 2009. – 384 с.
12. *Борисенкова Л. М.* Когнитивные аспекты словообразования (на материале немецкого языка) / Борисенкова Л. М. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2007. – 244 с.
13. *Валгина Н. С.* Теория текста : [учеб. пособие] / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
14. *Василько З.* Значення слова і контекст : лексична сполучуваність / З. Василько // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.науки. – Львів, 2004. – Вип. 35. – С. 373–382
15. *Вашунин В. С.* Особенности семантической структуры немецких композит / В. С. Вашунин // Вопросы романо-германской филологии. – М., 1975. – Вып. 10. – С. 7–12.
16. *Вихованець І.* Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
17. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
18. *Гак В. Г.* Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с.
19. *Гак В. Г.* Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1973. – С. 325–372.
20. *Гак В. Г.* Повторная номинация на уровне предложения / В. Г. Гак // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1977. – С. 91–102.
21. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 138 с.
22. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
23. *Гатауллин Р. Г.* Влияние контекста на интерпретацию окказиональных словообразовательных конструкций / Р. Г. Гатауллин // Вестник Башкирского университета. – 2001. – № 3. – С. 45–51.

24. *Гатауллин Р. Г.* К вопросу мотивации и ремотивации словообразовательных структур / Р. Г. Гатауллин // Вопросы семантики языковых единиц : [сборник научных трудов]. – Уфа : Изд. Башкирского ун-та, 1986. – С. 17–22.
25. *Гатауллин Р. Г.* К вопросу функционирования контекстуальных сложных слов в текстах художественной литературы / Р. Г. Гатауллин // Стилистика текста. Языковые средства экспрессивности текста : [Межвуз. науч. сб.]. – Уфа : Башкирский государственный университет, 1989. – С. 60–65.
26. *Гладкова Р. Я.* Виразальні можливості різнорівневих мовних одиниць у художніх творах К. Г. Паустовського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Р. Я. Гладкова. – Донецьк, 2001. – 20 с.
27. *Глухов Г. В.* О когнитивной природе лингвистической компрессии / Г. В. Глухов // Когнитивные аспекты изучения языковых явлений в германских языках : Межв. сбор. науч. ст. – Самара, 2000. – С. 18–24.
28. *Городенська К. Г.* Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника) / К. Г. Городенська // Мовознавство. – 1994. – № 6. – С. 22–28.
29. *Городецький Б. Ю.* К теории сложного слова / Б. Ю. Городецкий // Слово в грамматике и словаре. – М. : Наука, 1984. – С. 117–124.
30. *Грещук О. Б.* Словотвір у процесі породження тексту : дис. на здобуття наук. ст. канд. філ. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Оксана Богданівна Грещук. – Івано-Франківськ, 1996. – 150 с.
31. *Гринюк О. С.* Афіксальні віддієслівні іменники на позначення дії у сучасній німецькій мові: семантика, парадигматика та синтагматика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. С. Гринюк. – Донецьк, 2010. – 22 с.
32. *Гулыга Е. В.* Автосемантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова / Е. В. Гулыга // Научные доклады Высшей школы. Филологические науки. – М. : Висш. шк., 1967. – № 2. – С. 62–72.

33. *Гулыга Е. В.* О компонентном анализе значимых единиц языка / Е. В. Гулыга, Е.И. Шендельс // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 291–314.
34. *Девкин В. Д.* Немецкая разговорная речь : Синтаксис и лексика / В. Д. Девкин. – М. : Междунар. отношения, 1979. – 256 с.
35. *Дейк ван Т. А.* Анализ новостей как дискурса / Т. А. ван Дейк // Язык. Познание. Коммуникация : [сб. работ]. – М., 1989. – С. 111–160.
36. *Должинова Т. І.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : [навч. посібник] / Т. І. Должинова, Т. П. Терновська. – К. : Ленвіт, 2011. – 132 с.
37. *Донецких Л.* Эстетические функции слова / Л. Донецких. – Кишинев : Штиинца, 1982. – 154 с.
38. *Дорогович Н. О.* Індивідуально-авторські новотвори в поезії українського резистансу 40-50 років ХХ століття / Н. О. Дорогович // Наукові записки : [зб. наук. пр.]. – Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2012. – Вип. 30. – С. 23–26.
39. *Дорогович Н. О.* Мовна експресія в художніх текстах українського резистансу 40–50-х років ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дорогович Наталія Омелянівна. – Івано-Франківськ, 2013. – 282 с.
40. *Драганов А. К.* О взаимосвязи синтаксических единиц и словообразования / А. К. Драганов // Теоретические основы словосложения и вопросы создания сложных лексических единиц : [межв. сбор. науч. трудов]. – Пятигорск, 1988. – С. 125–134.
41. *Дымарский М. Я.* Проблемы текстообразования и художественный текст (на материале русской прозы XIX – XX вв.) / М. Я. Дымарский. – [2-е изд.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 328 с.
42. *Еникеева С. М.* Синергетические параметры структурной организации и развития словообразовательной системы современного английского языка / С. М. Еникеева // Синергетика в филологических исследованиях : монографія / под. общ. ред. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – С. 62–88.

43. *Єркизян Е. Л.* Дейктическая семантика слова / Е. Л. Єркизян. – Ереван : Изд-во Ереванского ун-та, 1988. – 172 с.
44. *Єрченко О. В.* Компресія як стильова риса композиційної організації анотації / О. В. Єрченко // Наукові записки. Серія «Філологічна». Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість. – Острог, 2010. – Вип. 13. – С. 228–231.
45. *Жайворонок В. В.* Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – К., 1999. – № 6. – С. 32–46.
46. *Жижома О. О.* Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80-90-их років ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Жижома. – Донецьк, 2003. – 20 с.
47. *Загнітко А. П.* Теорія сучасного синтаксису : монографія / А. П. Загнітко. – Вид. 3-тє, виправл. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.
48. *Зеленин А. В.* Компрессивное словообразование в эмигрантской прессе (1919 – 1939 гг.) / А. В. Зеленин // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 2007. – № 4. – С. 98–127.
49. *Земская Е. А.* Синтаксическая компрессия как ведущий признак сокращенно-описательной разновидности письменной научной речи / Е. А. Земская, Т. Н. Мальчевская // Стиль научной речи. – М., 1978. – С. 50–85.
50. *Земская Е. А.* Язык как деятельность. Морфема. Слово. Речь / Е. А. Земская. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 672 с.
51. *Золотова Г. А.* К вопросу о конститутивных единицах текста / Г. А. Золотова // Русский язык. Функционирование грамматических категорий. Текст и контекст. – М., 1984. – С. 163–173.
52. *Золотова Г. А.* Роль ремы в структурной организации и типологии текста / Г. А. Золотова // Синтаксис текст. – М., 1979. – С. 112–133.
53. *Зорівчак Р. П.* О. О. Потебня та фразеологічне багатство мови / Р. П. Зорівчак // Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія : [зб. праць

- двадцять шостої наук. шевчен. конф.]. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 179–190.
54. *Ищенко Н. Г.* Категоріальна семантика похідних у сучасній німецькій мові / Н. Г. Іщенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки, 2013. – № 14. – С. 157–162.
55. *Ищенко Н. Г.* Потенциал словообразовательной валентности существительных в современном немецком языке / Н. Г. Іщенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2013. – Вип. 35. – С. 128–131.
56. *Кайда Л. Г.* Композиционный анализ художественного текста. Теория. Методология. Алгоритмы обратной связи / Л. Г. Кайда. – М. : Флинта, 2000. – 152 с.
57. *Калищан Е.* Семантико-конденсационная универбация составных наименований в современном русском языке / Е. Калищан. – Познань : УАМ, 1986. – 148 с.
58. *Каліна Я. І.* Актуальне членування німецького побутового анекдоту / Я. І. Каліна // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. Філологічні науки. – 2010. – № 1. – С. 202–207.
59. *Карпіловська Є. А.* Неузואальне словотворення : правила «гри без правил» / Є. А. Карпіловська // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – К., 2005. – Т. 8. – № 1. – С.106–117.
60. *Карпюк В. А.* Особливості типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови / В. А. Карпюк // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки : філол. науки. – 2010. – Вип. 8. – С. 427–431.
61. *Квеселевич Д. І.* Семемно-синтезовані дієслова як прояв лінгвістичної економії / Д. І. Квеселевич // Нариси з контрастивної лінгвістики. – К., 1979. – С. 126–131.
62. *Кияк Т. Р.* Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики) / Т. Р. Кияк. – Львов : Вища шк., 1988. – 162 с.

63. *Клименко Н. Ф.* Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : Морфологія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавн. Дім Д. Бураго, 2008. – 336 с.
64. *Клименко Н. Ф.* Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К.: Наук. думка, 1984. – 251 с.
65. *Ковалик І. І.* Вчення про словотвір / І. І. Ковалик. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – 83 с.
66. *Коваль І. В.* Універбація як основна типологічна риса субстантивного словотвору в німецькій мові / І. В. Коваль, Л. А. Кухар // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 33. – С. 114–116.
67. *Козловський В. В.* Текстотвірні функції модальних слів у мові полемічних трактатів Мартіна Лютера / В. В. Козловський // Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Одеса, 2015. – Вип. 17. – С. 31–34.
68. *Колесник Г. М.* Мова газети в епоху НТР / Г. М. Колесник // Науково-технічний прогрес і мова. – К. : Наук. думка, 1978. – С. 91 – 109.
69. *Колшанский Г. В.* Контекстная семантика / Г. В. Колшанский. – [Изд. 2-е, стереотипное]. – М. : Ком книга, 2005. – С. 152.
70. *Колшанский Г. В.* Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте / Г. В. Колшанский // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 5–31.
71. *Комарова С. С.* Семантическая компрессия в прагматике высказывания (на материале современной немецкоязычной прессы) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Комарова Светлана Сергеевна. – Самара, 2005. – 175 с.
72. *Косович О. В.* Оказіональне словотворення в сучасній французькій мові (на матеріалі мас-медіа, Інтернет-видань і художніх творів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / О. В. Косович. – Київ, 2008. – 20 с.

73. *Котюрова М. П.* Связность речи (как текстовая категория) / М. П. Котюрова // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожыной. – М., 2003. – С. 376–381.
74. *Кочан І. М.* Лінгвістичний аналіз тексту : [навч. посібник] / І. М. Кочан. – [2 вид.]. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
75. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство : [підручник] / М. П. Кочан. – К. : Академія, 2003. – 464 с.
76. *Кравцова О. А.* Словообразовательные связи как когерентнообразующий фактор в жанрах англ. газетного текста : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук / О. А. Кравцова. – М., 1991. – 24 с.
77. *Кронгауз М. А.* Семантика. Учебник для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений / М. А. Кронгауз. – М. : Академия, 2005. – 352 с.
78. *Кубрякова Е. С.* О связях между лингвистикой текста и словообразованием / Е. С. Кубрякова // Сборник научных трудов. Лингвистические проблемы текста. – М., 1983. – Вып. 217. – С. 50–59.
79. *Кубрякова Е. С.* Производное словоо в лексике и грамматике / Е. С. Кубрякова // Слова в грамматике и словаре. – М. : Наука,, 1984. – С. 60–69.
80. *Кубрякова Е. С.* Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картины мира. – М., 1988. – С. 141–172.
81. *Кубрякова Е. С.* Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова // Аспекты семантических исследований. – М. : Ин-т языкознания, 1980. – С. 81–155.
82. *Кубрякова Е. С.* Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
83. *Кубрякова Е. С.* Актуальные проблемы изучения словообразовательных систем славянских языков / Е. С. Кубрякова // Научные доклады филологического факультета МГУ. – М., 1998. – Вып. 3. – С. 53–70.

84. *Кубрякова Е. С.* Коммуникативная лингвистика и новые задачи словообразования / Е. С. Кубрякова // Науч. труды МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – М., 1982. – Вып. 186. – С. 24-36.
85. *Кубрякова Е. С.* Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 158 с.
86. *Кульчицький В. І.* Словотворення і текстотворення (на матеріалі сучасної німецької мови) / В. І. Кульчицький // Записки з романо-германської філології. – 2011. – Вип. 26. – С. 119–127.
87. *Куриляк Л. П.* Корелативність у сучасному українському текстотворенні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. П. Куриляк. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
88. *Лазарева Э. А.* Заголовок в газете / Э. А. Лазарева. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 96 с.
89. *Ландер М. А.* Взаємодія словотворчих засобів із семантико-синтаксичною функцією інструменталія / М. А. Ландер // Новітня філологія: науковий журнал Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили, № 3 (23). – 2005. – С. 77 – 92.
90. *Ландер М. А.* Механізм формування словотвірної категорії інструменталія як самостійної категорії непередикативного типу / М. А. Ландер // Лінгвістичні студії. Збірник наукових праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 408–411.
91. *Ларин Б.* Эстетика слова и язык писателя / Б. Ларин // Мовознавство. – К., 1975. – № 3. – С. 82–85.
92. *Левицкий В. В.* Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2007. – 512 с.
93. *Лисецька Н. Г.* Фразеологічні інновації в сучасній німецькій мові: когнітивний та функціональний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Г. Лисецька. – Львів, 2004. – 20 с.

94. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
95. *Лукьянова Н. А.* Экспрессивная лексика разговорного употребления: Проблемы семантики / Н. А. Лукьянова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 227 с.
96. *Манякина Т. И.* О средствах сжатости в языке / Т. И. Манякина // Стилистика текста. Языковые средства экспрессивности текста. Межвузовский научный сборник. – Уфа : Башкирский гос. ун-т, 1989. – С. 116–120.
97. *Мартинovich Г. А.* Типы вербальных связей и отношений в ассоциативном поле / Г. А. Мартинovich // Вопросы психологии. – 1990. – № 2. – С. 143–146.
98. *Матвеева Т. В.* Функциональные стили в аспекте текстовых категорий / Матвеева Т. В. – Свердловськ : Изд-во Урал. ун-та, 1990. – 172 с.
99. *Матезиус В. О.* так называемом актуальном членение предложения / В. О. Матезиус // Пражский лингвистический кружок. – М., 1967. – С. 239–245.
100. *Мащенко О. В.* Неологізми та okazіоналізми в німецькій мові та мовленні (1999-2010 pp.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Мащенко. – Херсон, 2011 . – 20 с.
101. *Микитюк І. М.* Функціонування вторинної композиційно зумовленої номінації у художньому тексті : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Микитюк Ірина Михайлівна. – Львів, 2003. – 213 с.
102. *Милославский И. Г.* Вопросы словообразовательного синтеза / И. Г. Милославский. – М. : МГУ, 1980. – 296 с.
103. *Миханько В. П.* Структурно-семантические особенности многосложных существительных немецкого языка и их текстообразующие функции : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Миханько Віра Павлівна. – К., 1990. – 216 с.
104. *Мойсієнко А. К.* Динамічний аспект номінації : монографія / А. К. Мойсієнко. – К. : Київ. ун-т, 2004. – 100 с.

105. *Москальская О. И.* Грамматика текста (пособие по грамматике немецкого языка для ин-тов и фак. иностр. яз.) : [учеб. пособие] / О. И. Москальская. – М. : Высш. шк., 1981. – 183 с.
106. *Мурзин А. Н.* Компрессия и семантика языка / А. Н. Мурзин // Семантика и производство лингвистических единиц. – Пермь, 1979. – С. 27–58.
107. *Мурзин А. Н.* Текст и его восприятие / А. Н. Мурзин, А. С. Штерн. – Свердловск : Издво Урал. ун.та, 1991. – 172 с.
108. *Негрышев А. А.* Прагматика новостного газетного заголовка: механизмы преобразования информации в системе заголовков – текст / А. А. Негрышев // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – М., 2006. – С. 97–109.
109. *Никитин М. В.* Курс лингвистической семантики : учебное пособие / М. В. Никитин. – СПб : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. – 819 с.
110. *Новицкая В. В.* Текст как фактор формирования словообразовательных единиц / В. В. Новицкая // Сборник научных трудов. – М., 1988. – С. 84–89.
111. *Оліфіренко Л.* До питання про еволюцію поглядів на естетичну функцію мови / Л. Оліфіренко // Донецький вісник наукового товариства ім. Т. Шевченка. Мова, література. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. – Т. 7. – С. 58–67.
112. *Палійчук А. Л.* Інформаційна компресія у художньому тексті та її вплив на інтимізацію наративу / А. Л. Палійчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка : Філологічні науки. Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. – Вип. 22. – Т. 2. – С. 72–76.
113. *Паславська А. Й.* Генеративна граматики як теорія мови: основні положення та методика дослідження / А. Й. Паславська // Вісник Львівського ун-ту. Сер. іноз. мови. – 2001. – Вип. 9. – С. 11–21.
114. *Перцова І.* Роль контекстуальної синонімії у трагедії Есхіла «Прометей закутий» / І. Перцова // Наукові записки. КДПУ. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – 2010. – Вип. 89 (3). – С. 72–75.

115. *Петрашук Н. Е.* Фори́ка как фактор текстообразования : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Петрашук Наталия Евгениевна. – Львов, 1987. – 195 с.
116. *Пишна Л. М.* Повтори як засіб вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л. М. Пишна. – К., 1996. – 21 с.
117. *Полюжин М. М.* Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : [монографія] / М. М. Полюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.
118. *Помірко Р. С.* Нові слова французької мови: процеси зародження та функціонування : монографія / Р. С. Помірко, О. В. Косович – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 388 с.
119. *Пономарів О.* Стилїстика сучасної української літературної мови / О. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.
120. *Потебня О. О.* Думка й мова // Антологія літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996. – С. 25–39.
121. *Потебня О. О.* Естетика і поетика слова : збірник. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.
122. *Приходько Г. І.* Взаємозв'язок оцінки, емоційності, експресивності та модальності / Г. І. Приходько // Вісник Черкаського університету. Серія філологічні науки. – 2005. – Вип. 78. – С. 134–141.
123. *Прищепя В.* Компресія в системі німецьких компаративних тропів. / В. Прищепя // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2002. – № 9. – С. 98–102.
124. *Радзієвська Т. В.* Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : НАН України. Ін-т укр. мови, 1998. – 192 с.
125. *Рахимов Х.* О заголовочном комплексе в художественных репортажах / Х. Рахимов // Сборник научных трудов. – М. : Моск. гос. пед. ин-т иностр. языков имени Мориса Тереза, 1980. – Вып. 141. – С. 129–137.

126. *Ребрий А. В.* Когнитивний аспект окказионального словотворчества / А. В. Ребрий // Вісник Харків. у-ту ім. В.Н. Каразіна. Комунікативні та когнітивні проблеми дискурсу. – 2001. – Вип. 537. – С. 148–154.
127. *Ретунская М. С.* Условия формирования оценочных номинаций в процессе коммуникации / М. С. Ретунская // Вестник Харьковского университета. – 1987. – Вып. 1. – С. 37–41.
128. *Реферовская Е. А.* Лингвистические исследования структуры текста / Реферовская Е. А. – СПб. : «Наука», 1983. – 215 с.
129. *Рись Л. Ф.* Когнітивно-комунікативні особливості іменних композитів у німецькомовному медіа-дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Рись Лариса Федорівна. – Луцьк, 2009. – 221 с.
130. *Розен Е. В.* На пороге XXI века: Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М. : Менеджер, 2000. – 200 с.
131. *Сазонова Т. А.* Прагматическая направленность сложных слов в художественном тексте / Т. А. Сазонова // Сборник научных трудов. Прагматика и стилистика. – М., 1985. – Вып. 245. – С. 218–229.
132. *Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
133. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
134. *Семашко Т. Ф.* Фразеологізми як знаки вторинної мовної номінації / Т. Ф. Семашко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2011. – Вип.61. – С. 77–81.
135. *Серажим К. С.* Граматико-семантичний аналіз журналістського тексту / К. С. Серажим // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2005. – Т. 20. – С. 121–128.
136. *Сербенська О. А.* Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства : дис. ... д-ра філол. наук / Сербенська Олександра Антонівна. – Львів, 1992. – 419 с.

137. *Смирницкий А. И.* Значение слова / А. И. Смирницкий // Вопросы языкознания. – М., 1955. – № 2. – С. 79–89.
138. *Снитко Е.* Внутренняя форма номинативных единиц / Е. Снитко. – Львів : Світ, 1991. – 186 с.
139. *Солнцев В. М.* Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – Изд. 2-е, дополненное. – М. : Наука, 1977. – 341 с.
140. *Степаненко О.* Логіко-семантичні та структурно-композиційні прийоми актуалізації метафоричних значень полісемів / О. Степаненко // Наукові записки Національний університет «Києво-Могилянська академія». Філологічні науки. – Т. 85. – 2008. – С. 63-68.
141. *Степанова М. Д.* Лексические и словообразовательные средства организации текста (на материале немецкой художественной литературы) / М. Д. Степанова // Лингвистические проблемы текста : [сб. науч. тр.]. – М., 1983. – Вып. 217. – С. 107–114.
142. *Степанова М. Д.* О внешней и внутренней валентности / М. Д. Степанова // Иностр. яз. в шк. – 1967. – № 3. – С. 13–19.
143. *Степанова М. Д.* Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высш. шк., 1984. – 264 с.
144. *Стернин И. А.* Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 172 с.
145. *Суддя А. М.* Функціонування мовних і контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі у прагмастилістичному та когнітивному аспектах / А. М. Суддя // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. – 2009. – Вип. 60. – С. 132–138.
146. *Сусов И. П.* Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
147. *Тараненко О. О.* Номінація. «Українська мова». Енциклопедія / О. О.Тараненко, В. М. Русанівський, М. П. Зяблюк. – К., 2000. – С. 385–387.

148. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
149. *Телия В. Н.* Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
150. *Терехова Д. І.* Особливості сприйняття лексичної семантики слів (психолінгвістичний аспект) : монографія / Д. І. Терехова. – К. : КДЛУ, 2000. – 244 с.
151. *Тимченко Є. П.* Експресивні словотворчі конструкції в німецьких засобах масової інформації / Є. П. Тимченко // Мова і культура. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2003. – Вип. 6. – Т. II: Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації. – С. 332–338.
152. *Тимченко Є. П.* Стилiстично марковані словотвірні типи у сучасній німецькій мові / Є. П. Тимченко // Мова у соціальному і культурному контексті : [зб. наук. праць]. – К. : КУ, 1997. – С. 110–115.
153. *Траченко О. М.* Парадигма заголовків / О. М. Траченко // Іноземна філологія. – Львів : Світ, 1990. – № 97. – С. 84–90.
154. *Тураєва З. Я.* Лингвистика текста / З. Я. Тураєва. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с.
155. *Турчак О. М.* Оказіоналізми в мові української преси 90-их рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Турчак. – Дніпропетровськ, 2005. – 23 с.
156. *Турчак О. М.* Поняття «оказіоналізм» у мовознавчій літературі та його мовленнєва реалізація в українських періодичних виданнях кінця ХХ ст. / О. М. Турчак // Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Серія «Філологічні науки». – 2013. – № 2 (6). – С. 299–305.
157. Українська мова. Енциклопедія / [за ред. В. М. Русанівського, О. О. Тараненка та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
158. *Уфимцева А. А.* Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 240 с.

159. *Уфимцева А. А.* Семантический аспект языковых знаков / А. А. Уфимцева // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 31–46.
160. *Уфимцева А. А.* Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1968. – 271 с.
161. *Филлипов К.* Лингвистика текста : курс лекций / К. Филлипов. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. – 336 с.
162. *Хантакова В. М.* Теория синонимии : опыт интегрального анализа: монографія / В. М. Хантакова. – Иркутск : Иркутский гос. лингв. ун-т, 2006. – 211 с.
163. *Хованская З. И.* Принципы анализа художественной речи и литературного произведения / З. И. Хованская. – Саратов, 1975. – 429 с.
164. *Чабаненко В.* Основи мовної експресії / В. Чабаненко. – К. : Вища шк., 1984. – 167 с.
165. *Черкас М. А.* Функционально-семантический статус отглагольных имен деятеля в современном немецком языке : дисс. ... канд. фил. наук / М. А. Черкас. – Мн., 1985. – 215 с.
166. *Шабуришвили Ш. К.* Синтаксический механизм словообразования в свете теории текста (на материале нем. яз.) : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. доктора фил. наук / Ш. К. Шабуришвили. – М., 1984. – 46 с.
167. *Шабуришвили Ш. К.* Теория текста и синтаксический механизм словообразования / Ш. К. Шабуришвили. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1983. – 257 с.
168. *Шаповал О. В.* Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80-90рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Шаповал. – Дніпропетровськ, 2003. – 19 с.
169. *Шаряк О. М.* Особливості семантики лексичних інновацій / О. М. Шаряк // Матеріали ХХІІ Конференції АУГ «Українська германістика та діалог культур». – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – С. 144–146.

170. *Шаряк О. М.* Стилiстичний аспект функцiонування текстових словотвiрних конструкцiй у коментарях нiмецької преси / О. М. Шаряк // Науковий вiсник Чернiвецького унiверситету: Германська фiлологiя. – 2009. – Вип. 441–443. – С. 290–295.
171. *Шаряк О. М.* Оказiональнi словотвiрнi конструкцiї як синсемантичнi одиницi номiнацiї / О. М. Шаряк // Науковий вiсник Волинського нацiонального унiверситету iм. Лесi Українки. Фiлологiчнi науки. – 2008. – С. 164–172.
172. *Шаряк О. М.* Особливостi функцiонування оказiональної деривацiї в заголовках коментарiв нiмецькомовної преси / О. М. Шаряк // Iноземна фiлологiя. Український науковий збiрник. – Львiв, 2011. – Вип. 123. – С. 148–153.
173. *Шаряк О. М.* Текстотвiрний потенцiал словотвiрних конструкцiй нiмецької мови (на матерiалi полiтичних коментарiв) / О. М. Шаряк // Науковий вiсник Чернiвецького унiверситету. Вип. 407. Германська фiлологiя. – 2008. – С. 110–119.
174. *Шаряк О. М.* Текстовi словотвiрнi конструкцiї як катафоричнi елементи у коментарях нiмецької преси / О. М. Шаряк // Тези звiтної наукової конференцiї професорсько-викладацького складу факультету iноземних мов за 2010 р. – Львiв, 2011. – С. 95–97.
175. *Шаряк О. М.* Темо-рематична прогресiя як чинник формування оказiональної лексики / О. М. Шаряк // Мова i культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дiм Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 17. – Т. IV (172). – С. 111–117.
176. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 208 с.
177. *Шендельс Е. И.* Сложное слово как минимальный контекст для реализации стилистических фигур / Е. И. Шендельс // Вопросы романо-германской филологии: Сб. науч. тр. / МГПИИЯ им. М. Тореца. – М., 1975. – Вип. 91. – С. 82–89.

178. *Шмельов Д. Н.* Слово и образ / Д. Н. Шмельов. – М. : Наука, 1964. – 120 с.
179. *Шонь О. Б.* Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Б. Шонь. – Львів, 2003. – 20 с.
180. *Шумагер А. И.* Типология универбов-наименований действующего лица / А. И. Шумагер // Актуальные аспекты современной немецкой лексики. – Калинин, 1984. – С. 119 – 132.
181. *Шумагер А. И.* Универбация раздельнооформленных наименований в современном немецком языке : автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. фил. наук / А. И. Шумагер. – Калинин, 1986. – 17 с.
182. *Щигло Л. В.* Реалізація форм словотвірного значення у дієслівних субстантивах з категоріальним значенням активного руху (на матеріалі сучасної німецької мови) / Л. В. Щигло // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2007. – № 1 (1). – С. 173 – 177.
183. Языковая номинация. Общие вопросы / Под ред. Б. А. Серебренникова, А. А. Уфимцевой. – М. : Наука, 1977. – 359 с.
184. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – [2-е изд.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
185. *Adamzik K.* Textlinguistik. Eine einführende Darstellung. – Tübingen: Niemeyer. 2004. – 176 S.
186. *Agricola E.* Semantische Relationen im Text und im System / E. Agricola. – Halle : Niemeyer, 1975. – 128 S.
187. *Agricola E.* Vom Text zum Thema / E. Agricola // Studia grammatica. – Н. XI. – Berlin : Akademischer Verlag, 1976. – S. 13.
188. *Agricola E.* «Beschlussumsetzung» und «Eingabebeantwortung». Beobachtungen an Wortschatz und Texten öffentlicher Kommunikation / E. Agricola // Linguistische Studien. Reihe A. Theoretische und praktische

- Fragen der Sprachkultur. – Berlin : Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 1987. – H. 170. – S. 191–207.
189. *Altmann H.* Wortbildung fürs Examen / H. Altmann, S. Kemmerling. – Wiesbaden, 2000. – 203 S.
190. *Bartels G.* Synonymie – Ähnlichkeit oder Unterschied? / G. Bartels // Semantik von Wort, Satz und Text. – Frankfurt a. M. : Lang, 1995. – S. 129–142.
191. *Barz I.* Komposition und Kollokation / I. Barz // Nominationfachsprachlich und gemeinsprachlich. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1996. – S. 127–146.
192. *Barz I.* Neologie und Wortbildung: zum Neuheitseffekt von Wortbildungen / I. Barz // Neologie und Korpus. – Tübingen, 1998. – S. 11–30.
193. *Barz I.* Was ist aus den Neologismen des WDG geworden? / I. Barz // Das Wort in Text und Wörterbuch. – Leipzig : Verlag der Sächsischen Akademie der Wissenschaften, 2002. – S. 93–104.
194. *Beaugrande de R.-A.* Einführung in die Textlinguistik / R. A. de Beaugrande, W. U. Dressler. – Tübingen : Niemeyer, 1981. – 290 S.
195. *Bergmann Ch.* Zur textsortenspezifischen Satzverflechtung / Ch. Bergmann // Potsdamer Forschungen. Reihe A. – Potsdam : Pädagogische Hochschule «Karl Liebknecht», 1986. – Heft 82. – S. 83–87.
196. *Betten A.* Die Bedeutung der Ad-hoc-Komposita im Werk von Thomas Bernhard. Anhand ausgewählter Beispiele aus "Holzfällen. Eine Erregung" und "Der Untergeher" / A. Betten // Neuere Forschungen zur Wortbildung und Historiographie der Linguistik. – Tübingen, 1987. – S. 69–90.
197. *Biere B. U.* Zur Konstitution von Presstexten / B. U. Biere // Sprache in den Medien nach 1945. – Tübingen : Niemeyer, 1993. – S. 56 – 86.
198. *Boase-Beier J.* Komposita im Text. Überlegungen zur Unterscheidung zwischen grammatischem und textuellem Wissen / J. Boase-Beier, T. Jindrich // LiLi - Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, 1986. – H. 16. – S. 61–72.
199. *Boost K.* Neue Untersuchungen zum Wesen und zur Struktur des deutschen Satzes / K. Boost. – Berlin : Akademie-Verlag, 1956. – 88 S.

200. *Brinker K.* Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden / Brinker K. – [6., überarb. und erweit. Aufl.]. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 173 S.
201. *Brinker K.* Zum Zusammenhang von Textfunktion und thematischer Einstellung am Beispiel eines Zeitungskommentars / K. Brinker // Überredung in der Presse: Texte, Strategien, Analysen. – Berlin : De Gruyter, 1994. – S. 35–44.
202. *Bucher H.-J.* Pressekommunikation. Grundstrukturen einer öffentlichen Form der Kommunikation aus linguistischer Sicht / H.-J. Bucher. – Tübingen : Niemeyer, 1986. – 240 S.
203. *Burger H.* Mediensprache. Eine Einführung in Sprache und Kommunikationsformen der Massenmedien / H. Burger. – Berlin ; New York : De Gruyter, 2005. – 486 S.
204. *Busse D.* Zur Semantik öffentlicher Kommunikation – Typologische Aspekte / D. Busse // Semantische Aspekte öffentlicher Kommunikation. – Frankfurt a. M. : Lang, 2002. – S. 23–42.
205. *Busse D.* Prädikation durch Wortbildung. Zum Zusammenhang von Wortgrammatik und Satzsemantik / D. Busse // Mit Bezug auf Sprache. Festschrift für R. Wimmer. – Tübingen : De Gruyter, 2009. – S. 485–505.
206. *Buynytska T.* Mittel von Humor in der Erzählstruktur der Reportagen von Egon Erwin Kisch / T. Buynytska // Ukrainisch-deutsche Begegnungen : Sprache, Literatur, Didaktik, 2010. – Lwiw, 2010.- C. 28-33.
207. *Christofidou A.* Okkasionalismen in poetischen Texten: eine Fallstudie am Werk von O. Elytis / A. Christofidou. – Tübingen : Narr, 1994. – 161 S.
208. *Daneš F.* Zur linguistischen Analyse der Textstruktur / F. Daneš // Textlinguistik. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978. – S. 185–192.
209. *Daniels K.* Substantivierungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache / K. Daniels. – Düsseldorf : Schwann, 1963. – 249 S.

210. *Dederding H.-M.* Wortbildung und Text : zur Textfunktion von Nominalkomposita / H.-M. Dederding // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – Berlin [etc.], 1983. – Heft 11.1. – S. 49–64.
211. *Dijk van T. A.* Aspekte einer Textgrammatik / T. A. van Dijk // Textlinguistik. Wege der Forschung. – B. 427. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978. – S. 268–299.
212. *Dokulil M.* Zum Wechselseitigen Verhältnis zwischen Wortbildung und Syntax / M. Dokulil // Wortbildung. – 1981. – S. 82–93.
213. *Donalies E.* Das Kakaopulver im Moralkorsett des Ministerfreundes. Gibt es Substantivkomposita mit umgekehrtem Determinationsverhältnis? / E. Donalies // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – Berlin : De Gruyter, 1999. – Band 27.1. – S. 322–343.
214. *Donalies E.* Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick / E. Donalies. – Tübingen : Narr, 2002. – 192 S.
215. *Dressler W.* Zum Verhältnis von Wortbildung und Textlinguistik / W. Dressler // Text vs Sentence. Papiere zur Textlinguistik. – Hamburg : Buske, 1982. – Band 29. – S. 96–106.
216. Duden. Die Grammatik. Band 4. – [7., völlig neu erarb. und erw. Aufl.]. – Mannheim [u.a.] : Dudenverlag, 2005. – 1343 S.
217. *Eichinger L. M.* Deutsche Wortbildung. Eine Einführung / L. M. Eichinger. – Tübingen : Narr, 2000. – 275 S.
218. *Eichinger L. M.* Verstehen und Spaß haben. Wortbildung im literarischen Text / L. M. Eichinger // Praxis- und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung. (Sprache – Literatur und Geschichte 18). – Heidelberg, 2000. – S. 145–158.
219. *Eichinger L. M.* Wegweiser durch Textwelten. Wozu komplexe Substantive gut sind / L. M. Eichinger // Rand und Band. – Tübingen : Narr, 1995. – S. 169–182.

220. *Elsen H.* Neologismen. Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen / H. Elsen. – Tübingen : Narr, 2004. – 199 S.
221. *Erben J.* Einführung in die deutsche Wortbildungslehre / J. Erben. – Berlin : Schmidt, 2006. – 205 S.
222. *Erben J.* Neologismen im Spannungsfeld zwischen System und Norm / J. Erben // Logos semanticos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu. – Berlin ; New York : De Gruyter, 1981. – S. 35–43.
223. *Erben J.* Wortbildung und Textbildung / J. Erben // Deutsch als Fremdsprache. Festschrift für G. Helbig zu 65. Geburtstag. – München : Iudicum, 1995. – S. 545–552.
224. *Erben J.* Wortbildungsstrukturen und Textverständlichkeit / J. Erben // Praxis- und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung. – Heidelberg : Winter, 2000. – S. 159–166.
225. *Erdmann O.* Die Bedeutung des Wortes / O. Erdmann. – Leipzig : Haessel, 1925. – 226 S.
226. *Eroms H. W.* Die funktionale Satzperspektive bei der Textanalyse / H. W. Eroms // Aspekte der Textlinguistik. – Hildesheim : Georg Olms Verlag, 1991. – S. 55–72.
227. *Faulseit D.* Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache / D. Faulseit, G. Kühn. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1975. – 286 S.
228. *Fill A.* Das Prinzip Spannung. Sprachwissenschaftliche Betrachtungen zu einem universalen Phänomen / Fill A. – Tübingen : Narr, 2003. – 206 S.
229. *Fleischer W.* Aspekte der sprachlichen Benennung / W. Fleischer // Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR. Gesellschaftswissenschaften. – Berlin : Akademie-Verlag, 1984. – Heft 7. – S. 3–28.
230. *Fleischer W.* Produktivität – Akzeptabilität – Aktivität. Zur Theorie der Wortbildung / W. Fleischer // Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften

- der DDR. Gesellschaftswissenschaften. – Berlin : Akademie-Verlag, 1988. – Heft 4. – S. 3–18.
231. *Fleischer W.* Stilistik der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, G. Michel, G. Starke. – Frankfurt a. M. [u.a.] : Lang, 1993. – 337 S.
232. *Fleischer W.* Zur Doppelfunktion der Wortbildung-Benennungseinheit und syntaktische Parallelkonstruktion / W. Fleischer // Wissenschaftliche Zeitschrift der pädagogischen Hochschule Ernst Schneller. – Zwickau, 1982. – H. 2. – S. 17–28.
233. *Fleischer W.* Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – Tübingen : Niemeyer, 2007. – 382 S.
234. *Gansel Ch.* Textlinguistik und Textgrammatik. Eine Einführung / Ch. Gansel, F. Jürgens. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2007. – S. 270.
235. *Gataullin R.* Zu Gesetzmäßigkeiten der kontextuellen Wortbildung / R. Gataullin // Das Wort. Germanistisches Jahrbuch. – M., 1991. – S. 100-104.
236. *Geisler M.* Berichterstattung in der Zeitung : Kommunikative und ästhetische Fragen / M. Geisler // Medienwissenschaft. Ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen. – Berlin ; New York : De Gruyter, 2001. – S. 1712–1720.
237. *Gerretz M.* Semantische Relationen und kognitive Strukturen : Zum Verstehen von Zeitungsüberschriften / M. Gerretz. – Hildesheim : Universität Hildesheim, 1994. – 287 S.
238. *Gilchenok N. L.* Textbildende Potenzen des Wortbildungsmodells im künstlerischen Text / N. L. Gilchenok // Potsdamer Forschungen. Kommunikative Aspekte des Textes. – Potsdam : Pädagogische Hochschule «Karl Liebknecht», 1986. – H. 78. – S. 70–67.
239. *Gilchenok N. L.* Textmotivierte substantivische Komposita und ihr Ausdruckswert / N. L. Gilchenok // Beiträge zur Textlinguistik der künstlerischen Literatur. – Potsdam : Pädagogische Hochschule «Karl Liebknecht», 1980. – H. 223. – S. 51–61.

240. *Glinz H.* Die innere Form des Deutschen. Eine neue deutsche Grammatik / H. Glinz. – [6. Auflage]. – Bern, München : Francke, 1973. – 505 S.
241. *Gudrun L.* Textkohärenz und Textspezifität: textgrammatische Untersuchung zu den Gebrauchstextsorten Klappentext, Patienteninformation, Garantieerklärung und Kochrezept / L. Gudrun. – Frankfurt a. M. : Lang, 1995. – 376 S.
242. *Hallsteindottir E.* Aspekte des Verstehens okkasioneller Wortbildungsprodukte in der Fremdsprache Deutsch / E. Hallsteindottir // Praxis- und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung. – Heidelberg : Winter, 2000. – S. 287–197.
243. *Hammer F.* Leitartikel der deutschen und französischen Regionalpresse aus phraseologischer Sicht / F. Hammer // Entwicklungen und Innovationen in der Regionalpresse. – Landau : Knecht, 2005. – S. 89–106.
244. *Hartung D.* Soziokulturelles Hintergrundwissen als Konstituent der Wortbedeutung / D. Hartung // Semantik von Wort, Satz und Text. – Frankfurt a. M. [u.a.] : Lang, 1995. – S. 113–128.
245. *Harweg R.* Wiederholung lexikalischer Elemente und Textkonstitution / R. Harweg // Aspekte der Konnexität und Kohärenz von Texten. Papiere zur Textlinguistik. – Hamburg : Buske, 1986. – Band 51. – S. 16–41.
246. *Heinemann W.* Textlinguistik : eine Einführung / W. Heinemann, D. Viehweger. – Tübingen : Niemeyer, 1991. – 310 S.
247. *Hellwig P.* Titulus oder Über den Zusammenhang von Titeln und Texten / P. Hellwig // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – Berlin ; New York : De Gruyter, 1984. – H. 12.1. – S. 1–20.
248. *Herberg D.* Neologismen / D. Herberg, M. Kinne. – Heidelberg : Groos, 1998. – 48 S.
249. *Herberg D.* Neologismen der Neunzigerjahre / D. Herberg // Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller lexikalischer Wandel. – Berlin : Stickel, 2001. – S. 89–104.

250. *Herbermann C.-P.* Wort, Basis, Lexem und die Grenze zwischen Lexikon und Grammatik. Eine Untersuchung am Beispiel der Bildung komplexer Substantive / C.-P. Herbermann. – München : Fink, 1984. – 384 S.
251. *Heringer H. J.* Wortbildung: Sinn aus dem Chaos / H. J. Heringer // Deutsche Sprache. – Heft 1. – 1984. – S. 1–13.
252. *Heusinger S.* Die Lexik der deutschen Gegenwartssprache: eine Einführung / S. Heusinger. – München : Fink, 2004. – 303 S.
253. *Hohenhaus P.* Ad-hoc-Wortbildung. Terminologie, Typologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen / P. Hohenhaus. – Frankfurt a. M. [u.a.]: Lang, 1996. – 505 S.
254. *Kessler Ch.* Erzählen nach Reizwörtern: Probleme textsemantischer Strukturierung / Ch. Kessler // Methodologische Aspekte der Semantikforschung: Beiträge der Konferenz «Methodologische Aspekte der Semantikforschung: an der Universität Koblenz-Landau» (1996). – Frankfurt a. M. [u.a.] : Lang, 1997. – S. 311–322.
255. *Kleber D.* Referenzidentische Wiederaufnahmen in verschiedenen Textsorten. Zu Strukturen, Funktionen und notwendigen Verstehensvoraussetzungen : Diss. zur Erlangung des akad. Grades doctor philosophiae (Dr. phil.) / D. Kleber. – Erfurt, 1994. – 148 S.
256. *Klein W.* Textstruktur und referentielle Bewegung / W. Klein, Ch. von Stutterheim // Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik. – H. 86. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1992. – S. 67–91.
257. Kleine Enzyklopädie. Deutsche Sprache / hrsg. von W. Fleischer, W. Hartung, J. Schmidt, P. Suchsland, I. Stahl. – [1. Aufl.]. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1983. – 724 S.
258. *Knobloch C.* Zwischen Satz-Nominalisierung und Nennerivation : -ung-Nomina im Deutschen / C. Knobloch // Sprachwissenschaft. – Heidelberg : Winter, 2002. – Band 27. – S. 333–361.

259. *Knop de S.* Die Reizfunktion von Gelegenheitskomposita mit Determinanten in Überschriften / S. de Knop // Linguistische Arbeiten. Pragmatax : Akten des 20. Linguistischen Kolloquiums. – Tübingen : Niemeyer, 1986. – S. 159–165.
260. *Koepfel R.* Satzbezogene Verweisformen: eine datenbankgestützte Untersuchung zu ihrer Distribution und Funktion in mündlichen Texten, schriftlichen Texten und schriftlichen Fachtexten des Deutschen / R. Koepfel. – Tübingen : Narr, 1993. – S. 360.
261. *Kohl K.* Metapher / K. Kohl. – Stuttgart : Metzler, 2007. – S. 186.
262. *Kretschmar E.* Zu Funktionalcharakter und Benennungsleistung der Substantivkomposition im Russischen und Deutschen / E. Kretschmar // Linguistische Studien. Reihe A. Beiträge zum synchronen Sprachvergleich (am Material der slawischen Sprachen, des Deutschen und des Ungarischen). – Berlin : Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 1982. – H. 94. – S. 86–99.
263. *Krieg U.* Wortbildungsstrategien in der Werbung. Zur Funktion und Struktur von Wortneubildungen in Printanzeigen / U. Krieg. – Hamburg : Buske, 2005. – 123 S.
264. *Langer G.* Textkohärenz und Textspezifität. Textgrammatische Untersuchung zu den Gebrauchstextsorten Klappentext, Patienteninformation, Garantieerklärung und Kochrezept / G. Langer. – Frankfurt a. M. : Lang, 1995. – 376 S.
265. *Läzer R.* Wirkungsstrategien in Texten der Massenkommunikation. Textlinguistische Untersuchungen zur Textsorte «politischer Kommentar» in Tageszeitungen der DDR : Dissertation zur Erlangung des akadem. Grades Dr. phil. / R. Läzer. – Berlin : Humboldt-Universität zu Berlin, 1986. – 233 S.
266. *Läzer R.* Zur Illokutionsstruktur von Pressekommentaren – ein praktischer Beitrag zur Theoriendiskussion der handlungsorientierten Textanalyse / R. Läzer // Zeitschrift für Germanistik. – Leipzig : VEB Verlag Enzyklopädie, 1988. – S. 472–479.

267. *Lehmann Ch.* Nominalisierung : Typisierung von Propositionen / Ch. Lehmann // *Apprehension I. Das sprachliche Erfassen von Gegenständen. Bereich und Ordnung der Phänomene.* – Tübingen : Narr, 1982. – S. 66–83.
268. *Lenk H.* Die Textsorte «Pressekommentar» in Boulevardzeitungen der deutschsprachigen Länder / H. Lenk // *Thema mit Variationen. Finnische Beiträge zur Germanistik.* – Frankfurt a. M. [u.a.] : Lang, 2004. – Band 12. – S. 241–256.
269. *Lenk H.* Funktionen des Texttitels in Deutschschweizer Zeitungskommentaren / H. Lenk // *Entwicklungen und Innovationen in der Regionalpresse.* – Landau : Knecht, 2005. – S. 147–170.
270. *Linke A.* Studienbuch Linguistik / A. Linke, M. Nussbaumer, P. R. Portmann. – [2. Aufl., erg. um ein Kapitel «Phonetik und Phonologie» von U. Willi]. – Tübingen : Niemeyer, 1994. – 215 S.
271. *Loeffler H.* Linguistische Grundlagen: eine Einführung unter besonderer Berücksichtigung der Schweizer Verhältnisse / H. Loeffler. – [2., überarb. Aufl.]. – Aarau [u.a.] : Sauländer, 1998. – 139 S.
272. *Lüger H.-H.* Pressesprache / H.-H. Lüger. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – 169 S.
273. *Matussek M.* Wortneubildung im Text / M. Matussek. – Hamburg : Buske, 1994. – 153 S.
274. *Maxymchuk B.* Die Wortart als potenzielle Spracheinheit im Deutschen und im Englischen / B. Maxymchuk, I. Arabska // *Studien zur Deutschkunde.* – Warszawa : 2014. – S. 526–527.
275. *Metzler Lexikon Sprache* / hrsg. von H. Glück unter Mitarbeit von F. Schmue. – [3. neubearbeitete Aufl.]. – Stuttgart / Weimar : Metzler, 2005. – 782 S.
276. *Michel G.* Linguistische Aspekte der Komposition im künstlerischen Text / G. Michel // *Beiträge zur Textlinguistik der künstlerischen Literatur.* – Potsdam : Pädagogische Hochschule «Karl Liebknecht», 1980. – Band 23. – S. 13–39.

277. *Michel G.* Okkasionalismen und Textstruktur / G. Michel // Nominationsforschung im Deutschen. Festschrift für W. Fleischer zum 75. Geburtstag, 1997. – S. 337–359.
278. *Moser H.* Typen sprachlicher Ökonomie im heutigen Deutsch // Sprache und Gesellschaft. Beiträge zur soziolinguistischen Beschreibung der deutschen Gegenwartssprache. – Düsseldorf : Schwann, 1970. – S. 89-117.
279. *Motsch W.* Der kreative Aspekt in der Wortbildung / W. Motsch // Wortbildung. – Darmstadt, 1981. – S. 94–118.
280. *Motsch W.* Deutsche Wortbildung in Grundzügen / W. Motsch. – [2. Aufl.]. – Berlin : De Gruyter, 2004. – 458 S.
281. *Motsch W.* Überlegungen zu den Grundlagen der Erweiterung des Lexikons / W. Motsch // Untersuchungen zur Semantik. *Studia grammatica*. – Berlin : Akademie-Verlag, 1983. – H. 20. – S. 101–119.
282. *Mühler W.* Nomination und Prädikation / W. Mühler // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin : Akademie-Verlag, 1982. – Band 35.1. – S. 503–510.
283. *Müller-Bollhagen E.* Überraschungsfrikadelle mit Chicoreegemüse und Folienkartoffel. Zur Frage «Usuelle oder nichtusuelle Wortbildung?» Untersucht an Substantivkomposita in Kochrezepten / E. Müller-Bollhagen // Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Germanistische Reihe. Studien zur deutschen Grammatik. J. Erben zum 60. Geburtstag. – Innsbruck, 1985. – Band 25. – S. 225–237.
284. *Naumann B.* Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen / B. Naumann. – Tübingen : Niemeyer, 2000. – 90 S.
285. *Olsen S.* Wortbildung im Deutschen. Eine Einführung in die Theorie der Wortstruktur / S. Olsen. – Stuttgart : Kröner, 1986. – 143 S.
286. *Olsen S.* Zum Begriff des morphologischen Heads / S. Olsen // Deutsche Sprache, 1990. – Heft 18. – S. 126–147.
287. *Ortner H.* Zur Theorie und Praxis der Kompositaforschung: mit e. ausführl. Bibliogr. / H. Ortner, L. Ortner. – Tübingen : Narr, 1984. – 406 S.

288. *Patzke U.* Antonymische Relationen und Text: zur Neubestimmung einer Kategorie unter funktional-kommunikativem Aspekt / U. Patzke. – München : Otto Sagner Verlag, 2000. – 276 S.
289. *Paul H.* Prinzipien der Sprachgeschichte / H. Paul. – [9. Aufl.]. – Tübingen : Niemeyer 1975. – 404 S.
290. *Peschel C.* Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution / C. Peschel. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 315 S.
291. *Piirainen I. T.* Untersuchungen zur Sprache der Leitartikel in der Frankfurter Allgemeinen Zeitung / I. T. Piirainen, M. Skog-Sodersved. – Vaasa, 1982. – 95 S.
292. *Polenz P.* Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens / P. Polenz. – [2., durchgesehene Aufl.]. – Berlin, New York : De Gruyter, 1988. – 389 S.
293. *Popadic H.* Untersuchungen zur Frage der Nominalisierung des Verbalausdrucks im heutigen Zeitungsdeutsch / H. Popadic. – Mannheim : Institut für deutsche Sprache, 1971. – (Forschungsberichte. Band 9). – 151 S.
294. *Ptashnyk S.* Phraseologische Modifikationen und ihre Funktionen im Text. Eine Studie am Beispiel der deutschsprachigen Presse / S. Ptashnyk. – Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 2009. – 264 S.
295. *Ramge H.* Kommunikative Funktionen des Zeitungskommentars / H. Ramge, B.-M. Schuster // Medienwissenschaft. Ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen. – Berlin ; New York : De Gruyter, 2001. – S. 1702–1712.
296. *Rolf E.* Die Funktionen der Gebrauchstextsorten / E. Rolf. – Berlin ; New York : De Gruyter, 1993. – 339 S.
297. *Römer Ch.* Lexikologie des Deutschen / Ch. Römer, B. Matzke. – Tübingen : Narr, 2005. – 229 S.
298. *Schippan Th.* Bedeutung als Wissenskomplex / Th. Schippan // Potsdamer Forschungen. – Potsdam : Pädagogische Hochschule «Karl Liebknecht», 1986. – Heft 82. – S. 129–150.

299. *Schippan Th.* Einführung in die Semasiologie / Th. Schippan. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. – 246 S.
300. *Schippan Th.* Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Th. Schippan. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – 295 S.
301. *Schlienz M.* Wortbildung und Text. Eine Untersuchung textverknüpfender Wortbildungselemente / M. Schlienz. – Erlangen : Palm & Enke, 2004. – 350 S.
302. *Schmidt W.* Deutsche Sprachkunde / W. Schmidt. – Berlin : Volk und Wissen, 1967. – 356 S.
303. *Schonebohm M.* Wortbildung, Text und Pragmatik: am Beispiel der Teil-Relation im Bereich der deutschen Nominalkomposition / M. Schonebohm. – Malmö : Gleerup, 1979. – 142 S.
304. *Schröder M.* Überlegungen zur textorientierten Wortbildungsforschung / M. Schröder // Linguistische Studien. Reihe A. Textbezogene Nominationsforschung. Studien zur deutschen Gegenwartssprache. – Berlin : Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 1985. – H. 123. – S. 69–91.
305. *Schröder M.* Zum Anteil der Wortbildungskonstruktionen an der Konstitution von Texten / M. Schröder // Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1983. – Band 3. – S. 108–119.
306. *Schwarz M.* Indirekte Anaphern in Texten : Studien zur domänengebundenen Referenz und Kohärenz im Deutschen / M. Schwarz. – Tübingen : Niemeyer, 2000. – 174 S.
307. *Schwarz-Friesel M.* Semantische und konzeptuelle Prozesse bei der Verarbeitung von Komplex-Anaphern / M. Schwarz-Friesel, M. Consten, K. Marx // Stabilität und Flexibilität in der Semantik. – Frankfurt a. M. [u.a.], 2004. – S. 67–86.
308. *Seiler H.* Die Prinzipien der deskriptiven und der etikettierenden Benennung / H. Seiler // Linguistic workshop III. Arbeiten des Kölner Universalienprojekts. – München : Fink, 1975. – S. 2–58.

309. *Seppänen L.* Leere Bedeutungen, falsche Namen? / L. Seppänen // Zeitschrift für Germanistische Linguistik. – 1986. – Heft 14.1. – S. 82–97.
310. *Seppänen L.* Zur Ableitbarkeit der Nominalkomposita / L. Seppänen // Deutsch als Fremdsprache. – 1978. – Heft 15.– S. 133–150.
311. *Sharyak O.* Wortbildungen als Mittel der Textkonstitution / Oksana Sharyak // Die Lemberger Germanistik in der Ukraine. Innensichten – Außensichten – Dissertationsvorhaben. – Frankfurt a. M. : Lang, 2011. – S. 211–223.
312. *Siebold O.* Wort – Genre – Text: Wortneubildung in der Science Fiction / O. Siebold. – Tübingen : Narr, 2000. – 280 S.
313. *Silman T.* Probleme der Textlinguistik. Einführung und exemplarische Analyse. Aus dem Russischen übersetzt und einem Nachtrag von Theodor Lewandowski / T. Silman. – Heidelberg, 1974. – 149 S.
314. *Simmler F.* Morphologie des Deutschen. Flexions- und Wortbildungsmorphologie / F. Simmler. – Berlin : Weidler Buchverlag, 1998. – 736 S.
315. *Skorochocko E. F.* Semantische Relationen in der Lexik und in Texten / E. F. Skorochocko. – Bochum : Brockmeyer, 1981. – S. 215.
316. *Spillner B.* Zur Kompositabildung in der deutschen Werbesprache / B. Spillner // Collectanea Philologica. Festschrift für Helmut Gipper zum 65. Geburtstag. (Saecula Spiritalia 15). – Baden-Baden, 1985. – S. 715–723.
317. *Stepanowa M.* Wortarten und das Problem der Valenz in der deutschen Gegenwartssprache / M. D. Stepanowa, G. Helbig. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1984. – 205 S.
318. *Teubert W.* Neologie und Korpus / W. Teubert. – Tübingen : Narr, 1998. – 177 S.
319. *Vater H.* Einführung in die Textlinguistik: Struktur und Verstehen von Texten / H. Vater. – München : Fink, 2001. – 221 S.
320. *Vater H.* Referenzrelationen in Texten / H. Vater // Aspekte der Textlinguistik. – Hildesheim : Georg Olms Verlag, 1991. – S. 19–53.

321. *Viehweger D.* Struktur und Funktion nominativer Ketten im Text / D. Viehweger // *Studia Grammatica XVII : Kontexte der Grammatiktheorie.* – Berlin, 1978. – S. 149–168.
322. *Wildgen W.* Makroprozesse bei der Verwendung nominaler ad-hoc-Komposita im Deutschen / W. Wildgen // *Deutsche Sprache.* – 1982. – Bd. 3. – S. 237–257.
323. *Wildgen W.* Textuelle Bedingungen der Einführung und Verwendung ad hoc gebildeter Nominalkomposita (Vortrag anlässlich der Jahrestagung der Sozietas Linguistica Europea in Budapest, 2.-6. September 1980) / W. Wildgen // Paper Nr. 80. – Trier : L.A.U.T., 1980. – S. 1–15.
324. *Willems K.* Tageshöchsttemperaturen, Billigst-Flüge und Halbknaben. Zur Syntax, Semantik und Stilistik eines beliebten Wortbildungsmodells im hetigen Deutsch / K. Willems // *Deutsche Sprache.* – 1990. – H. 18. – S. 52–75.
325. *Wills W.* Kognitive Aspekte der Wortbildung / W. Wills // *Acta Universitatis Tamperensis ser. A. Festschrift für L. Seppänen zum 60. Geburtstag.* – Tampere, 1984. – H. 183. – S. 39–50.
326. *Wills W.* Wortbildungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache / W. Wills. – Tübingen : Narr, 1986. – 323 S.
327. *Wladowa E.* Okkasionelle Wortbildungen mit dem gleichen Wortstamm als Satz- und Textverflechtungsmittel / E. Wladowa // *Textlinguistik.* – Berlin, 1975. – H. 4. – S. 71–87.
328. *Wunderlich D.* Grundlagen der Linguistik : Zur Explikation von Sinnrelationen / D. Wunderlich // *Sprachwissenschaft & ein Reader.* – Berlin ; New York : De Gruyter, 1996. – S. 472–681.
329. *Zimmermann I.* Überlegungen zum Wesen von Kondensation und Ellipse / I. Zimmermann // *Satzsemantische Komponenten und Relationen im Text.* – Praha : Ceskoslovenska akademie ved, 1981. – S. 129–142.

II. Лексикографічні джерела

330. Большой немецко-русский словарь в 3 т. Т. I / авт.-сост. Е. И. Лепинг, Н. П. Страхова, Н. И. Филичева и др. ; под общ. рук. О. И. Москальской. – 6-е изд. стереотип. – М. : Рус. яз., 2000. – 760 с.
331. Большой немецко-русский словарь : в 3 т. Т. II / авт.-сост. Е. И. Лепинг, Н. П. Страхова, Н. И. Филичева и др. ; под общ. рук. О. И. Москальской. – 6-е изд. стереотип. – М. : Рус. яз., 2000. – 680 с.
332. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
333. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Гол. ред. «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1985. – 967 с.
334. COSMAS I/II. Corpus Search, Management and Analysis System. Institut für Deutsche Sprache. Mannheim (1991–2007) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2/>
335. Das digitale Wörterbuch der deutschen Sprache. – Berlin : Brandenburgische Akademie der Wissenschaften [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.dwds.de/>
336. Duden : Deutsches Universalwörterbuch. Einbändiges allgemeinsprachliches Gesamtwörterbuch. – [4. überarbeitete und erweiterte Auflage]. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2001. – 1892 S.
337. Duden : Deutsches Universalwörterbuch. Einbändiges allgemeinsprachliches Gesamtwörterbuch. – [7. überarbeitete und erweiterte Auflage]. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2011. – 2112 S.
338. Duden : Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 10 Bd. – [3. Aufl.] / Hrsg. vom Wissenschaftl. Rat der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1999. – 4800 S.
339. «Der Duden» online [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.duden.de/>

340. Quasthoff U. Deutsches Neologismenwörterbuch : neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartssprache. Unter Mitarb. S. Liebold, N. Taubert, T. Wolf. – Berlin ; New York : De Gruyter, 2007. – 690 S.

III. Джерела ілюстративного матеріалу

341. Frankfurter Allgemeine [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.faz.net>
342. Focus Online [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.focus.de>
343. Spiegel Online [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spiegel.de>
344. Süddeutsche Zeitung [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.sueddeutsche.de>
345. Die Welt [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.welt.de>
346. Wort des Jahres [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gfds.de/aktionen/wort-des-jahres>
347. Zeit Online [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.zeit.de>